

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond

**Iraagi konflikti kajastamine ajalehe Postimees uudisveergudel:
kõneisikute võrdlev analüüs konflikti kolmest eri perioodist**

Bakalaureusetöö

Autor: Kai Väärtnõu
Tartu Ülikooli ajakirjandustudeng
Juhendaja: Mart Raudsaar
filosoofiamagister

Tartu 2005

SISUKORD

Sissejuhatus	3
I peatükk	
Teoreetiline baas	8
1.1. Teoreetiline raamistik.....	9
1.1.1. Infovoogu mõjutavad tegurid	11
1.1.2. Meediaorganisatsiooni siseste tegurite mõju meedia sisule	15
1.2. Rahvusvaheline praktika.....	19
1.3. Postimehe praktika	22
II peatükk	
2.1. Uurimismeetodid.....	24
2.2. Käesolevas bakalaureusetöös kasutatud uurimismeetod.....	25
III peatükk	
Iraagi sõja kajastamine Postimehes	33
3.1. Iraagi sõja teemaliste kirjutiste arv	33
3.2. Lugude autorlus.....	36
3.3. Kõneisikute kasutamine tekstis	41
3.3.1. Kõneisikute arv	41
3.3.2. Kõneisikute kasutamise viis	43
3.3.3. Eestist pärit kõneisikud.....	46
3.3.4. Tekstides kasutatud institutsionaalsed allikad ja nende esindajad.....	51
3.3.5. Personifitseeritud ja personifitseerimata kõneisikud.....	57
Kokkuvõte.....	62
Abstract.....	65
Kasutatud kirjandus	66
Lisad	
1. Intervjuud Postimehe töötajatega	
2. Kodeerimisleht	
3. Iraagi konflikti kronoloogia	
4. Analüüsitud lugude nimekiri	
5-10. Selgitavad graafikud	

SISSEJUHATUS

Meediale «meeldib» sõda kui töövahend. Sõda sobib meedia tavaliste tööstandarditega ja tavaliste ootustega paremini kokku kui rahuaeg. Sõja teemad on palju paremad kui tavalised poliitilisse, majanduslikku ja kultuurilisse raami kuuluvad meediasündmused. Sõda pakub meediale hulgaliselt pilti *actionist*, mis aitab inimesi tele- ja raadiokanalite ette tuua või lehte lugema panna. Sõda on alati seotud kangelaslikkuse ja konfliktiga, sõda keskendub pigem ühiskonna emotsionaalsele närville kui ratsionaalsele loogikale. Lisaks täidab sõda suurepäraselt uudisväärtuslikkuse kriteeriumeid: sealt tulevad uudised on värsked, ebatavalised, dramaatilised, lihtsad ja inimlikult olulised. (Shinar, 2002)

Samas on sõja-teemaline meediakajastus keerulisem kui tavaliste majanduslike, poliitiliste ja meelelahutuslike uudiste edastamine. Keerulisemaks teeb selle see, et ajakirjanikud peavad kokku puutama elu ja surma teema avalikkuse ette toomisega – kuidas ja kuidas seda teha?

Samuti tuleb võidelda mitmete infovoogu mõjutavate teguritega (Larson, 1994) ning ajakirjanikud peavad langetama otsuseid, kuidas leida tasakaal oma veendumuste ja uudiste kajastamise vahel.

Meedia uurimine rahvusvaheliste konfliktide kontekstis on olnud ajakirjanduseksperptide ja -tudengite ning paljude teiste huviobjekt ükskõik millal mõni tõsisem konflikt, nimetatud siis sõjaks või mitte, ühes või teises maailma paigas lahvatab. Rahvusvaheliste konfliktide, sealhulgas sõdade, meediaanalüüs on oluline päris mitmel põhjusel. Esiteks aitab see mõista kõne all oleva konflikti olemust ja selle tähtsust ühiskonnale, mille meedia kaudu konflikti uuritakse. Näitab ju see, kui suurt kajastust konflikt pälvib, selle olulisust ühiskonnale. Teiseks aitab meediaanalüüs mõista, millised on need jõud, mis konflikti ajal infot suunavad ja kontrollivad. See omakorda laseb teha üldistusi erinevate arvamuste levikust ja võimaldab laiemalt heita pilku ühiskonna uskumustele ja veendumustele. Kolmandaks võib meedia sõjasündmuste kajastamist vaadeldes teha üldistusi selle kohta, kui valmis on konkreetne väljaanne üleüldse raskeid teemasid kajastama ning kui võrd hoolib väljaanne avalikust huvist, mis antud teema kohta ühiskonnas on kerkinud. Kui väljaanne suudab avalikule huvile tasakaalustatult ja

laiapõhjalist infot pakkudes vastata. Kõigele lisaks võib oskuslikult läbi viidud meediaanalüüsiga tõsta debatte ning seeläbi viia ühiskonda suurema pluralismini.

Lahesõjast ja Vietnami sõjast on kirjutatud analüüse, samuti räägitud käimasolevast Iraagi konfliktist. Enam-vähem tänases mõistes konfliktide meediakajastus algas juba 19. sajandil Krimmi sõjaga. Sellest ajast saati on aga paljugi muutunud. Ajast, kui meedia ülesanne sõja ajal oli vaid niiöelda oma poiste võitlusvaimu üleval hoida ning pakkuda rahvale eufoorilisi pilte oma sangarite tegudest, nagu see oli näiteks I Maailmasõja ajal, on toimunud silmapaistev areng. See on puudutanud nii meedia kvaliteeti, tööstandardeid, rahvusvahelise infovoo muutumist, tehnoloogia arengut ja paljusid muid aspekte. Läbi aegade on meedia olnud sõja ajal kas valitsuse tööriist (II Maailmasõda), langenud võimude propaganda lõksu (Lahesõda), või algatanud ühiskonnas sõja vajalikkuse üle tõsisid debatte (Vietnami sõda).

Eestis ei ole minu teada viimasele Iraagi konflikti meediakäsitlusele põhjalikku uurimust pühendatud. Sama kinnitas ka näiteks Tartu Ülikooli politoloogi osakonna sekretär, kes valdab oma osakonna töid: ta tunnistas, et kuigi teema on põnev, ei ole seda keegi veel võtnud ülesandeks analüüsida.

Ei pretendeeri minagi oma töös Iraagi sõja kõikehõlmavale analüüsile. Küll aga olen võtnud enda ülesandeks lahata kitsast aspekti meedia ja sõja suhetest – täpsemalt valdkonda, mis puudutab Iraagi sõja aktiivse perioodi ja sellele järgnenud kahe perioodi kajastamist ajalehes Postimees. Oma töös kasutan Iraagi sõda kui terminit perioodi kohta, mis algas 20. märtsil aastal 2003 USA rünnakuga Bagdadile ja lõppes USA president George W. Bushi avaliku teatega sõja lõpust 2. mail aastal 2003. Töös kajastatud sellele järgnevad kuud kannavad nime Iraagi ülesehitusperiood, nagu selle on ristitud nii ÜRO kui rahvusvaheline meedia.

Oma valikud – kolm perioodi ja Postimees – tegin erinevatel põhjustel. Postimehe kui uurimisallika valisin isiklikel põhjustel - nimelt olen ise selle lehe töötaja, mis laseb mul veidigi lähemalt pilku heita Postimehe tööle, kuigi välisuudistest üsna kaugelt Tartu Postimehest. Oleksin võinud analüüsitavaks valida ka Eesti Päevalehe kui teise Eesti

suurima kvaliteetpäevalehe (jättes kõrvale SLÕhtulehe kui pigem meelelahutusmeedia esindaja), aga Postimees tundus põnevam, sest olin Iraagi sõja kajastamist selles poole silmaga jälginud juba enne sedagi, kui oma töö teema lõpliku valiku tegin. Postimehe Iraagi sõja kajastus tundus mulle Eesti Päevalehega võrreldes põhjalikum ning mitmekülgsem. Lisaks mõjutas mu valikut seegi, et Postimees on siiski Eesti suurim päevaleht ning seega võib eeldada, et selle mõju ühiskonnale üldises plaanis on suurem kui Eesti Päevalehel.

Kolm analüüsitavat perioodi – aprilli 2003, veebruari 2004 ja novembri 2004 – valisin sellepärast, et need kolm kuud tähistavad erinevaid faase Iraagi konfliktist. Aprill 2003 märgib esimest kuud pärast sõja ametlikku algust 20. märtsil 2003. aastal ehk aktiivset sõjaperioodi. Veebruar 2004 tähistab töös perioodi Iraagi ülesehitusest, mil koalitsiooni ehk USA ja tema liitlaste esindajad üritasid(-vad) Iraagis sisse seada demokraatlikku korda. 2004. aasta novembri ehk viimse kolmest kuust valisin selle olulisuse järgi Eestile – just enne seda hukkus teine Iraagis teeninud Eesti sõdur Arre Illenzeer.

Võib küsida, miks ma ei valinud analüüsiks kuud peale seda, mil hukkus esimene Eesti sõdur Iraagis Andres Nuiamäe. Olin huvitatud just sellest, kuidas meedia reageeris teise Eesti sõduri surmale. Kui peale Nuiamäe surma oli ajalehtede Iraagi sõja teemaliste artiklite arvu kasv lausa silmaga nähtav, siis peale Illenzeeri surma seda nii lihtsalt öelda ei saanud. Sestap langeski valik novembrile 2004, et saada vastus küsimusele, kas teise sõduri surm oli ajakirjanikele piisavalt tähtis teema, mida Iraagi konflikti arengus ja Eesti osas selles kajastada.

Et mitte jätta juba alguses muljet nagu sooviksin oma bakalaureusetöös kirjutada kõigist aspektidest, mis Postimehe Iraagi konflikti kajastamises leida võib, lükkan selle arvamuse juba eos ümber.

Mina valisin uuritavaks teemaks selle, kes saavad ajalehe Postimees uudiskülgedel Iraagi konflikti teemal sõna. Ehk kes on need inimesed ja institutsioonid, kellele kohalikest Eesti arvamusiidritest peavad Postimehe ajakirjanikud vajalikuks anda võimalus selle viimase aja enim meediakajastust leidnud rahvusvahelise konflikti kohta oma arvamust

avaldata. Samuti kes on need, kelle arvamust rahvusvahelisest meediast on Postimehe ajakirjanikud pidanud vajalikuks ka Eesti elanikele vahendada.

Uurida, kes ajalehes sõna saavad, on oluline, sest see näitab ära, kas meedia on täitnud talle avalikust huvist seatud kohustust olla mitmekülgne ning vahendada erinevate ühiskonna gruppide arvamusi aga ka maailma eri poliitiliste jõudude seisukohti. Just seda meediatekstidest paistvat mitmekülgset peavad meediaekspertid (näiteks McQuail) üheks esmaseks kriteeriumiks, et öelda, kas tegu on oma ülesannet hästi täitva meediakanaliga. Kui meedia täidab hästi oma aruandluskohustust, jälgides sealjuures, et tema avaldatud tekstid poleks ühekülgsed, võib öelda, et meedia funktsioneerib hästi.

Et minu analüüsivate kuude näol on tegu kolme erineva perioodiga ühest konfliktist, eeldasin, et institutsioonid ja nende esindajad, kelle arvamusi Postimees neil perioodidel vahendab, on erinevad. Samuti eeldasin, et Postimees sõltub suures osas rahvusvahelisest infovoost ja seal sõna saavatest kõneisikutest. Nii püstitasin uurimisküsimuse: kes saavad kolmel Iraagi konflikti erineval perioodil sõna ajalehes Postimees?

Sellest küsimusest lähtuvalt lõin ka hüpoteesi, et kuna suur osa vahendatud meediakanalite infovoost on USA-keskne, väljendub see ka Postimehes sõna saanud tegelastes. Hüpotees: enam kasutab Postimees USA ja tema liitlasriikide allikaid kui kohalike iraaklaste seisukohti ning maailmas selgelt sõjavastase hoiaku võtnud riikide ja inimeste arvamusi.

Töö esimeses peatükis, mis käsitleb meediat sõja ja konfliktide ajal teoreetiliselt, põhinen peamiselt avalikku huvi ja meedia aruandekohustust käsitlevatel teooriate, sest nendest lähtudes olen püstitanud oma uurimisküsimused ja läbi viinud tekstianalüüsi.

Lisaks peatun ka infovoogu mõjutavaid tegureid käsitlevatel teooriatel, sest need aitavad mõista, millised aspektid on mõjutanud Postimehena jõudnud infot, mis pärineb rahvusvahelistest agentuuridest. Põgusalt peatun ka meediaimperialismi teoorial, sest see aitab mõista rahvusvahelise infovoogu suurt USA-kesksust ja seda, miks väiksemad riigid, kelle hulka kuulub ka Eesti, on sellest infovoost üpris suures sõltuvuses.

Samas käsitlen ka teooriaid, mis peatuvad meediasiseste mõjutegurite lahti selgitamisel, sest Postimehe enda töötajate otsused infost valikute tegemisel on samuti lõpp-produkti ehk meediateksti mõjutanud. kultuurilise imperialismi teorial ja infovoo mõjurite teooriatel, aga selleks, et anda oma tööle paremat tausta, räägin ka avaliku huvi kujunemisest ning kõneaine loomisest.

Kõneaine kujundamise teooria aitab aga mõista seda, miks Iraagi konflikt on mõnel perioodil rohkem kajastatud, mõnel aga vähem.

Teises peatükis selgitan lahti meetodid, millel põhinedes ma Postimeest analüüsisin. Peamiselt tuleb juttu kontentanalüüsist ja täpsemalt kõneisikute analüüsist ehk siis analüüsimeetodist, mis võimaldab seletada lahti, kes ja millal leheveergudel sõna saab.

Kolmandas peatükis jõuan Postimehe analüüsi endani.

I TEOREETILINE BAAS

Käesolev bakalaureusetöö põhineb mitmele teoreetilist lähenemisviisile, sest vaid ühest selgitusest ei piisa, et anda edasi kõik tegurid, mis Iraagi konflikti kajastust on mõjutanud. Samuti pöördun senise rahvusvahelise praktika poole, et anda selgitusi selle kohta, kuidas sõja-aja ajakirjandus on muutunud, ja Postimehe praktika poole, et veel enne empiirilise materjali kallale asumist anda ülevaade, millistel alustel toimus Iraagi konflikti kajastamine minu vaadeldavas väljaandes.

Texase Ülikooli meediateoreetikud P. J. Shoemaker ja S. D. Reese viitavad oma teoses «Mediating the message» (1991), et uurimuse läbi viimiseks peab autor pöörduma kindla paradigma poole, sest ükski informatsiooni kogumise ja tõlgendamise alus ei ole üksinda päris küllaldane.

Viidates T. S. Kuhnile, defineerivad Shoemaker ja Reese paradigmat kui reaalsuse representeerimise viisi, mis põhineb laialt jagatud eeldustel sellest, kuidas informatsiooni koguda ja tõlgendada. (Kuhnile viidanud Shoemaker & Reese, 1991) Nii ajakirjanduses kui sotsiaalteadustes on nende autorite järgi infokogumise süsteemides oma eelmõjustatus, mis ei puudu ka paradigmas – nii ei näitagi ühiskonnas jagatavatel uskumustel ja ootustel põhinevad paradigmad absoluutset tõtt, vaid pakuvad meile tulemusi, mis on meie sotsiaalses ruumis aktsepteeritud. Uurimuse tulemused kipuvad tulenema suuresti sellest, kuidas on esitatud küsimused, väidavad autorid. (Shoemaker & Reese, 1991)

Ka meedia ja selle sisu pole tegelikult sõltumatu. Shoemaker ja Reese (1991) väidavad, et inimesed kipuvad unustama, et informatsioon, mida me kuuleme ja näeme, on enne meieni jõudmist ettevaatlikult filtreeritud päris mitmel tasandil. Seega, selle asemel, et võtta meedia sisu lihtsalt etteantuna, tuleks hoopis küsida: millised faktorid meediaorganisatsiooni sees ja väljas mõjutavad meedia sisu? (Shoemaker & Reese, 1991)

Selle küsimuse püstitan käesolevas bakalaureusetöös ka mina, jäädes siiski kitsama fookuse juurde: millised faktorid mõjutasid(-vad) ajalehes Postimees ilmunud Iraagi konflikti teemalisi kirjutisi, täpsemalt neis kasutatud allikaid?

1.1 Teoreetiline raamistik

Sõjalise konflikti analüüsimine on oluline, sest seda võib vaadelda ühe kitsa alusena meedia üldise kvaliteedi hindamisel. Iraagi sõja mõõtu raske rahvusvahelise konflikti kajastamine on keeruline ühele ülemaailmses mõistes nii väikesele väljaandele nagu Postimees. Kui Postimehe toimetus saab sellega hakkama ning suudab anda vastuseid avaliku huviga kerkinud küsimustele, olla mitmekülgne, tekitada ühiskonnas debatti ning seista aruandekohuslasena püstipäi avalikkuse ees, siis võib eeldada, et Postimees suudab hakkama saada ka paljude teiste keeruliste teemade kajastamisega.

Iraagi konflikti vastu on Eestis avalik huvi (ingl. k. *public interest*), sest Iraagis teenivad Eesti sõdurid. See teeb Iraagi konflikti teema lugejatele lähedaseks ning sealt oodatakse uudiseid. Postimehe ülesanne on järgnevalt kirjeldatud põhjustel neid pakkuda.

Avalik huvi tähendab massikommunikatsiooni kontekstis mõtet, et ootusi massimeedia suhtes ja nõudeid massimeediale, mis põhinevad ühiskonna laiapinnalisel ja pikaajalisel hüvangu, saab seaduslikult väljendada. (McQuail, 2000) See väljendamine ei pea tingimata olema aga seadusega määratletud, vaid võib olla ühiskonna üldine huvi selles suhtes, mida ja kuidas meedia oma auditooriumile pakkuma peaks. (McQuail, 2000)

Üheks avaliku huvi nõudeks on, et meedia vahendaks erinevaid arvamusi võimalikult igakülgsest, kvaliteetselt ega oleks kallutatud. Kallutus (ingl. k. *bias*) tähendab meediateksti puhul igasugust tendentsi kalduda kõrvale täpsest, neutraalsest, tasakaalustatud ja erapooletust sündmuste ja sotsiaalse reaalsuse esitamisest. (McQuail, 2000)

Ajakirjandus aga tõlgendab sündmusi ehk raamistab (ingl. k. *framing*) neid tuttavate taustsüsteemide järgi, mis võib viia kallutatuseni. McQuail (2000) viitab R. M. Entmanile (1993), kelle järgi sisaldab raamistamine valikut ja väärtustamist: määratletakse probleemid, diagnoositakse põhjused, antakse moraalsed hinnangud ja soovitatakse abinõud. Ajakirjanikud ei saa raamistamist peaaegu kunagi vältida, nad eemalduvad selle kaudu reaalsusest ja tekitavad (kavatsemata) kallutatust. (McQuail, 2000)

Loomulikult ei tähenda see, et kallutatus peaks tingimata olema ajakirjanike ettekavatsetud (demokraatlikes ühiskondades enamjaolt polegi). Kui see aga siiski nii on, siis viib selleni peamiselt meedia või allika erapoolik hoiak, propageerimissoov ja ideoloogilised seisukohad. (McQuail, 2000)

Eriti suur oht (ettekavatsemata) kallutatud meediatekstide tekkele on kriisisituatsioonis ja teravate konfliktide ajal, kui mõlemal osapoolel on tugevad poliitilised ja strateegilised huvid mängus – siis püütakse sündmuste raamistamist osava PR-kampaaniaga aktiivselt mõjutada. (Nohrsted & Ottosen, 2001) Mida kaugemal toimuvad sündmused, nagu näiteks kõne all oleva Iraagi konflikti puhul, seda lihtsamalt saavutatakse raamistamisel konsensus, sest alternatiivsete seisukohtade esindajad pääsevad raamistamisele raskemini ligi. (McQuail, 2000)

Miks peab aga meedia olema igakülgne ning vastutama ühiskonna ees? Propaganda tulemusel või lihtsalt meedia ühekülgsest tekkinud kallutatus viib ühiskonnale vale maailmapildi maalimisele, mistõttu ühiskond saab maailmast väära arusaama. See võib omakorda aga mõjutada tugevalt avalikku arvamust (ingl. k. *public opinion*), millest tulenevalt langetatakse valesid otsuseid. Need aga omakorda mõjutavad avalikku arvamust, mis maalib maailmas veel ühekülgsema pildi. Tekib justkui nõiarõng, kust juba tugevalt kallutatud ja nii-öelda silmaklappidega ühiskonnal pole enam kerge välja saada.

Et vale maailmapildi maalimist ja valesid otsuseid ära hoida, peabki meedia ühiskonna ees teda mõjutavatest protsessidest ja enda tehtud otsustest avalikult rääkima. McQuail (2000) toob välja meedia aruandekohustuse (ingl. k. *accountability*) mõiste, mida ta defineerib kui kõiki vabatahtlikke ja mittevabatahtlikke protsesse, mille abil on meedia ühiskonna ees otseselt või kaudselt vastutav avaldatu kvaliteedi ja tagajärgede eest, eriti üldise hüvega seonduvates küsimustes. Ühiskond aga peab avalikult jälgima, et meedia täidaks talle seatud avalikke ootusi. Kui meedia seda ülesannet ei täida, siis peab ühiskond avaliku kriitika ja debattide algatamisega meedia tähelepanu sellele juhtima. (McQuail, 2000) Meedia aruandekohustus peaks vähemalt teoreetiliselt tagama meedia mitmekülgse ja erapooletuse, niipalju kui see antud kultuuriruumis ja antud ühiskonna uskumuste ja ootuste paradigmaga seoses võimalik on.

1.1.1 Infovoogu mõjutavad tegurid

Nagu käesoleva bakalaureusetöö teoreetilise osa alguses mainitud, viitavad Shoemaker ja Reese (1991) sellele, et meedia sisu analüüsid ei saa võtta seda lihtsalt etteantuna, vaid tuleks hoopis küsida, millised faktorid meediaorganisatsiooni sees ja väljas mõjutavad meedia sisu ning vormivad seega meediatekstide suunitlust? Käesolevas peatükis selgitan lahti meediaorganisatsiooni välised tegurid, mis vormivad rahvusvahelist infovoogu enne kui seda hakkavad mõjutama meediaorganisatsioonide (sealhulgas Postimehe) töötajate valikud. Infovoogu mõjutavaid tegureid on oluline vaadelda, sest need on esimesed mõjurid, mis võivad lõpuks viia meediatekstide kallutatuseni.

Uudistevoogu (ingl. k. *news flow*) mõjutavad mitmed aspektid, mis määravad sõnumite leviku kaugelt enne, kui need üldse Postimehena jõuavad. Rahvusvahelist infovoogu vaadates on minu vaadeldava väljaande töötajad rahvusvahelise meedia kontekstis nii väike osa, et neile jääb mitmetel põhjustel, millest selles ja järgmises peatükis ning intervjuudes Postimehe töötajatega (Lisa 1) juttu tuleb, teha vaid viimane seleksioon ning langetada otsus, kas ja kui palju juba rahvusvahelisest meediast, sealhulgas telekanalitest, uudiste-agentuuridest, internetiportaalist, läbi käinud infole kohalikku tasandit lisada ning millist osa nendeni jõudnud infovoost lugejateni vahendada.

Rahvusvahelise konfliktide ajal on sõjaväel ja poliitikutele meedia üle suur roll, sest peamiselt nendest allikatest tulevad kõige kuumemad rindeteated. (Nohrsted & Ottosen, 2001) Võimuesindajad kasutavad rahvusvaheliste konfliktide ja sõdade ajal argumenti, et kuna tegu on maa ja rahva julgeoleku küsimusega (mille suhtes on suur avalik huvi), siis on neil õigus rindelt tulevaid teateid kontrollida. (McQuail, 2000) See argument annaks nii sõjaväele kui poliitikutele nagu moraalse õiguse meediavabadusele seaduslikke piiranguid seada. Piirangud ka seatakse – läbi tsensuuri, liikumispriirangute ja intensiivse PR-tegevuse (Nohrsted & Ottosen, 2001)

Ka ajakirja *Journalism* asutaja Howard Tumber viitab oma koos kolleeg P. Schlesingeriga (1994) tehtud uurimusele, et kõneaine kujundamine konfliktide perioodil on valituse esindajatel läbi ajakirjanduse esmane ülesanne. (Tumber, 2003) Endale sobilikku informatsiooni saavad võimuesindajad kõigisse infokanalitesse kergemini levitada,

kasutades pressiteateid ja pressikonverentse ning jagades neil vaid endale sobilikku informatsiooni. (Shoemaker & Reese, 1991) Viimati nimetatud autorite kirjeldatud meetodi, mis võimaldab infot ja selle edastamist paremini kontrollida, on USA võimuesindajad oma viimaste kümnendite rahvusvaheliste konfliktide ajal oskuslikult kasutusele võtnud. (Richardson, 2003)

Kuigi eelpool mainitud autorid on käsitlenud meediat kui institutsiooni, mida propagandatrikkide abil saab konfliktiperioodil ettevaatlikult ja läbimõeldult mõjutada, on võimalik ka teistsugune lähenemine. Näiteks Iisraeli Bar-Ilani Ülikooli poliitikauuringute osakonna õppejõud Y. Bloch ja S. Lehman-Wilzig (2002) kirjeldavad võimuesindajate ja ajakirjanike vaheliste suhete ühe võimaliku viisina ka seda, kuidas ajakirjanikud täiesti vabatahtlikult toetavad poliitilise eliidi vastu võetud otsuseid, eriti mis puudutavad välispoliitikat. Nad nimetavad seda ennast-mobiliseerivaks ajakirjanduseks (ingl. k. *self-mobilizing journalism*). Viidates B. Russetti (1990) ja O. R. Holsti (1996) uurimustele, kinnitavad autorid, et USA meedia on viimasel aastakümnel alati astunud valitsuse otsuste taha, eriti kui asi puudutab rahvuslikku julgeolekut. (Bloch & Lehman-Wilzig, 2002)

Ka endine BBC ajakirjanik Ian Richardson (2003), kes on ajakirjaniku ja toimetajana läbi teinud nii Vietnami sõja kui Lahesõja, viitab oma artiklis «*Being true to «our boys»*» (2003), et tema on praktikas kogenud, kuidas ajakirjanikud kipuvad sõjaväe pressikonverentsidelt saadud teateid tihtipeale vabatahtlikult absoluutse tõe pähe võtma ning sedasi vabatahtlikult valitsuse seljatagust kaitsma asuma. (Richardson, 2003)

Ent lisaks info levikut mõjutavale sõjaväe ja poliitilise eliidi poolsele kontrollile, mis toimub rahvusvahelise konflikti ajal, mõjutavad infovoogu veel nii majanduslikud, tehnoloogilised kui poliitilised aspektid. (Larson, 1994)

Majanduslike info levikut mõjutavate teguritena võib nimetada rahvusvaheliste uudisteagentuuride ja -kanalite finantspoolt, mis mõjutab nende tegevust nii uudiste hankimisel kui edastamisel. (Larson, 1994) Ka Shoemaker ja Reese (1991) viitavad majanduslikele mõjudele: see on protsess, mis kaudselt mõjutab meediatekstide sisu.

(Shoemaker & Reese, 1991) Postimehe välisuudiste valikut mõjutab ühelt poolt rahvusvaheliste organisatsioonide rahaline seis, teisalt aga Postimehe enda ressursid.

Kui agentuuridel on rahvusvahelise konflikti kajastamiseks piisavalt ressursse, siis saavad agentuurid konfliktipiirkonnast ka rohkem ja eriilmelisemat infot vahendada, sest neil on võimalik hoida seal oma reportereid ja oma tehnikat. Kui ressursse on vähe, kannatab selle all infovoo mitmekülgsus: see muutub ühekülgsemaks ja kallutatumaks. (Larson, 1994)

Eesti ajakirjanduse võimalused saata oma reportereid otse sündmuste tulipunkti toimuvat kajastama on piiratud, sest nii väikeses riigis ning muu maailma meedia mõistes väga väikestel meediaettevõtetel- ja kanalitel puuduvad selleks ressursid. (Sildam, lisa 1) Eesti meediakanalite vähestele ressurssidele on viidanud näiteks Peeter Vihalemm. (2004)

Teisena mainitud tehnoloogiliste aspektide alla kuuluvad meediakanalite võimalused kasutada kaasaegseid sidevahendeid – telefone, satelliite. (Larson, 1994). Internet on muutunud rindereporterite oluliseks sidevahendiks väga lühikese ajaga. Tänapäeva meedia võimalust luua operatiivselt ja kvaliteetselt pilti maailma teisest nurgast, tuleb täiel määral lugeda tehnoloogilise revolutsiooni teeneks. (Shoemaker & Reese, viitega Theodore Petersonile, 1991)

Kolmanda aspektina nimetatud poliitiliste infovoo mõjurite all mõtleb Larson (1994) seda, kui avatud on kõnealune ühiskond meediale ja rahvusvahelisele pressile – kas üldse lastakse ajakirjanikud oma ühiskonna ukse vahelt sisse piiluda või tõrjutakse rahvusvaheline kajastus endast võimalikult kaugele (Larson, 1994). Poliitiliste mõjurite tõttu on jäänud näiteks laiema rahvusvahelise kajastuseta sõda Tšetšeenias, mida Venemaa kiivalt oma riigi siseasjaks nimetab ning millele alles viimasel ajal on Lääne poliitikud suuremat tähelepanu hakanud osutama.

Kõigi eelnimetatud tegurite tulemusena näevad osad meedia-analüütikud suundumust selleni, et ka massimeedias on tegu meediaimperialismiga (Hachen, 1992) W. A. Hachen viitab meediaimperialismi mõistega väiksemate ja/või vähemarenenud riikide kartusele,

et nende hääl ei jõua rahvusvahelise avalikkuseni, sest kogu globaalset meediat kontrollivad üksikud Lääne, peamiselt USA mõju alla olevad, meediakanalid ja infoagentuurid. (Hachen, 1992)

Ka McQuail (2000) viitab meediaimperialismile, kuid tema näeb seda osana kultuurilisest imperialismist. Kultuuriline imperialism (ingl. k. *cultural imperialism*) tähistab globaalse meediatoodangu eksportijate tendentsi domineerida väiksemate ja vaesemate maade meediatarbimises ja suruda mujal asuvatele auditooriumitele peale oma kultuurilised ja muud väärtused (McQuail, 2000). Peamiseks domineerijaks on USA. (Hachen, 1992)

McQuail (2000) viitab, et kultuuriline imperialism ei pea tingimata olema peale surutud, vaid võib olla ka vabatahtlik, sest vähem arenenud ning väiksemad riigid tahavad samuti suuremate ja kommunikatsiooni edastamise mõttes võimsamate riikide infovoost osa saada – see on nende ainus võimalus olla informeeritud, sest neil endal otseallikast info hankimiseks ressursid puuduvad. (McQuail, 2000)

Kultuurilise imperialismi teooria sai alguse rahvusvaheliste uudisteagentuuride tekkimisega 19. sajandil, viitab D. McQuail (2000) O. Boyd-Barretti ja T. Rantaneni analüüsile «The Globalization of News» (1998). Nende agentuuride tekkimisega muudeti info rahvusvaheliseks kaubaartikliks, milleks see on jäänud tänaseni. (McQuail, 2000)

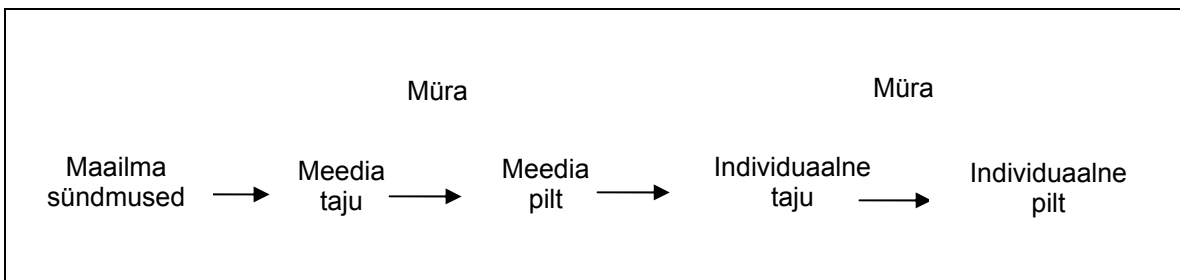
Mis puudutab käesoleva bakalaureusetöö uurimisobjekti, siis meediaimperialismi mõistes jääks Postimees sellesse gruppi, millele USA mõju omab – selle sõltuvussuhte määravad majanduslikud tegurid. Postimehel ei ole võimalik oma vähete ressursidega tagada oma lugejatele Iraagi konfliktist kajastust ja seetõttu sõltutakse rahvusvaheliste agentuuride, peamiselt BBC ja CNNi pakutavast infovoost.

Kõik need tegurid (eliidi kontroll, meediaimperialism ja majanduslikud, tehnoloogilised ning poliitilised mõjurid) kokku määravad, milline osa infovoost lõpptarbijani jõuab. Viimaste otsustajate ehk näiteks Postimehe ajakirjanike roll uudistevoolu mõjutamisel on seega pealtnäha väike. Tegelikult see nii siiski ei ole, sest toimetuse töötajad teevad viimase otsustava valiku sellest, mida ja mida mitte oma lugejateni viia.

1.1.2. Meediaorganisatsiooni siseste tegurite mõjud meedia sisule

Selleks, et info jõuaks sündmuskohast tarbijani ehk minu bakalaureusetöö mõistes Postimehe lugejani, peab ta läbima mitu etappi ja kõigil need etapid mõjutavad infot omamoodi. Kogu selle protsessi käigus teevad kõik nii-öelda vahelülid – kohalik reporter sündmuspaigas, rahvusvahelise meediakanali või infoagentuuri töötajad ja lõpuks ka Postimehe ajakirjanikud – oma senistest teadmistest, sotsiaalsest taustast ja muudest teguritest lähtuvalt valikuid, kas ja kuidas ning millise vaatenurga alt sündmust kajastada. Seega mõjutab ühe sündmuse jõudmist Postimehe veergudeni terve rida otsuseid, mis ei sõltu enam sündmusest endast.

J. Galtungi ja M. H. Ruge'i uudiste kommunikatsiooniahel (1970) näitab, kuidas meediasündmust tajub kõigepealt meedia ja alles siis, kui meedia «müra» on seda «vorminud», jõuab see meediakanalisse.

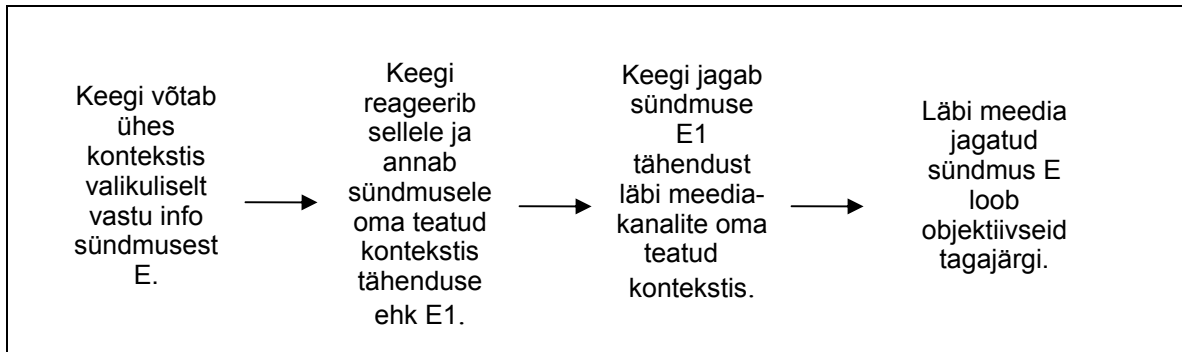

Joonis 1. Uudiste kommunikatsiooniahel Galtungi ja Ruge'i käsitluses (Galtung & Ruge, 1970)

Joonise esimene pool näitab, et meedia kaudu lugejatele pakutav pilt maailmast on tegelikult hoopis juba meedia enese taju ja seda moonutanud müra läbi loodud pilt ehk representatsioon tegelikest sündmustest. See aga tähendab, et pilt, mille vastuvõtja saab, ei ole enam täpne sündmuse kajastus, vaid meediakanali (ajakirjanike, toimetajate jne) representatsioon sellest.

G. Gerbner (1966) selgitab eelmise joonise ühe osa – meedia taju ja meedia vahel oleva müra – lahti, tuues juurde valiku põhimõtte, millest Galtung ja Ruge (1970) ei räägi. Sarnaselt eelmistele autoritele on ka Gerbneri (1966) antud töö näol tegu kommunikatsiooni skeemiga, mis selgitab, kuidas meedia sisu mõjutavad sündmusest endast mitte sõltuvad aspektid, täpsemalt meediaorganisatsiooni töötajate valikud.

Gerbner selgitab meediatöötajate mõju kommunikatsiooniprotsessile järgmiselt.

Joonis 2. Kommunikatsiooni skeem Gerbneri käsitluses (Gerbner, 1966)

Gerberi (1966) joonis näitab, et ühe uudise koostamine nõuab juba päris mitut valikut, mille üle otsustavad meediateksti käsitlejad ehk ajakirjanikud sõltuvalt olemasolevast kontekstist. (Gerbner, 1966)

Kui võtta aluseks nii Galtungi ja Ruge'i (1970) kui Gerberi (1966) joonised ning selgitused selle kohta, et ühe meediateate koostamine nõuab mitut valikut, siis laiendades seda minu eesmärgile ehk Postimehe välisuudiste valmimisse, saab teha järelduse, et selleks, et välisuudis jõuaks ajalehe Postimees välisuudiste küljele, tuleb sel läbida mitu tsooni, näiteks Galtungi ja Ruge'i (1970) järgi mitu moonutamise faasi ja Gerbneri (1966) järgi mitmed valikud, millel kõigil on oma mõju lõplikule meediatekstile. Nii võivad ka nimetatud vaheetappide otsustajad anda oma panuse info kallutatusele, mille eest hoiatavad nii McQuail (2000) kui Shoemaker & Reese (1991)

Minnes meediatöötajate mõjul ehk nende valikute vaatlemisel konkreetsemaks, aitavad sellele taas kaasa Shoemaker ja Reese (1991), kes käsitlevad ajakirjanike ja toimetajate mõju meedia sisule põhjalikult (nimetades seda individuaalseks tasandiks) ning toovad lisaks sellele välja veel mitmeid tasandeid, mis meedia sisu ja selle loomist suunavad: näiteks meediarutiinide tasand, organisatsiooni tasand, meediaväline tasand ja ideoloogiline tasand.

Käesoleva bakalaureusetöö seisukohast on antud peatükis oluline individuaalne tasand, sest Postimehe välisuudiste valmimise praktikas on üksikotsustajal ehk toimetajal suur roll: reportereid ei ole, toimetajad nii valivad uudiseid kui teostavad neid. (Kaas, lisa 3)

Shoemaker ja Reese (1991) tõdevad, peamiselt rääkides küll USA praktikast, et nad ei usu, et meedia valdkonnas töötajatel oleks otsest (teadlikku) mõju nende loodavatele meediatekstidele, ent siiski näevad nad kaudsemaid mõjureid: kuigi ka ajakirjaniku religioosel ja sotsiaalsel taustal, aastatega kujunenud väärtustel ja kahtlemata ka tema hariduslikul tasemel ning karjääri pikkusel võib olla oma roll teksti loomisel, mõjutavad meediateksti kujunemist siiski rohkem ajakirjaniku ametiprofessionaalsusesse puutuvad tegurid nagu näiteks eetika ja oskus ja harjumus uudistevoolu seast valikuid teha. (Shoemaker & Reese, 1991)

Samas leiab McQuail'i (2000) käsitlusest hoopis teise lähenemise. Tema toob mängu sotsiaalkultuurilised tegurid, mis mõjutavad Lääne ühiskondade meediatöötajate otsuseid ühte või teist teemat kajastada. Need sotsiaalkultuurilised väärtused kätkevad endas läänelikke väärtusi, näiteks keskendumist üksikisikule, huvi eliidi vastu, aga ka huvi negatiivsete, vägivaldsete ja dramaatiliste sündmuste vastu (McQuail, 2000). Juba tulenevalt nendest läänelikest väärtustest, mis mõjutavad ühe osa info edasi andmist ja teise valikulist välja jätmist, võib tekkida meediatekstide ja üldise meediapildi kallutatus.

Shoemaker'i ja Reese'i (1991) meediatöötajate mõju kohta kirja pandu ühildub hästi Gerbneri (1966) kommunikatsiooni skeemiga (vaata: joonis 2), sest mõlemad peavad seda valiku hetke, mil toimetaja teeb oma otsuse, mida ja mida mitte oma lugejatele edastada, väga oluliseks sellele, milline saab sellest tulenevalt olema meedia sisu. Samas ei peaks sellest protsessist eirama ka McQuaili (2000) välja toodud sotsiaalkultuurilisi tegureid, sest ka Shoemaker ja Reese (1991) tõdevad oma teose meediatöötajate mõju meedia sisule käsitleva osa lõpus, et taolised eeldused ja uskumused ning nende mõjud on meediauuringutes väga raskesti tõestatavad.

Igatahes on erinevate teoreetikute ja uurijate lähenemisi võrreldes selge, et meediaorganisatsioonidel ja nende töötajatel on nendeni jõudnud infole otsene mõju läbi valikute, mida nad infot vahendades teevad, kusjuures valikuid endid mõjutavad antud ühiskonnas valitsevad sotsiaalkultuurilised ja antud töötaja enda ametiprofessionaalsed tegurid.

Ent lisaks eelnimetatud sotsiaalkultuurilistele ja ametiprofessionaalsetele teguritele mõjutab meediakanali töötajaid nende informatsiooni valiku otsuse tegemisel ka kõneaine kujunemise protsess, mis on tugevalt seotud avaliku huviga, millest oli juttu bakalaureusetöö teoreetilise raamistiku osas. Kõneaine kujundamine (ingl. k. *agenda setting*) on meedia ettekavatsetud või ettekavatsemata mõju protsess – uudiste temade või isikute suhteline tähtsus avalikkuse teadvuses on mõjutatud nende suhtelise esiletõstmise poolt uudislugudes ja vastupidi. (McQuail, 2000)

See tähendab lihtsalt öeldes seda, et millest räägivad uudised, sellest räägivad inimesed. Ja mida enam inimesed ühest temast räägivad, seda enam püsib see päevakorral ehk *agendas* ja seda enam peab teemat puudutama ka ajakirjandus, leides algsele temale uusi lähenemisenurki ja alalugusid. Kui üks teema kerkib esile jõulise meediasündmusena, võivad teised sama valdkonna (näiteks välisuudiste) teemad selle varju jääda. See ei tähenda aga, et pikalt *agendas* püsiva teema, näiteks rahvusvahelise konflikti nagu Iraagi sõda, sündmused maha vaikitakse. Nad lihtsalt pälvivad selle võrra väiksema tähelepanu. (Kaas, lisa 1)

Vastavalt sellele, kuidas kõne all olev teema sündmuskohal areneb, muutub ka ajakirjanduse kajastus sellele. Kui teema on värske, leiab ta ajalehes enam väärtustamist, kui see muutub tavaliseks, siis pööratakse sellele vähem tähelepanu. Samuti muutub sündmuste arenedes ka kõneisikute kasutamine. Kui teema on värske, otsivad ajakirjanikud eri allikaid ja eri infokanaleid rohkem ja püüavad sõna anda võimalikult eri pooltele, aga kui teema *agendas* oma kohta kaotab, muutub ka allikate kasutus ja infokanalite kasutus.

1.2 Rahvusvaheline praktika

Rahvusvaheline ajakirjanduspraktika on näinud mitmeid rahvusvahelisi konflikte ja meedia erinevaid reageeringuid nendele. Käesolevas peatükis toon välja mõned erinevused ja sarnasused konfliktikajastuste vahel nii nagu need möödunud sajandil aset on leidnud ning meediauurijaid arutlema pannud.

Rahvusvaheliste konfliktide meediakajastuste puhul on palju uuritud seda, kui palju on sõjavägi ja poliitiline eliit püüdnud mõjutada infovoogu: milliste vahenditega on nad seda püüdnud teha ja kui tulemuslikuks nende kontrollimispüüd kokkuvõttes on osutunud.

Media & Values toimetaja Rosalind Silver märgib, et mitte alati pole valituse ja sõjaväe esindajate kontroll infovoo leviku üle olnud nii põhjalik kui Lahesõja (1991) ajal, mil president Bushi meeskond tegi tõhusat PR-tööd, näidates ajakirjanduse (tahtmatu) abiga Saddam Husseinile rahvale mitte üksnes diktaatorina vaid lausa deemonina, kelle ebainimlikkuse pärast ei saakski avalikkus võtta ühtegi muud seisukohta kui sõda toetavat. (Silver, 2003) Etteruttavalt tuleb öelda, et sama tehnikat kasutas ka George W. Bush Iraagi sõja ajal.

Vietnami sõja (USA ajajärk 1964-1973) kajastust mõjutas see, kuidas konflikt USAst kaugel sõjatandril arenes. Mida pikemaks sõda venis, seda raskem oli võimueliidil sõda põhjendada. Ja kui sõjakoleidusi näitas televisioon vähe, siis pidev kirstude vool USAsse ei saanud meedial kahe silma vahele jääda. Kokkuvõttes hukkus Vietnamis 47 000 USA sõdurit, veel 305 000 sõdurit sai haavata. Nendest aina suurenevatest numbritest ei saanud meedia avaliku huvi surve all kuidagi mööda minna ja sõjavastase meediakajastuse tõttu muutus avalik arvamus sõja jätkamise suhtes selgelt negatiivseks. (Hallin, 1986) Kui sõja alguses püüdis valitsus siiski meediat oma kontrolli all hoida, siis konflikti jätkudes ja avaliku huvi tõttu valitsuse sõja jätkamist puudutavate otsuste kohta, kaotas sõjaväe ja poliitiline eliit meediakajastuse oma kontrolli alt. Üha enam hakkas meedia kaudu avalikkuse ette jõudma sõja suhtes kriitilisi seisukohti ning eliit ei osanud neile peale kuidagi adekvaatselt reageerida. Seetõttu hakati hoopis meediat süüdistama.

Howard Tumber (2002) toob Vietnami sõja näitena olukorrast, kus ajakirjandus on

avaldanud rahvusvahelise konflikti kohta kriitilist arvamust, tegutsevad võimuesindajad järgmiselt: nad suurendavad tsensuuri ja ründavad meediat selle kriitilisuse ja mitte-patriootlikkuse eest (Tumber, 2002) Vietnami sõja ajal võttis peale president Nixoni, kes nimetas meediat USA suurimaks vastaseks, meedia kohta kriitiliselt sõna veel kindral William Westmoreland, kes süüdistas ajakirjandust «koduse teise rinde» avamises. Tagantjärgi tarkusena on kindral Westmoreland tunnistanud, et tema toonane otsus meediat sõjaväelasena kritiseerida, oli väär ja põhjustas veelgi avalikkuse halvakspanu. (<http://www.cnn.com>)

Võimuesindajad õpivad aga kiiresti ning Vietnami sõja kogemusest meediaga suhtlemisel tehti kiired järeldused. Nii kujuneski välja olukord, kus viimase viiekümne aasta suurimate konfliktide ajal on poliitiline ja sõjaline eliit kasutanud järgmisi Nohrstedti ja Ottoseni (2001) nimetatud võtteid: piirangud läbi tsensuuri, liikumiskeeldude ja intensiivse PR-tegevuse. Samuti viitab Browni Ülikooli õppejõud Darrell West, et riigid on õppinud, et sõda peab saama läbi enne, kui meedia jõuab sellele negatiivse hinnangu anda. (West, 2003) Nii näiteks käitus Briti valitsus Falklandi konflikti (1982) ajal ja USA militaar- ja tsiviilametnikud juba eelpool mainitud Lahesõja ajal, viitab Tumber D. Hallini (1986), D. Morrissoni ja enda (1988), H. Mowlana *et al.* (1992) ja W. L. Bennetti ning D. Paletzi (1994) uurimustele. (Tumber, 2002)

Sarnaselt süüdistustega sõjaväe püüdele meediat kontrollida, ei ole ka meediaimperialismi süüdistused tekkinud Iraagi konflikti ajal esmakordselt. W. A. Hachen (1992) kirjeldatud meediaimperialism, mis tähistab väiksemate ja/või vähemarenenud riikide kartust, et nende hääl ei jõua rahvusvahelise avalikkuseni, sest kogu globaalset meediat kontrollivad üksikud Lääne kanalid (Hachen, 1992), on kõne all olnud ka teiste konfliktidega seoses. Näiteks möödunud sajandi keskel levisid peamiselt arengumaades arvamused, et Lääne uudisteagentuurid eesotsas Associated Pressiga segavad uudisvoolu vaba voogu ja loovad Kolmandast maailmast negatiivse kuvandi. Arengumaad süüdistasid Lääne ajakirjandust selles, et see on kallutatud ega anna niioelda kolmandas maailmas toimuvast realistlikku pilti, vaid pühendub ainult negatiivsele: vaesusele, kirjaoskamatusel, mässudele, revolutsioonile, vulkaanipursetele ja muule, aga ei pööra üldse tähelepanu sellistele olulistele headele aspektidele nagu sildade ehitus ja uute koolide loomine (Kempf, Reimann & Luostarinen, 2002).

Mis puudutab infokanalite kallutatust ehk nende igasugust tendentsi kalduda kõrvale täpsest, neutraalsest, tasakaalustatud ja erapooletust sündmuste ja sotsiaalse reaalsuse esitamisest (McQuail, 2000), siis kõige rohkem süüdistusi on selles vallas saanud BBC ja CNN, mida nähakse tihtipeale USA võimuaparaadi propagandakanalitena. Ning seda just rahvusvaheliste konfliktide tekkides. Ian Richardson (2003) kirjeldab põhjalikult seda, kuidas CNN Lahesõja ajal ei näidanud õiget pilti sellest, mis konfliktipiirkonnas tegelikult toimus, vaid vahendas üksnes «seosetuid ülestähendusi reporterite märkmikest». Samas ei näe Richardson süüd mitte üksnes CNNil, vaid ka BBCl, kes lasi end USA valitsuse võimaldatud pääsust rindele segada – nii kirjeldab autor kaadreid sellest, kuidas sõdurid kandsid tankidel ajakirjanikke lahingupiirkonda ja seetõttu kajastasid needsamad ajakirjanikud sõda liigselt positiivses valguses. (Richardson, 2003)

Käesoleva Iraagi konflikti kohta on Richardson (2003) ütelnud, et õnneks on olukord paranenud ning näiteks BBC ajakirjanikud suudavad ka sõjaolukorras niiöelda ühiskonna valvekoorteks jääda – korporatsioon üleüldse ilmutab täiskasvanulikkust, hoolivust ja kindlust, mida seniste sõjakajastuste puhul pole olnud. (Richardson, 2003)

Postimehe ajakirjanikud kinnitavad, et võrreldes Euroopa kanalitega, sealhulgas ka Richardsoni kiidetud BBCga on CNN kui peamine USA infokanal tugevalt kallutatud ning sealt tulev info seetõttu tihtipeale kasutamiskõlbmatu – sealt saab oma uudistele tausta ja CNNil on ka tugevad *feature*-lood, ent pidevaks tsiteerimiseks see allikas ei sobi, sest see on endiselt liiga suure USA võimuesindajate surve all. (Lisa 1)

Näiteks Postimehe välisuudiste toimetuse juhataja Erkki Bahovski kirjeldab CNNiga seotud probleeme järgmiselt: *«/.../ saime nagu aru, et CNN ei anna nagu täit ülevaadet. Aga seda ei kurda ainult mina, vaid ka mitmed Lääne ajakirjanikud, et CNNi põhjal ei saa nagu üldse aru, mis seal Iraagis toimus, sest kui vaadata nagu pilti tankist, ja et see sõidab kuskil mingis suunas, siis tegelikult ikka ei saa aru, mis toimub. Siis tuli ikka õhtul vaadata EuroNewsi, et aru saada, mis tol päeval üldse tegelikult Iraagis toimus.»* (Bahovski, lisa 3)

1.3. Postimehe praktika

Käesoleva peatüki eesmärk on paigutada Postimehe välisuudiste toimetuse tööprotsess ja seda puudutavad tegurid, mis mõjutasid(-vad) Iraagi konflikti kajastamist, käesoleva bakalaureusetöö aluseks olevasse paradigmasse. Et töö teooria osas on välja toodud mitmed tegurid, mis mõjutasid(-vad) rahvusvaheliste infovoogude põhjal kirjutatud uudislugude valmimist.

Kasutan siinkohal üldiste teooriate Eestiga seostamisel Postimehe töötajatega läbi viidud intervjuusid. (Lisa 1)

Miks on oluline Iraagi sõja kajastamist Postimehes vaadelda? Sellele küsimusele aitas vastust saada ka Postimehe uudistetoimetuse juhataja Toomas Sildam, kes kinnitas et Iraagi konflikti vastu on Eestis suur avalik huvi, sest Iraagis teenivad Eesti sõdurid. Sildami sõnul teadvustab toimetus ka ajalehe vastutust kõnealuse teema käsitlemisel ja lähtumist lugejate huvidest. *«Ja muidugi on alati eesmärk lugejaid informeerida sellest, mis neid huvitab. Ja eestlasi Iraak huvitab, kõigi eelduste kohaselt, sest Eesti sõdurid on Iraagis,»* kinnitas Sildam intervjuus. (Sildam, lisa 1) Seetõttu hoiabki toimetus Iraagi konfliktil pidevalt silma peal ja teemat oma agendas vähemalt jooksvate rindeteadete vormis. (Lisa 1)

Et üldse mõista, kuidas rahvusvaheliste meediakanalite ja infoagentuuride vahendatud teated Postimehe välisuudiste toimetuseni jõuavad, tasub lugeda Kaarel Kaasi antud kirjeldust: *«Reeglina näeb see välja nii, et on mingi uudissündmus, näiteks toimub mingi terroriakt, mis on olnud viimase aja läbivaim uudissündmus. Seda sündmust kajastavad suured maailma meediakanalid, siis hinnatakse seda, millist kajastust see siin väärrib. Lähtuvalt sellest planeeritakse ruum. Siis inimene kogub informatsiooni, kasutades selleks uudisagentuure, uudisvõrke, välisajakirjandust. Sellest infost lähtuvalt kirjutab selle kokku.»* (Kaas, lisa 1) Sellest kirjeldusest on näha, et Postimeheni jõudnud infot on enne veel mõjutanud kõik teoreetilises osas nimetatud mõjutegurid: majanduslikud, poliitilised ja tehnoloogilised (Larson, 1994) ja meediatöötajate valikud (Gerbner, 1966) mis mõjutavad otseselt infovoogu.

Käesoleva bakalaureusetöö seisukohast on eriti olulised meediatöötajate tehtud valikud (Gerbner, 1966), mis Shoemakeri ja Reese'i (1991) mõistes on meedia sisu mõjutav oluline individuaalne tasand. Individuaalne tasand on oluline seetõttu, et Postimehe välisuudiste valmimise praktikas on üksikotsustajal ehk toimetajal suur roll: reportereid ei ole, toimetajad nii valivad uudiseid kui teostavad neid. (Kaas, lisa 1) Postimehe välisuudiste toimetuse juhataja Erkki Bahovski näiteks tunnistas, et Postimehe Iraagi konflikti teemalistest uudiskirjutistest võib vähemalt taustana ajakirjanike seisukohti küll aimata. (Bahovski, lisa 3) Seega on ajakirjanike ja nende tehtud otsuste roll lugeja maailmapildi kajastamisel antud teema kontekstis oluline.

Mis puudutab Postimehe tekstides kasutatavaid kõneisikuid, siis need pärinevad peamiselt rahvusvahelisest infovoost (Laane, lisa 1). Postimehel endal on alternatiivseid allikaid pea võimatu leida. (Kaas, lisa 1) Parim võimalus selleks oleks saata oma reporter konfliktikoldesse. Nii on käinud Postimeheski teravad arutelud, kas ja millal saata oma reportereid Iraaki sõjasündmusi kajastama, aga seni pole ühtegi lähetust toimunud.

Uudistetoimetuse juht Toomas Sildam nimetas intervjuus lähetuse seni toimumata jäämise põhjusena kahte asja: esiteks on logistika keeruline ja teiseks oleksid komandeeringukulud suured. (Sildam, lisa 1)

Välisuudiste toimetaja Kaarel Kaas avaldas intervjuus aga tõsist pettumust Postimehe toimetuse juhtide kohta, kes on seni pidanud lähetust majanduslikel põhjustel mittevajalikuks. Kaarel Kaas: *«Teine kild, miks välislähetuse mittetoimumine on rumal, on see, et seal on puhtalt väga palju head ajakirjanduslikku materjali, ning antud juhul pole peetud seda ajakirjanduslikku materjali piisavalt heaks, lähtudes mõttemaailma ja arusaamise piiratusest, et eeldades, et auditooriumit see ei huvita. See materjal on lastud lihtsalt raisku minna.»* (Kaas, lisa 1)

Postimehe välisuudiste toimetuse tegutsemist ja seetõttu ka nende vormitavaid meediatekste mõjutavad mitmed asjaolud, millest edaspidigi antud töös juttu tuleb: vähesed majanduslikud ressursid, kiired tööpäevad, sest inimressurssi napib samuti ja seetõttu oma kõneisikute osas sõltumine peamiselt rahvusvahelistest infovoogudest.

II UURIMISMEETODID

2.1. Sisuanalüüs ehk kontentanalüüs

Iraagi konflikti teemaliste artiklite analüüsiks Postimehes kasutasin sisuanalüüsi ehk kontentanalüüsi (ingl. k. *content analysis*). Kontentanalüüs on meediatekstide süsteemse, kvantitatiivse, ja objektiivse kirjeldamise meetod, nagu selle on defineerinud D. McQuail. (McQuail, 2001)

R. D. Wimmer ja J. R. Dominick (1991) toovad välja veel mitmed kontentanalüüsi definitsioonid, viidates erinevatele autoritele. Näiteks M. H. Walizer ja P. L. Wienir on kõnealust uurimismeetodit selgitanud kui «*süsteemset protseduuri, mis võimaldab uurida igasuguse salvestatud informatsiooni sisu*» ja F. N. Kerlinger kui «*meetodit, millega saab uurida ja analüüsida kommunikatsiooni süsteemselt, objektiivselt ja kvantitatiivselt, et mõõta erinevusi*». (Wimmer & Dominick, 1991) Massikommunikatsioonis kasutatakse kontentanalüüsi teabevahendite kindlate aspektide ja nende mõju uurimiseks, kusjuures lähtutakse eeldusest, et kommunikatsiooni sisu kätkeb endas kahesugust infot: esiteks sisu enda kohta ja teiseks teiste nähtuste kohta. (Lauk, 1995)

Wimmer ja Dominick (1991) pakuvad välja ka selgituse, miks just sisu- ehk kontentanalüüs on massimeedia uurimises laialt kasutatav: see võimaldab saada vastuseid võimalikult erinevatele küsimustele, mis massimeediat käsitledes esile võivad kerkida. Samuti laseb kontentanalüüs hinnata meediatekste kvantitatiivsete kriteeriumite järgi, mis annavad uurijatele konkreetseid ja võrreldavaid andmeid. (Wimmer & Dominic, 1991) Et ka minu bakalaureusetöö eesmärk on võrrelda kolme eri perioodi analüüsist saadud kvantitatiivseid andmeid, on kontentanalüüsi kasutamine siinkohal õigustatud.

Erinevatest aspektidest, mida kontentanalüüsi kasutades on tekstides võimalik vaadelda ja analüüsida, valisin uurimisaluseks küsimuseks tekstis sõna saanud isikud ja kasutasin tekstide uurimiseks kõneisikute analüüsi. Kõneisikute analüüs laseb heita pilku nendele ametiisikutele, huvitatud organisatsioonidele ja paljudele muudele institutsioonidele ning nende esindajatele, kelle ajakirjanikud on valinud oma kirjutistes lugejatele informatsiooni jagama. Samuti võimaldab kõneisikute analüüs eristada, kes on tekstides aktiivsed allikad (kes ise räägivad) ja kes on passiivsed allikad (ehk kellest räägitakse).

Kõneisikute analüüsi eesmärk on selgitada välja, millised grupid on meedias rohkem või vähem esindatud ning kellel on seega raskem ajakirjanduse vahendusel oma arvamust auditooriumini viia. Samuti annab see meetod mõningase ülevaate ka vaadeldava väljaande ajakirjanike eelistustest. (Harro, 2001)

2.2. Käesolevas bakalaureusetöös kasutatud uurimismeetod

Antud bakalaureusetöö eesmärk on kontentanalüüsi, täpsemalt tekstianalüüsi, kasutades teada saada, kes on kõneisikud, kes Postimehe sise- ja välisuudiste külgedel kolmel valitud perioodil Iraagi konflikti kohta sõna saavad ja millised on nende kolme perioodi erinevused. Püstitasin eesmärgi, et kombineerides nii analüüsi kui Postimehe töötajatega läbi viidud süvaintervjuusid, saada teada, millised on mõjutegurid, mis on tinginud just nende konkreetsete allikate valiku, mis Postimehe ajakirjanike vahendusel on lugejateni jõudnud. Tekstianalüüs võimaldas saada kvantitatiivseid andmeid, mis annavad ülevaate kasutatud allikatest, intervjuud aga võimaldasid selgitada nende allikate valikut.

Ainult väga vähestel juhtudel on võimalik analüüsida kogu materjali, mis antud teema kontekstis on oluline ja kättesaadav. (Kalmus, viitega Titschlerile, 2004) Sestap kitsendasin uuritavat perioodi kolme kuuni, kuna minu bakalaureusetöö eesmärk on võrrelda kolme eri perioodi kõneisikuid tekstides: aprill 2003, veebruar 2004 ja november 2004. Kõiki perioode analüüsisin ühe ja sama meetodi põhjal, mida järgnevalt kirjeldan.

Tekstianalüüsiks moodustasin kodeerimisjuhendi (vaata: kodeerimisleht Lisa 2). Kõigi vaadeldavate kirjutiste puhul kasutasin järgnevaid kodeerimiskatagooriaid: loo ilmumiskuupäev, loo autor, loo pealkiri, loo paiknemine ajalehes ehk selle väärtustatus, loo pikkus ja loo tegelased. Tegelased kodeerisin kolme katagooria alusel: tegelaste institutsionaalsesse gruppi kuuluvuse, nende loos kasutamise viisi ja personifitseerituse järgi.

S. Titschler, (2004) kes viidates W. Herknerile, nõudis, et loos kodeeritavad subjektid oleksid erinevatesse katagooriatesse paigutatuna üksteist samaaegselt nii välistavad kui täiendavad. (Kalmus, viitega Titschlerile, 2004) Proovikodeerimine tõestas, et välja töötatud kodeerimise katagooriad on antud teema uurimiseks sobilikud.

Järgmiseks annan ülevaate Postimehe sise- ja välisuudiste külgedel avaldatud lugude kodeerimise protsessist ja kõneisikute määramisest erinevatesse kategooriatesse.

Kui esimeste kategooriatena olid kodeeritud loo kuupäev ja pealkiri, asusin loo autorluse juurde. Autorluse tuvastamine on oluline töö sellest aspektist, et võimaldab vaadelda, kui palju on ajakirjanikud ise rahvusvahelistest meediakanalitest saanud infot läbi töötanud ning seda Eesti lugejatele «söödamaks» teinud või kui palju toetus Postimees suurima kohaliku uudisteagentuuri BNS infovoole. Samuti annab loo autorluse analüüs ülevaate, milliseid rahvusvahelisi agentuure ja muid infokanaleid Postimehe töötajad vaadeldavatel perioodidel eelistasid.

Loo autori määrasin kodeerimisel nimeliselt, kui tegu oli ajalehe omatoodanguga. Omatoodanguks lugesin kirjutised, kus loo autorina oli nimetatud Postimehe ajakirjanik või kaasautor. Kokku jagasin loo autorluse järgi lood kuude kategooriasse: originaalid, kus tekst kandis ajakirjaniku nime loo all (näiteks autoriks Postimehe ajakirjanik Marek Laane); üksnes välisagentuuride info põhjal kirjutatud lood (näiteks oli loo all sulgudes loo autorina kirjas: Interfax/Reuters); BNSist pärit lood (loo all BNS); BNSi ja väliskanali(te) lood (näiteks Reuters/BNS); BNSi, väliskanalite ja Postimehe ajakirjanike koostöös sündinud lood (näiteks Reuters/BNS/PM) ja BNSi ja Postimehe koostöös sündinud lood (loo alla BNS/PM).

Loo väärtustamise ajalehes määrasin esimese punktina selle järgi, millisel leheküljel lugu paiknes. Loo paiknemine annab märku sellest, kui tugevalt oli antud teema antud ajahetkel *agendas* esindatud ning kui oluliseks pidasid ajakirjanikud kõnealuseid lugusid just sel ajahetkel. Lugude erinevatel teemalehekülgedel paiknemise analüüs võimaldas teha üldistusi ka sellest, kas uudis oli presenteeritud Eesti uudiste rubriigis, välisuudiste rubriigis, majandusuudiste rubriigis või esiküljel – see võrdlus laseb heita pilku sellele, kas Iraagi konflikti käsitleti konkreetsel vaadeldavad perioodil sisepoliitiliselt olulise teemana (nagu oleks võinud eeldada 2004. aasta aprillist, kui surnud oli teine Eesti sõdur Arre Illenzeer) või jäi see üksnes välisuudiste toimetuse kajastada (nagu võinuks eeldada 2004. aasta veebruarist kui ülesehitusperioodist).

Samuti lisasin loo väärtustatuse kategooriasse, kas tegu oli niiõelda aknauudisega ehk lehekülje olulisema kirjutisega või oli tegu veeru-uudisega, mis on vähem oluline. Olulisust märgib ka uudise pikkus, mille määrasin hinnanguliselt lugude mahtu arvestades: suured lood, mis olid esitatud domineeriva uudisena; keskmised lood, mis olid leidnud koha veergudel, kuid mis olid siiski pikemad kui lühiuudised; ja väikesed lood ehk siis nupud lühiuudiste veergudelt. See võimaldas vaadelda, kui tähtsaks olid Postimehe ajakirjanikud eri perioodidel Iraagi konflikti pidanud, selles mõttes, et kui pikalt tasub kajastada rahvusvaheliste infovoogude Eestisse jõudnud teateid ja probleeme.

Peamiseks uurimisobjektiks said aga allikad ehk kõneisikud, kelleks lugesin kõik inimesed, kelle tsitaate, kellega tehtud intervjuudele viitamist ja kelle tsitaatide parafraseerimist Postimehe ajakirjanikud ajalehe sise- ja välisuudiste veergudel kasutanud on. Välja jätsin muud allikad, näiteks dokumendid, mis ei annaks kõneisikute analüüsi olulist väärtust juurde, sest tegu ei ole ei institutsioonide ega nende ametlike esindajatega. Lisaks ei olnud selliseid allikaid Postimehe ajakirjanikud kasutanud – vähemalt ei jäänud neid silma põgusal vaatlusel.

Kõik kõneisikud kodeerisin kolme eelpool nimetatud kategooriat ehk institutsionaalsesse gruppi kuuluvust, loos esinemise viisi ja personifitseeritust kasutades. Kõige raskem oli lugude tegelasi kodeerida nende institutsionaalsesse gruppi kuuluvuse alusel. Samas on just see punkt minu töö üks olulisemaid osi, sest vastab kõige paremini püstitatud uurimisküsimusele: kes saab sõna Postimehes Iraagi sõja teemadel.

Moodustasin kodeerimisel kõneisikute institutsionaalse kuuluvuse järgi 10 gruppi, mis hõlmasid kõiki Postimehes kolmel perioodil sõna saanud allikaid:

1. *Koalitsiooniväed ja nende esindjad.* Sellesse gruppi kuuluvad nende riikide sõjaväed ja nende sõjavägede esindajad, kes Iraagi sõjas koos USAGA osalesid (USA sealhulgas). Näiteks Poola ja Suurbritannia vägede esindajad.
2. *Koalitsiooni poliitikud.* Sellesse gruppi kuuluvad nende riikide poliitilised esindajad, kes Iraagis sõjas koos USAGA osalesid (USA sealhulgas) ja kes olid maailma avalikkusele teatanud, et nad toetavad USA tegevust, nii invasiooni kui

- ülesehitustegevust, Iraagis. Näiteks kuulub sellesse gruppi Suurbritannia peaminister Tony Blair, aga ka USA kaitseminister Donald Rumsfeld.
3. *Iraagi vana režiim ja selle esindajad.* Selle grupi alla kuuluvad nii vana režiimi valitsuse esindajad, aga ka sõjaväelased. Pidasin õigeks need ühte gruppi liita, sest vana režiimi näol oli tegu suuresti sõjaväelise režiimiga. Selle näiteks on Iraagi tollane infominister Mohhammad Said al-Sahaf.
 4. *Iraagi uus režiim ja selle esindajad.* Sellesse gruppi kuuluvad Iraagis USA kehtestatud ajutise valitsuse ametnikud, näiteks peaminister Iyad Allawi.
 5. *Sõjavastane avalikkus ja selle esindajad.* Sellesse gruppi kuuluvad riigid ja üksikisikud, kes on maailma avalikkusele teatanud, et nad ei poolda USA Iraagi-invasiooni ja sellele järgnenud ülesehitustegevust. Sellesse gruppi kuuluvad näiteks Prantsusmaa esindajad, aga ka tollane paavst Johannes Paulus II.
 6. *Eksperdid.* Sellesse gruppi kuuluvad kõik rahvusvaheliste suhete spetsialistid, sõjapidamise eksperdid, politoloogid, analüütikud, vaatlejad, kelle sõnade on Iraagi konflikti kommenteerides kaalu. Näiteks kuulub sellesse gruppi Helle Dale, Heritage'i sihtasutuse analüütik.
 7. *Rahvusvaheline meedia ja selle esindajad.* Sellesse gruppi kuuluvad meediaagentuurid, -kanalid ja -väljaanded, aga ka konfliktipiirkonnas oma tööd teinud reporterid ja toimetajad, kes Iraagi sõja teemadel on Postimehes sõna saanud. Näiteks John Simpson, BBC korrespondent.
 8. *Iraagi kohalikud elanikud.* Sellesse gruppi arvestasin Iraagi elanikud, keda ei ole määratletud uue või vana režiimi esindajatena vaid kui tavaliste inimestena tänavalt, näiteks Basra haigla töötajad. Samas kuuluvad gruppi ka kohalike islamiorganisatsioonide esindajad, keda tihtipeale polegi Postimees muul viisil määratlenud, kui identifitseerides neid «kohalike mässulistena».
 9. *Rahvusvahelised organisatsioonid ja nende esindajad.* Sellesse gruppi kuuluvad nii rahvusvahelised organisatsioonid, keda Postimees on tihti maininud personifitseerimata, kui nende personifitseeritud esindajad. Näiteks nii Rahvusvaheline Punane Rist kui umbmäärnae Punase Risti esindaja.
 10. *Muud kõneisikud.* Viimasesse gruppi paigutasin kõik Postimehes sõna saanud allikad, kes ei paigutunud ühtegi eelpool nimetatud gruppi. Sellesse gruppi kuuluvad näiteks kohalikud Egiptlased, aga näiteks ka «keegi kõrvallauast».

Kuigi käesoleva bakalaureusetöö analüüsimeetod on sisu- ehk kontentanalüüs, mille eesmärk on koguda objektiivseid ja kvantitatiivseid andmeid, tuli tekstide kodeerimisel kasutada kvalitatiivset lähenemist, sest see oli ainus võimalus, kuidas määrata mõne kõneisiku kuuluvust ühte või teise vaadeldavasse institutsionaalsesse gruppi.

Järgnevalt selgitan lahti meetodi, kuidas kodeerisin niiöelda kriitilised kõneisikute juhtumid ehk kuidas määrasin erinevatesse institutsionaalsetesse gruppidesse need infot andvad allikad, keda esmapilgul ei olnud võimalik ühegi konkreetse institutsionaalse grupi esindajana identifitseerida.

Näiteks kui Postimehe ajakirjanik kasutas oma loos kõneisikuna «USA», on näha, et see on defineeritud umbmääraselt ning esmapilgul on võimatu välja selgitada, millisesse institutsionaalsesse gruppi ta kodeerimisjuhendi järgi kuuluma peaks. Lause «*USA väitis eile, et on saavutanud suurt edu Bagdadi suunal*» (Postimees, 3. aprill 2003) on näide sellest, kuidas allikat «USA» kasutatakse viidatuna, aga seda ei saa esmapilgul otseselt määratleda ühessegi kümnest loodud grupist, sest seda ei saa tuvastatada ei isikunime ega ameti järgi.

Wimmer ja Dominick (1991) aga rõhutavad, viidates F. N. Kerlingerile, et kontentanalüüsi kodeerimis- ja analüüsiprotsess peab olema ühetaoline ja muutumatu. Vaid süstemaatiline hindamine, mis tähendab, et kogu kodeerimisprotsessi andmete analüüsil kasutatakse samu kriteeriume, viib usaldusväärsete tulemusteni. (Wimmer & Dominick, 1991) Lähtudes Kerlingeri nõudest, lähenesin tekstis täpselt identifitseerimata allikatele kvalitatiivselt, selgitades esmalt teksti kontekstist lähtuvalt välja, millisesse kategooriasse antud allikas kuulub. Seda süsteemi jälgides ei olnud keeruline konkreetset vaadeldavat allikat kategoriseerida, sest seda toetasid järgnevad laused ja tsitaadid.

See tähendab, et alles seejärel, kui olin konteksti jälgides teada saanud, mida ajakirjanik antud lauses «USA» all mõtles, paigutasin vaadeldava allika kindlasse kategooriasse. Nii selguski, et näiteks allikat «USA» kasutasid ajakirjanikud kahel erineval juhul: märkimaks nii USA-d kui ühendriikide armeed (kuulub kodeerimisjuhendi järgi koalitsioonivägede ja selle esindajate kategooriasse), aga ka kui USA valitsust (kuulub

kodeerimisjuhendi järgi koalitsiooni poliitikute kategooriasse). Antud vaatlusaluse juhtumi puhul sai kontekstist lähtuvalt selgeks, et lauses «USA väitis eile, et on saavutanud suurt edu Bagdadi suunal» märkis allikas «USA» ühendriikide armeed.

Samuti tuli kodeerimise usaldusväärsete tulemuste nimel kvalitatiivset lähenemist kasutada siis, kui kõneisikute määramisel institutsioonide ja nende esindajate gruppidesse kerkis tekstis esile erijuhtumeid, mida polnud kerge ühte või teise institutsionaalsesse gruppi määrata. Ka selliste juhtumite puhul lähtusin lugude kontekstist. Toon siinkohal mõned näited. Tegelase «Bagdadi isehakanud linnapea» (Postimees, 21. aprill 2003) oleks võinud pealiskaudsel vaatlemisel paigutada ka Iraagi uue režiimi ja selle esindajate institutsionaalse grupi alla, aga valisin siiski kohalike elanike grupi, sest tekstist ei selgunud, et kõne all oleval isehakanud linnapeal oleks olnud poliitilisi huvisid. Seega ei kuulus ta pigem kohalike elanike kui Iraagi ajutise valitsuse institutsionaalse grupi kõneisikute ringi. Samuti talitasin kvalitatiivset lähenemist kasutades näiteks allikatega nagu «Iraagi naisreporter», «Basra haigla töötajad» ja paljud muud.

Lisaks institutsionaalsetesse gruppidesse kuuluvuse järgi lahterdamisele tegin lühikese analüüsi ka selle kohta, kui palju moodustavad allikate üldarvust eestlased ehk Postimehes kasutatud kohalikud Eesti allikad. Selle analüüsi olulisus seisab selles, et annab ülevaate, kui palju on Postimehe ajakirjanikud pidanud oluliseks lugusid lokaliseerida ehk nii geograafiliselt kui emotsionaalselt Eesti lugejatele lähemale tuua. Nagu selgub Postimehe uudistetoimetuse juhi Toomas Sildamiga läbi viidud intervjuust (Sildam, lisa 1), peab Postimees tegelikult oluliseks kajastatavate teemade lugejatele emotsionaalselt võimalikult lähedaseks muutmist.

Lisaks jagasin tekstides kasutatud kõneisikud gruppidesse selle järgi, kas neid oli tekstides tsiteeritud, kas neid oli otse Postimehe tarbeks intervjuueeritud või oli nende jutule vaid viidatud. See analüüs on oluline seetõttu, et heas ajakirjanduses tsiteeritakse peamiselt vaid neid allikaid, kelle sõnad on väärt otsetõlkes eesti keelde toomist. (Pullerits, 2002) Teised, kelle tekst on sisu poolest küll oluline, aga kelle otsesed tsitaadid ei oma nii palju tähtsust, on ajakirjanduses tihtipeale vaid viidatud tegelaste rollis. Samuti annab tsiteeritud allikate hulk ülevaate sellest, kas rahvusvahelistest kanalitest saadud

kõneisikuid Postimehes parema meelega parafraseeriti või kasutati nende tsitaate otsetõlkes, millest omakorda võib võrdluses Postimehe töötajatega tehtud intervjuudega teha järeldusi selle kohta, kas Postimehe ajakirjanikud tunnevad end keeleliselt kindlalt või mitte. Näiteks aprillis 2003 Postimehe välisuudiste toimetaja ametit pidanud Riina Luik tunnistab antud intervjuus (Luik, lisa 3), et tema meelest oli (on) Postimehe ajakirjanike keelepotsiaal taolise rahvusvahelise konflikti kajastamiseks väga hea.

Vaadeldes kõneisikute jutu kasutamist analüüsivates Postimehe tekstides, jagasin kõneisikud järgmistesse gruppidesse:

1. *Viidatud kõneisikud.* Sellesse gruppi kuuluvad kõneisikud, kelle teksti on Postimees kasutanud, aga keda pole tsiteeritud. See tähendab, et ajakirjanikud pole pidanud oluliseks välja tuua nende konkreetseid näiteid ja konkreetseid tsitaate, vaid on kasutatud neid kõneisikuid lihtsalt allikatena.
2. *Tsiteeritud kõneisikud.* Sellesse gruppi kuuluvad kõneisikud, kes on Postimehes leidnud tsiteerimist, tõenäoliselt selle pärast, et nende jutt on piisavalt tähtis ja tuleviku seisukohast olulise info kandja, et seda otse auditooriumini viia.
3. *Intervjueeritud kõneisikud.* Sellesse gruppi kuuluvad kõneisikud, kellega Postimehe ajakirjanikud on ise suhelnud ükskõik milliseid kanaleid kasutades. Selles moodustavad suurima osa eestlased, aga on ka neid, kellega on vestelnud Neeme Raud USAs ning Eesti külalisi, kellega on räägitud ka Iraagi teemadel.

Analüüsist jätsin välja niiõelda passiivsed kõneisikud, kes leidsid tekstides küll äramärkimist tegutsejatena, kuid kes ometi leheveergudel sõna ei saanud. Need isikud ei avaldanud Postimehe veergudel oma seisukohti ja seetõttu ei saa neid lugeda kõneisikuteks.

Viimase tegelaste lahterdamise kriteeriumina kasutasin personifitseeritust ehk vaatlesin seda, kas inimene oli tekstis identifitseeritud nimega või oli leitud mõni muu viis tema esitlemiseks auditooriumile. Eelnenud vaatlusel selgus, et osasid allikaid oli nimetatud vaid tema ameti järgi või veel üldisemalt (näiteks Pentagoni kõrge ametnik), mõni allikas jäi määratlemises üksnes organisatsiooni tasemele. Nii leiab allikaid nagu Interpol, Punane Rist ja muid selliseid tegelasi, kes kõik kuuluvad personifitseerimata allikate alla.

Allikate personifitseerituse uurimine pakub huvi seetõttu, et see võimaldab analüüsida seda, kas ajakirjanikud on eelistanud ühe või teise institutsionaalse grupi esindajaid määratleda võimalikult täpselt või on piiratud nende üsna üldise personifitseerituse tasemega. Üldiselt, mida selgemalt on kõneisikud tekstis identifitseeritud, seda enam tekitab see lugejates usaldust lehe ning selle allikate vastu, sest lugeja justkui «näeks» selle allika nägu, kes talle infot annab. Mida täpsemalt allikas on tekstis identifitseeritud, seda täpsemalt saab teda paigutada mõnda institutsionaalsesse gruppi ning seda täpsemalt saab analüüsida, kes on need inimesed, organisatsioonid ja muud instantsid, kes Postimehe veergudel Iraagi sõja teemadel sõna saavad.

Lisaks tekstianalüüsile viisin läbi ka standardiseeritud süvaintervjuud Postimehe töötajatega, kes on minu vaadeldavatel perioodidel Iraagi konflikti sise- ja välisuudiste toimetuses kajastanud. Intervjueerisin järgmisi Postimehe (endisi) töötajaid:

Toomas Sildam – Postimehe uudistetoimetuse juhataja, tegeles(-b) Iraagi konflikti kontekstis peamiselt sellega, mis puudutas(-b) Eesti üksust Iraagis ja kohalike võimupoliitikute seisukohti.

Riina Luik – Postimehe lisalehe Arter toimetaja, tegeles Iraagi konflikti kontekstis niiöelda *softimate* ehk kergema sisuga lugudega, näiteks muististe saatusest ja kohalikest.

Marek Laane – vabakutseline tõlk, võeti spetsiaalselt Iraagi sõja kajastamiseks tööle, sest on Lähis-Ida piirkonna ekspert ja omab ajakirjanduslikku kogemust.

Kaarel Kaas – Postimehe välisuudiste toimetaja, tegeles(-b) Iraagi konflikti kajastamisega põhjalikumalt peale Marek Laane lahkumist.

Erkki Bahovski – Postimehe välisuudiste toimetuse juhataja, tegeles(-b) Iraagi konflikti kajastamisega uudistetoimetuse juhtimise kõrvalt jooksvalt.

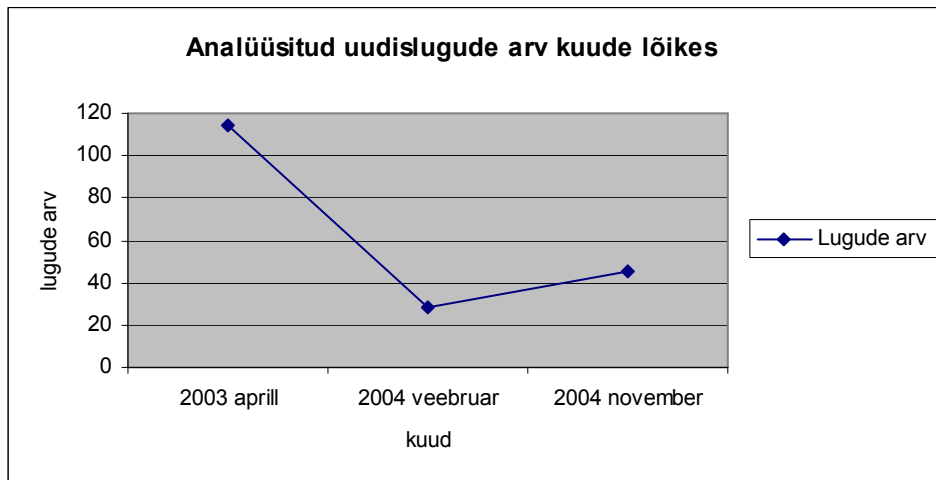
Süvaintervjuude eesmärk oli teada saada, kuivõrd Postimehe ajakirjanikud ise teadvustasid(-vad) endale rahvusvahelise infovoolu mõjutegureid ja kuivõrd läbimõeldult tegid (teevad) nad otsuseid selle kohta, milliseid allikaid oma töös kasutada. Samuti aitasid süvaintervjuud mõista Postimehe ajakirjanike endi suhtumist Iraagi konflikti ning selgitada lahti Postimehe töökorraldust, mis nagu minu tööst selgub, on tugevalt mõjutanud Postimehe Iraagi konflikti kajastust.

III IRAAGI SÕJA KAJASTAMINE POSTIMEHES

3.1. Iraagi sõja teemaliste uudislugude arv

Kolme vaadeldud kuu – aprilli 2003, veebruari 2004 ja novembri 2004 – peale analüüsisin kokku 183 kirjutist, milles esines kokku 563 tegelast – neist paljud mitmetes lugudes. Erinevaid allikaid oli kolme kuu peale 371. Analüüsitud kolme kuu peale oli vaid üheksa päeva, mil leht küll ilmus, aga selles ei olnud sõnagagi puudutatud Iraagi sõda. Kõik need üheksa päeva olid veebruaris 2004 ehk Iraagi ülesehitusperioodil.

Järgnev graafik annab ülevaate sellest, kui palju avaldas Postimees kolmel eri perioodil Iraagi sõja teemalisi lugusid.

Graafik 1. Analüüsitud Iraagi konflikti teemaliste uudislugude arv kolme kuu võrdluses.

Graafikust on näha, et peale aktiivset sõjaperioodi ehk aprilli 2003, kui Postimees kajastas Iraagi sõda lausa erikülgedega (iga päev ilmus rubriik «Iraagi sõda»), hakkas sel teemal kirjutatud lugude arv langema. Kui 2003. aasta aprillis ilmus Postimehes 114 Iraagi sõda kajastavat kirjutist, siis veebruaris 2004, kui USA tegeles aktiivselt Iraagi ülesehitamisega, oli konflikti teemal avaldatud kirjutiste arv vaid 28. Novembriks 2004 ehk Arre Illenzeeri surmale järgnenud kuuks tõusis lugude arv siiski 45le – see tõestab, et peale Eesti sõduri surma toimus siiski elavnemine Iraagi sõda kajastamises ning see sündmus tõstis konflikti taas meedia *agendasse*.

Siinkohal on oluline vaadelda ka teisi teemasid, mis samal ajal meedia *agendas* figureerisid ning Iraagi konfliktiga auditooriumi tähelepanu eest võitlesid. Kui lähtuda McQuaili (2000) kõneaine kujunemise kohta välja toodud selgitusest, et uudiste temade

või isikute suhteline tähtsus avalikkuse teadvuses on mõjutatud nende suhtelise esiletõstmise poolt uudislugudes ja vastupidi, siis võib antud graafikut vaadeldes eeldada, et peale aktiivse sõjaperioodi lõppu langes nii meedia kui avalikkuse huvi Iraagi konflikti vastu. Seda graafiku andmete põhjal tehtud järeldust kinnitas ka Toomas Sildam, öeldes: «*Sellise konfliktiga on muidugi ka see, et mingil hetkel on ajakirjanduslik kõrgpunkt, peale mida hakkab teema nagu agendast välja kukkuma ja saabub rutiin, kus kajastatakse pressiteateid, et leiti kuskilt mingi hulk relvi.*» (Sildam, lisa 1)

Samal ajal, kui Iraagi konflikt *agendast* «välja kukkuma» hakkas, kui kasutada Sildami sõnu, kerkisidki esile teised teemad, millel siinkohal lühidalt peatun, et leida täpsemaid selgitusi sellele, miks 2004. aasta veebruaris Iraagi konflikt 86 loo võrra vähem kajastust leidis kui 2003. aasta aprillis.

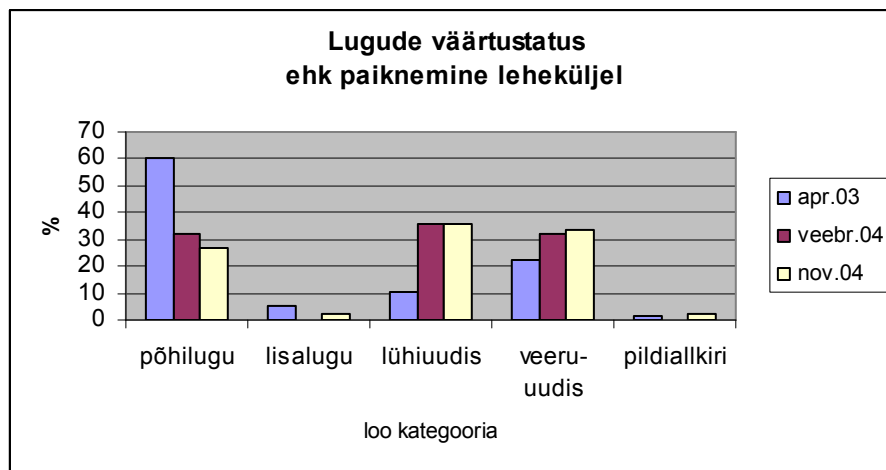
Kui aktiivsel sõjaperioodil 2003. aasta aprillis ei olnud Iraagi sõjale avalikkuse tähelepanu juures võistlejaid ja seda näitasid ka Postimehe välisküljed, mis olid Iraagi sõja teemalisi lugusid ja graafikuid (näiteks graafikud, mis kujutasid päev-päevalt sõja kulgu) täis, siis 2004. aasta veebruaris tõmbasid endale rohkem tähelepanu USAs toimunud presidendi eelvalimised ning John Kerry ja George W. Bushi vastuseis. Samuti tõusid mõneks ajaks *agendasse* Euroopa Liidu sisesed probleemid ehk kolme suure – Prantsusmaa, Saksamaa ja Suurbritannia – suhted, mille kajastamine sai hoogu riigijuhtide kohtumisest. Samas oli veebruaris sõda juba niivõrd päevakorras olevatest teemadest väljas jäänud, et lugejatele pakuti suurelt kirjutisi nagu «Janet Jacksoni paljas rind tekitas Ameerika meedias tormikeerise» (Postimees, 12.02.2004) ja käsitlusi USA-d tabanud homoabielude teemaatikast. Kuu lõpus tungis välisuudiste *agendasse* ka see, et Venemaal tagandas president Vladimir Putin valitsuse.

Vaid kaks 2004. aasta veebruaris kodeeritud 28 Iraagi konflikti teemalist kirjutist olid pärit Postimehe siseuudiste külgedelt (ülejäänud 26 asetsesid välisuudiste külgedel), mis tähendab, et kohalikus Eesti kontekstis polnud sõjasõnumid sugugi päevakorral. Vähemalt ei leidnud ma vaadeldud tekstidest sõja seostamist Eestiga mingil muul moel peale välisminister Kristiina Ojulandiga tehtud intervjuu ja teate Riigikogu Iraagi konflikti teemalistest aruteludest.

Novembriks 2004 tõusis Postimehes Iraagi konfliktiteemaliste lugude arv 17 kirjutise võrra, võrreldes veebruariga 2004. Selle põhjustas Arre Illenzeeri surm, sest teateid eestlaste käekäigust Iraagis ning Arre Illenzeeri matustega seotud uudiseid avaldati ka Eesti uudiste külgedel – sealt ka lugude arvu suurenemine. Samas jätkus väliskülgedel muude teemade ülekaal. Et 2. novembril 2004 valis USA presidenti, rääkis põhiline osa välisuudiste külgede kirjutistest sellest sündmusest. Arutelud George W. Bushi tagasivalimise üle jätkusid Postimehe *agendas* novembri keskpaigani. Samuti kõneles Postimees Palestiina liidri Yasser Arafati surmast, aga endiselt ka gei-abielludest.

Lugude arvu mitmekordne kõikumine eri kuude vahel on igati loogiline, sest nagu paistab graafikust 1, tekkis peale aktiivse sõjaperioodi lõppu Iraagi sõja asemele teisi teemasid, mis eestlasi puudutasid. Kui aga taas tekkis Iraagi konfliktis olukord, mille kajastamine oli eestlastele emotsionaalselt oluline ja mille vastu oli avalik huvi (näiteks Arre Illenzeeri surm), suurenes sellest tulenevalt ka Iraagi konfliktiteemaliste lugude arv.

Lisaks lugude arvule näitab Iraagi konfliktiteemaliste lugude olulisust vaadeldavatel perioodidel ka see, millistel lehekülgedel ja kui pikalt toimetuse teemat lugejatele pakkus. Iraagi konfliktiteemaliste lugude väärtustusest annab ülevaate järgmine graafik.

Graafik 2. Iraagi konfliktiteemaliste uudiste väärtustatus ajalehes Postimees kolmel perioodil. Graafikust on näha, kuidas aprillis 2003 ehk aktiivsel sõjaperioodil on Postimees Iraagi konfliktiteemalisi kirjutisi kõrgelt väärtustanud, kasutades seda teemat oma põhilugudes ehk nii-öelda lehekülje aknas selgelt rohkem kui veeru-uudistes või lühemates uudislugudel kahel või ühel veerul. Kogu Iraagi konfliktiteemalise kajastusest moodustavad

aprillis 2003 põhilood 60 protsenti, samas kui lühiuudiseid on kogu teemakäsitlest vaid 10 protsenti. Kui aga vaadata 2004. aasta veebruari, on näha, et põhilugudes on Iraagi konflikt oma kajastatust selgelt kaotanud (põhilood kogu kajastusest vaid 32 protsenti), võrreldes 2003. aasta aprilliga on aga selgelt tõusnud lühi- ja veeru-uudiste osakaal (vastavalt 35, 7 ja 32,3 protsendini). Novembriks 2004 on Iraagi teemaliste põhiuudiste osakaal kogu Iraagi konflikti kajastusest langenud 26,5 protsendini, samas kui väikese tõusuga jätkavad nii lühi- kui veeru-uudised.

Neid loetletud tendentse saab sarnaselt lugude arvu vähenemisele põhjendada muutustega avaliku huvi kõikumises Iraagi konflikti kohta. Kui võrrelda lugude arvu ja lugude paiknemise graafikuid, saab teha järelduse: Iraagi konflikti kajastamise tipp-punkt minu võrreldavate perioodide osas oli kindlasti aktiivsel sõjaperioodil, kui Postimees avaldas palju lugusid ning need lood olid lehekülgedel ka fookuses ja seega kõrgelt väärtustatud. Kui avalik huvi langes ja teema *agendast* välja hakkas jääma (veebruar 2004), ilmus vähem ka lugusid ning need olid vähem väärtustatud, koondudes peamiselt veeru- ja lühiuudisteks. Arre Illenzeeri surmale järgnenud kuul tõusis küll avaldatud lugude arv taas, sest teema kerkis uuesti päevakorda, ent võrreldes Iraagi ülesehitusperioodiga ei toimunud mingit muutust Iraagi konflikti teemaliste kirjutiste väärtustatuse osas – endiselt jäid uudised Iraagist veergudele.

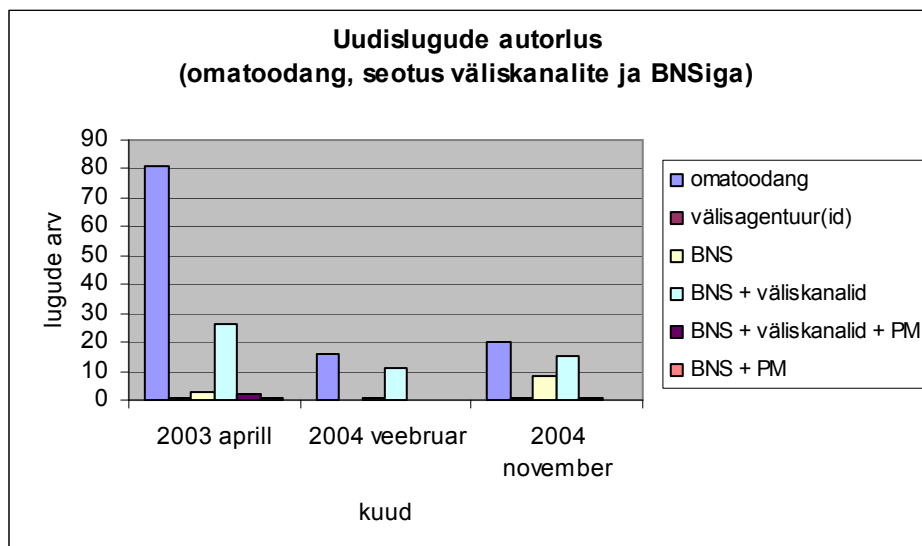
3.2. Lugude autorlus

Postimees avaldas analüüsitud kolme kuu jooksul kuue eri autorluse tüübiga lugusid. Autorlus on käesolevas töös kasutusel mõistena, et kas tegu oli toimetuse omatoodanguga või oli autorina märgitud mõni välisagentuur, BNS või oli tegu lausa mitme eelnimetatud variandi kombinatsiooniga. Omatoodangu all olen käsitletud neid kirjutisi, kus loo autorina oli nimetatud Postimehe ajakirjanik või kaasautor.

Postimees avaldas kolme analüüsitud kuu jooksul 117 omatoodanguna vaadeldavat lugu, kuigi info neisse oli siiski saadud väliskanalitest. Näiteks Marek Laane, kelle kirjutatud oli enamuse 2003. aasta aprilli Postimehe Iraagi konflikti teemalistest uudistest, kinnitas intervjuus, et selleks, et üleüldse materjal kokku saada ja see usaldusväärset Postimehe lehekülgedel lugejatele edasi anda, töötas ta ühe loo tarbeks läbi vähemalt 20-30 allikat. (Laane, lisa 1)

Kui taustainfo hankimine väliskanalistest välja jätta (sest seda lihtsalt ei ole võimalik käesoleva uuringuga tõestada), moodustas omatoodang ehk Postimehe töötajate looming aktiivsel sõjaperioodil 71 protsenti kõigist Postimehe Iraagi sõja teemalistest lugudest. Iraagi ülesehitusperioodil oli omatoodangu osakaal 57 protsenti ja kuul peale Arre Illenzeeri surma 44 protsenti kõigist lugudest.

Järgnev graafik illustreerib juba eeltoodud arve Iraagi konflikti teemaliste uudislugude autorluse kohta.

Graafik 3. Lugude autorlus (originaalid, väliskanalite ja BNSi kasutamine) kolme kuu võrdluses.

Nagu graafikust näha, langeb iga kuuga Postimehe omatoodangu osakaal. Selline langus võib tulla esiteks sellest, et Iraagi konflikt ei olnud enam tugevalt *agendas* esindatud ja seetõttu pöörduiti pigem pressiteadete poole (nagu väidavad Toomas Sildam ja Kaarel Kaas, lisa 1), aga ka sellest, et mida pikemaks venis Iraagi konflikt, seda enam tekkis ajakirjanikel selle teema suhtes tüdimus: kas oli juba palju kirjutatud või tundusid sealsed teemad ammendatud, aga igatahes hakati üha enam pöörduma BNSi kui tähtsa uudistekanalite poole. BNSi eelistamise võis tingida ka see, mis oli näha lugude väärtustatuse graafikust (graafik 2) – kuna veebruaris 2004 ja novembris 2004 tõusis järsult lühi- ja veeru-uudiste osakaal ning lehekülgede põhilood Iraagi teemal kadusid, siis oli kerge kasutada lühimaterjali pakkuvat BNSi, sest pikemate käsitluste järele ei olnudki enam vajadust.

Kui vaadelda esimese sõjakuu omatoodangu protsente, siis see on nii kõrge (kokku 71 protsenti), et välisagentuuride teadete ja BNSi nuppudele jäi vaid marginaalne osa (29 protsenti) – ning sellegi andsid peamiselt lühi- ja veeru-uudised koos lisalugudega.

Postimees on üldse vähe kasutanud välisagentuuride otsest abi (kolme kuu peale kokku vaid 3 protsenti), kus loo autorina ongi märgitud vaid üks või mitu välisagentuuri. Levinum autorluse vorm on siiski see, kus info vahendajaks välisagentuuridest on olnud kohalik uudisteagentuur BNS. Tõenäoliselt mängib nende arvude juures ka rolli see, et tiheda tööpäeva (Postimehe uudistetoimetuses töötas veebruaris 2004 ja novembris 2004 vaid kolm töötajat) ja muude 2004. aasta veebruaris ja novembris *agendas* olevate uudistega tegeledes oli BNSist lihtsam uudiseid saada ka juba seetõttu, et need on seal presenteeritud eesti keeles. Kui juhtus midagi väga olulist, jõudis see kindlasti õige pea ka BNSi, nii et välisagentuuridest otsiti juba BNSis üleval olevale infole lisaks tausta ja konteksti.

See aga tähendab, järgides käesoleva bakalaureusetöö teooria osas välja toodud Gerbneri (1966) ja Galtungi ning Ruge'i (1970) massikommunikatsiooni skeeme, et enne veel, kui uudised Postimeheni jõudsid, pidid nad veebruaris ja novembris 2004 läbima enam vaheetappe, mis suunasid ja mõjutasid infovoogu.

Ootamatult välistasid BNSile toetumise Postimehe töötajad ise. Näiteks Riina Luik oli täiesti veendunud, et Postimees oli tänu oma suurele keelepotsiaalile ja pidevale sündmuste jälgimise rutiinile Iraagi konflikti kajastamisel siiski BNSist ees. (Luik, lisa 3) Teised Postimehe töötajad, kellega intervjuud läbi viisin, jätsid BNSi kui info vahendaja aga üldse märkimata, pidades seda mitte eriti oluliseks allikaks. Siin võib tegu olla kahe põhjusega: esiteks sellega, et Postimehe töötajad ei taha tunnustada sõltumist teisest Eesti uudiste edastajast, ja teiselt sellega, et BNS on saanud nii rutiinseks uudiste hankimise kanaliks, et selle kasutamist kas ei panda tööprotsessis tähelegi või kasutatakse seda lihtsama vastupanu teed minnes.

Kui BNS kõrvale jätta, olid peamiste välisinfokanalitena Postimehes kasutusel Reuters, AP, AFP, aga ka CNN ja BBC. Vähem figureerisid viidatud kanalitena Interfax ja Al-Jazeera.

Viimase kasutamine ühe infoallikana (Postimehes Al-Jazeerale viidatud kolme kuu jooksul neli korda) on Läänemaailmas tekitanud vastakaid arvamusi. Ühelt poolt süüdistatakse seda poolte võtmises ning tugevas kallutatuses Araabia maailma poole. Teisalt aga tunnistavad Lääne analüütikud, et Al-Jazeera toimib praegu nii nagu BBC ja CNN on teda Lahesõja näitel tegutsema õpetanud. Ainult et kui siis lähtusid BBC ja CNN oma eelistustes oma Lääne sotsiaalkultuurilisest taustast, siis nüüd lähtub Al-Jazeera oma Araabia maailma taustast. Al-Jazeera kallutatuse üle võib vaielda, kuid ühte on tunnistanud paljud meediat ja Lähis-Ida tundvad eksperdid: see kanal annab parema ülevaate Iraagi kohalikest oludest ja inimlikust vaatepunktist kui Lääne meedia. (www.tbsjournal.com)

Postimehe töötajad, eesotsas Marek Laane ja Erkki Bahovskiga tunnistavad, et nemad oleks soovinud kasutada rohkem Araabia maailma allikaid, ent selleks ei olnud neil lihtsalt võimalusi, sest toimetusest ei oska keegi araabia keelt. (Laane, Bahovski, lisa 1) Samas põhjendas Erkki Bahovski tekstis (loo autorluse kohal) Lääne infoagentuuridele viitamise suurt ülekaalu teiste rahvusvaheliste agentuuride ees sellega, et Lääne kanalid on üldiselt siiski usaldusväärsemad kui Araabia riikide kanalid, mis ei ole toetunud nii pikale vaba ajakirjanduse traditsioonile kui Lääs. Sama lugu ehk usaldusväärse puudumine on Bahovski sõnul Vene infokanalitega, mida Postimees on samuti Iraagi konflikti kontekstis püüdnud kasutada. Ja kuigi ka Lääne ajakirjandust, eesotsas CNNiga on süüdistatud kallutatuses, on see kallutatuse ehk väiksem kui näiteks AL-Jazeera puhul, mille usaldusvääruses ei saa Bahovski sõnul kunagi kindel olla. (Bahovski, lisa 3)

Iraagi konflikti algusperioodil ehk näiteks aprillis 2003 süüdistati kogu Eesti meediat, sealhulgas Postimeest, liigses CNNi ja BBC lembuses. Paraku ei ole see väide empiiriliselt tõestatud juba eeltoodud põhjusel, et tekstides ja autorluses BBC ja CNNi ülekaal ei ilmne, sest suurem osa lugusid kannab Postimehe omatoodangu silti.

Küll aga tunnistas Postimehe välisuudiste toimetuse juht Erkki Bahovski ise, et toimetuse oli süüdistusest teadlik ja et see võib olla ka tõsi, sest aktiivsel sõjaperioodil toetus Postimees suuresti just neile kahele telekanalile, sest sealt said toimetajad uudiseid konfliktikolde toimuva kohta ööpäevaringselt. Tendents oma allikates ja uudistes

üleüldse liigselt CNNile ja BBCle loota, ei jäänud aga ka Postimehe toimetuse sees märkamata ja Bahovski kinnitusel püüti end seetõttu parandada. Samuti mõistsid toona Postimehe väliskülgede agendat kujundanud Marek Laane ja Erkki Bahovski, et CNN ei anna Iraagis toimuvast piisavalt mitmekülgselt pilti vaid kipub olema USA propaganda poolt kallutatud. *«Aga see (toetumine peamiselt CNNile ja BBCle – K.V.) muutus kiiresti, sest me saime nagu aru, et CNN ei anna nagu täit ülevaadet,»* kirjeldas Bahovski. (Bahovski, Lisa 1)

Samas nimetas Bahovski naeruväärseks sõja algusperioodil kajanud süüdistusi nagu ei kajastaks Postimees BBCle ja CNNile toetumise tõttu Iraagis toimuvast tõde, sest absoluutset tõde sellest, mis Iraagis toimub, ei ole tema väitel võimalik saada ühelgi ajakirjanikul. *«See eeldaks nagu seda, et sel inimesel on tõe monopol. Et ta oleks nagu ise Iraagis käinud. Niimoodi ei saa ju öelda. Väga vähe inimesi maailmas omab ju tegelikult täit ettekujutust, mis seal Iraagis toimub,»* selgitas Bahovski. (Bahovski, lisa 1)

Mis puutub lugude autorlusse Postimehes kolmel analüüsitud perioodil, siis võib öelda, et suur omatoodangu osakaal on positiivne, sest see näitab, et Postimehe välisuudiste toimetajad pidasid vajalikuks väliskanalistest tuleva informatsiooni põhjalikult läbi töötada enne, kui see Postimehe lugejateni jõuab. Selline tegevus aitab kaasa uudiste lokaliseerimisele ja nende sotsiaalkultuuriliselt eestlastele lähemaks muutmisele, millest tuleb juttu käesolevas bakalaureusetöös ka edaspidi, kui vaatlen kohalike allikate osakaalu Postimehe Iraagi konflikti teemalistes lugudes.

Lugude, ja samuti Postimehe üleüldse, suurema usaldusväärse oleks taganud see, kui omatoodanguna trükki läinud kirjutistes oleksid autorid viidanud, millistest rahvusvahelistest meediakanalistest ja uudisteagentuuridest lõpuks nendeni jõudev info pärit on. See on küll spekulatsioon, ent kui igast loost oleks läbi paistnud näiteks Marek Laane töö 20 ja enama allikaga, mis pärit nii USA mõjutatud uudisteagentuuridest kui alternatiivsetest allikatest (nagu refereeritud Araabia maailma kanalid ja näiteks France Press või Vene infoagentuurid), oleks ehk ka Postimees jäänud välja väidetest, mis süüdistasid Eesti meediat liigeses USA-meelsuses.

3.3. Kõneisikute kasutamine tekstis

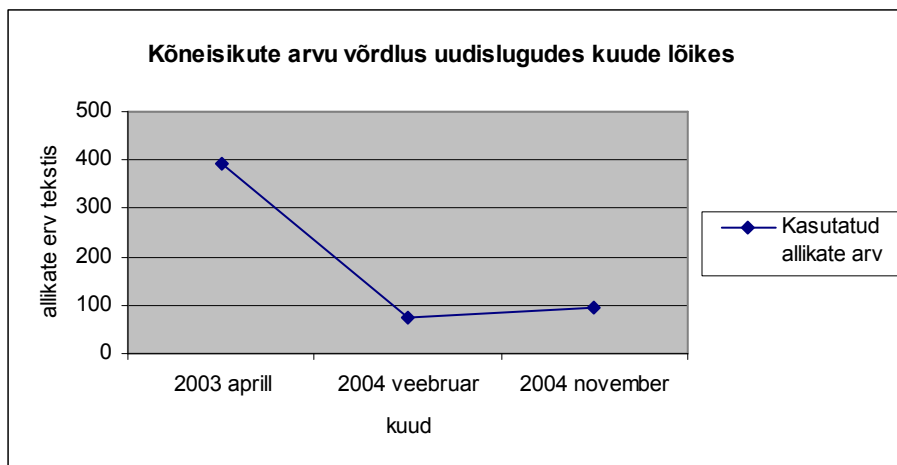
3.3.1. Kõneisikute arv

Nagu eespool öeldud, oli analüüsitud 183s loos kasutatud 563 sõna saanud allikat ehk kõneisikut. Seega esines igas loos keskmiselt kolm tegelast. See on hea näitaja, sest Eesti ajakirjanduses kohtab tänapäeval pikki uudislugusid, kus on piirdutud vaid ühe või kahe kõneisikuga.

Iraagi konflikti teemalisi lugusid kõigil kolmel perioodil analüüsid leidsin kirjutisi, kus sai üles lugeda lausa 12 sõna saanud kõneisikut (näiteks 15. novembril ilmunud «USA: vastupanu Fallujas on raugemas»), aga oli ka kirjutisi, kus räägiti küll Iraagi sõjast, aga kus polnud viidatud ühelegi kõneisikule (näiteks Toomas Mikkori 2003. aasta 3. aprillil USA sõjarelvastusest ilmunud lugu «Ameeriklaste tarmukas ründaja»). Kuigi Toomas Mikkori puhul on tegu relvastuse temaatika spetsialistiga, kes oma teadmistel põhinedes ei peagi teistele spetsialistidele ja ekspertidele viitama, tundusid tema lood uudiskülgede kontekstis ja kõneisikute puudumise tõttu tavapäratud. Ent need olid ka ühed vähesed pikad lood, kus autor ühtegi kõneisikut ei kasutanud, sest sealsed tegelased olid raketid, tankid ja satelliidid.

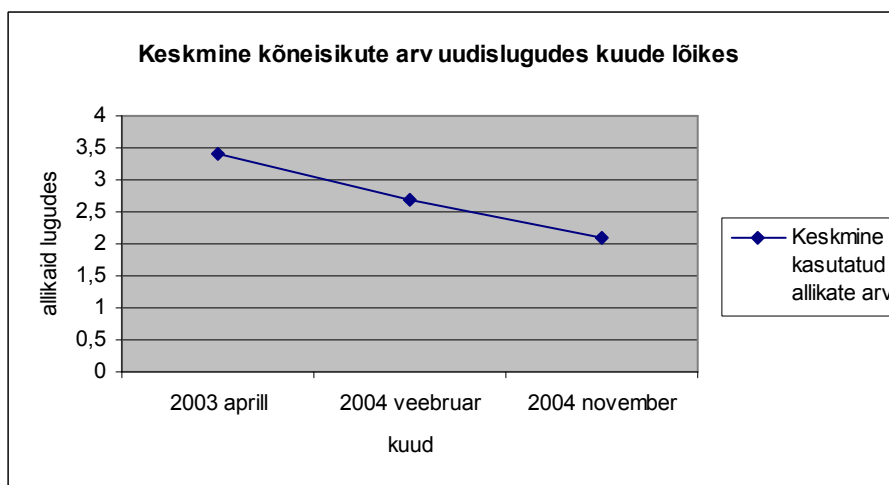
Ülejäänud ühegi kõneisikuta lood olid tavaliselt lühiuudised, kus tegutsesid vaid passiivsed tegelased. Pikemates lühiuudistes ja lisalugudes olid toimetajad reeglina kasutanud ühte või kahte kõneisikut. Kuigi näiteks 3. aprillil 2003. aastal ilmunud veeruudises «Lõuna-Korea saadab Iraaki mittelahingüksused» räägiti Lõuna-Korea plaanist, ei olnud autor viidanud ühelegi allikale. Autorina seisis loo all aga Reuters/BNS, mis tähendab, et seda, millisest allikast info Lõuna-Korea plaanide kohta alguse sai, ei olegi võimalik lühiuudisest välja lugeda. Ainus info, mille lugejad saavad, on see, et nendeni jõudis uudis kahe meediakanali, Reutersi ja BNSi, kaudu.

Järgnev graafik annab ülevaate sellest, kui drastiliselt kukkus kõneisikute arv Postimehe Iraagi konflikti teemalistes uudislugudes peale aktiivse sõjaperioodi lõppu. Kui 2003. aasta aprillis sai üles lugeda 392 kirjutistes sõna saanud isikut, siis 2004. aasta veebruaris oli neid vaid 75. Peale seda toimus poole aastaga pisike tõus ning sama aasta novembriks, kuuks peale Arre Illenzeeri surma, jõudis allikate arv 96ni.

Graafik 4. Uudislugudes kasutatud kõneisikute arv tekstides kolme kuu võrdluses.

Samas ei saa eeltoodud graafikust põhjalikke järeldusi teha, sest lugude arv langes esimese kahe võrreldava perioodi vahel samuti tugevalt (114lt 28ni). Hoopis parema ülevaate, kas perioodide muutustega toimus ka teisenemine selles, kui palju ühte loosse kõneisikuid valiti, annab järgnev graafik, kus on võrreldud keskmist sõna saanud isikute arvu lugudes eri perioodidel.

Graafik 5. Keskmine uudislugudes kasutatud kõneisikute arv kolme kuu võrdluses.

Graafikust on näha, et kuigi keskmine kõneisikute arv lugudes ei kõigu tugevalt, toimub siiski selge keskmise kõneisikute arvu vähenemine vastavalt sellele, kui kaugele on selleks hetkeks arenenud Iraagi konflikt. Kui aktiivsel sõjaperioodil 2003. aasta aprillis sai Postimehe sõjateemalistes kirjutistes keskmiselt sõna 3,4 kõneisikut, siis Iraagi ülesehitusperioodil 2004. aasta veebruaris vaid 2,7 kõneisikut. Kuul pärast Eesti sõduri surma Iraagis kasutati loos keskmiselt vaid 2,1 kõneisikut.

Sellegi languse põhjus on avaliku huvi muutuses ja Iraagi konflikti olulisuse vähenemises *agendas*: inimesed ei jaksa aastaringselt sõjast ühepalju lugeda, vaid eelistavad konflikti jätkudes saada lühemaid ja konkreetsemaid ülevaateid põhjalike käsitluste asemel. Nendes lühemates ja kompaktsemates teadetes saab aga kasutada vähem kõneisikuid kui konflikti algusperioodil avaldatud analüüsivates kirjutistes.

Kõneisikute arvu vähenemise põhjus võib olla ka selles, et andes käe mugavusele, on ajakirjanikud valinud Iraagi ülesehitusperioodil ja novembris 2004 lugusid pigem otse välisagentuuridest ja BNSist, kui kirjutanud neid erinevaid allikaid kasutades ise. Selle järelduse tõesusele viitas ka minu töö analüüsi osa teine peatükk, kus olen toonud välja BNSi ja väliskanali ning originaaluudiste võrdluse. Toon need arvud veelkord ka siin ära: BNSi ja väliskanali vahendatud uudiseid oli Postimehes 2003. aasta aprillis 23 protsenti, 2004. aasta veebruaris 39,4 protsenti ja 2004. aasta novembris 33,4 protsenti kõigist lugudest. See näitab ilmekalt, et lehe omatoodangus on allikaid viitsitud/tahetud otsida rohkem kui leiab neid BNSi või mõne väliskanali konkreetsest uudisnupust.

Samas on üllatav, et keskmine allikate arv ei tõusnud ka novembriks, kui Eesti sõduri hukkumine Iraagis oleks pidanud sõjateemale uuesti tähelepanu pöörama ning inimeste ja seetõttu ka ajakirjanike huvi selle teema põhjalikuma kajastamise vastu tõstma. Tõusu aga ei toimunud, millest võib järeldada, et debatt antud teema üle ühiskonnas ei saanud sellest kurvast sündmusest siiski erilist hoogu.

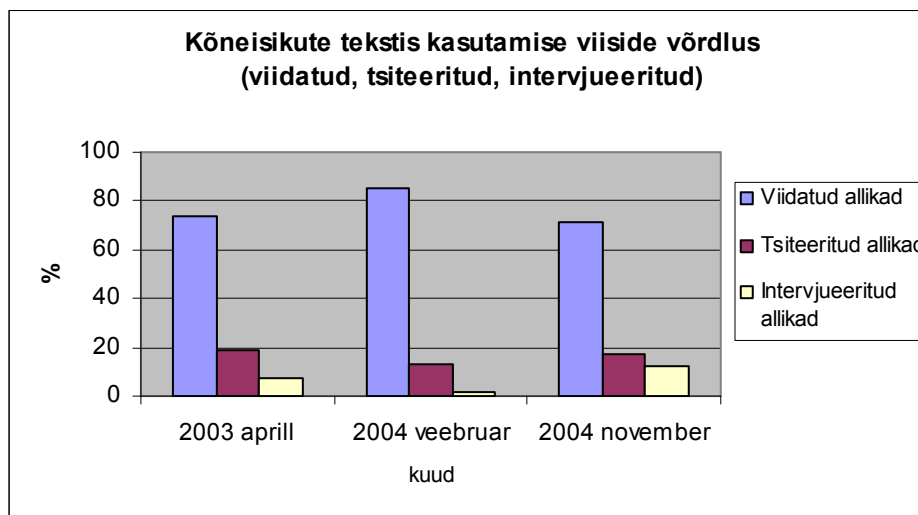
3.3.2. Kõneisikute kasutamise viis

Käesolevas peatükis analüüsin, mil viisil on kõneisikud tekstis esinenud. Kodeerimisel jagasin allikad nende loos kasutamise viisi järgi kolmeks: viidatud kõneisikud, tsiteeritud kõneisikud ja otse intervjueritud kõneisikud. Esimeste sekka kuuluvad need, kellele Postimees on viidanud ehk kasutanud parafraseerimise tehnikat (näiteks lause algusega «Tema sõnul...»). Teise kategooriasse ehk tsiteeritud kõneisikute hulka lugesin allikad, kelle sõnu on Postimehe ajakirjanikud pidanud nii oluliseks, et neid on võetud vaevaks tsiteerida. Parafraseerides siinkohal meediaõppejõud ja Postimehe vanemtoimetaja Priit Pulleritsu, on tsiteeritud tegelased ühed olulisemad, sest nende tsitaadid on valitud esile tõstmiseks. Sestap pidasin minagi neid nii oluliseks, et neist eraldi grupp moodustada.

Kolmandasse kategooriasse kogusin kõneisikud, keda ajakirjanikud on ise intervjuerinud nende arvamuste artiklisse lisamiseks. Sellesse gruppi kuuluvad Eestist pärit allikad (näiteks tollane välisminister Kristiina Ojulnd), kellega Postimehe töötajad on intervjuusid teinud, aga ka näiteks Neeme Raua intervjueeritud allikad USAst.

Kui tegu oli allikaga, keda ajakirjanik on ise intervjuerinud, see tähendab «otse» loosse saanud, aga sama inimest on loos ka tsiteeritud, lugesin tema siiski intervjueeritud allikate hulka. Märkimata jätsin passiivsed kõneisikud ehk tegelased, keda on Postimees pidanud vajalikuks loos mainida, ent kelle seisukohad ei ole väärinud kajastamist. Jätsin passiivsed tegelased välja, sest nemad ei avalda leheveergudel oma seisukohti. Laian, et analüüsid lugedes sõna saanud allikaid, ongi oluline keskenduda neile, kelle arvamust või selgitusi on Postimees pidanud vajalikuks otse vahendada või neile vähemalt viidata.

Järgmine graafik annab ülevaate, kui suure osa kolme kuu vältel on andnud viidatud, tsiteeritud ja intervjueeritud kõneisikuid nende kuude allikate üldarvust.

Graafik 6. Kõneisikute uudislugudes kasutamise viis kolme kuu võrdluses.

Nagu tabelisse esmaselgi pealevaatamisel kohe võib näha, domineerivad peaaegu võrdselt kõigi kuude lõikes viidatud allikad. Aktiivsel sõjaperioodil on neid allikate üldarvust 74 protsenti, Iraagi ülesehitusperioodil 85 protsenti ja 2004 aasta novembris 71 protsenti. See on ka loomulik, sest suur osa viidatud allikatest on leitud väliskanalitest ning sel juhul on parafraseerimist kõige kergem kasutada kasvõi juba seetõttu, et otsetõlge tsitaati ei pruugi olla kõige täpsem. Ja kui juba väliskanalil on allikas kasutatud

parafrazeerituna, ei ole kohalikul Postimehe ajakirjanikul enam mingit võimalust näiteks USA riigitegelaste või koalitsioonivägede esindajate juttu tsitaadi vormi ümber panna.

Samuti on viitamine kergeim viis ehitada lugu üles loogiliselt ja sujuvalt. Näiteks kirjeldab Kaarel Kaas oma kolleegi Marek Laane stiili just selliselt: «*No jah, Laane stiil on selline, et ta kirjutab voolavalt ja ei keskendu detailidele. See tsiteerimine selles kontekstis on oluline, kui räägib kõrgem ametiisik, või mõni muu tähtis tegelane. Näiteks Iraagi infominister, kes oli sõja alguses juba päris legendaarne kuju. Aga muidu mitte.*» (Kaas, lisa 1) Ka Marek Laane ise tunnistab, et tema tsiteeris oma allikaid üldse vaid siis, kui pidas seda loo seisukohast oluliseks, eelistades muidu kasutada parafrazeerimist. (Laane, lisa 1) Sellega kinnitas ta Priit Pulleritsu väidet, et tsiteerida tasub vaid neid, kes seda oma ütlemistega tõesti väärivad.

Veebruaris, kui Iraagi sõja teemal ilmus Postimehe uudiskülgedel kõige vähem lugusid, on ajakirjanikud leidnud ka kõige vähem vajadust tsiteeritud ja intervjueritud allikate järgi. Viimase protsent allikate koguarvust on veebruaris koguni 2, mis on isegi palju kehvem 2003. aasta aprilli 7st ja 2004. aasta novembri 12,5st protsendist. On loomulik, et veebruaris, kui lugude arvu analüüs näitas kolme kuu lõikes kehvimat tulemust (28 lugu) ning neis esines vähe kõneisikuid (keskmiselt 2,7 allikat), ei ole ka tsiteeritud allikate osakaal suur, sest lühikestes ja väheste tegelastega uudisnuppudes ei olegi tsiteerimiseks ruumi. Lisaks oli teema *agendast* suhteliselt väljas ja seetõttu ei olnud tarvis rõhuda teravatele tsitaatidele vaid lühikestele ja lakoonilistele rindeteadetele.

Seevastu novembri kõrge tulemus intervjueritud allikate osas (16 protsenti) tuleneb sellest, et vaatamata Eesti sõduri surma muidu üsna nõrgale kajastatusele, tõusis selle tõttu Eesti allikate kasutamise osakaal allikate koguarvus (intervjuud andsid näiteks tollane peaminister Juhan Parts ja tollane Riigikogu väliskomisjoni esimees Marko Mihkelson). Intervjueritavate osakaalu tõus peale Arre Illenzeeri surma on igati ootuspärane ja positiivne nähe, sest esiteks näitab see, et teemat püütakse otse hangitud kõneisikutega lugejatele lähemale tuua ning neid antud teemal arutlema panna. Teiseks on intervjueritud allikate osakaalu tõus oluline, sest kui seda poleks olnud, oleks see näidanud, et Postimehe ajakirjanikud ei pidanud vajalikuks sellise sündmuse taustal

kohalike arvamusiidrite arvamusi nõutada, et Eesti tulevikuplaane teada saada. Siiski intervjuueeritud allikate osakaal tõusis ja Postimees nõudis nii koalitsiooni kui opositsiooni parteide esindajatelt teada, millised on nende seisukohad eestlaste Iraaki jäämise suhtes. Osaliselt kinnitab see Toomas Sildami avaldatud mõtet, et Postimees on endale seatud eesmärgiga survestada valitsust olema võimalikult läbipaistev oma otsustes, mis puudutavad Eesti osalust Iraagis, piisavalt hästi hakkama saanud. «*Ma arvan, et oleme tekitanud suht ebamugavaid olukordi. /.../ Oleme ehk sundinud ütleva poliitikuid asju, mida nad muidu poleks ütelnud,*» arvas Sildam. (Sildam, lisa 1)

3.3.3. Eestist pärit kõneisikud

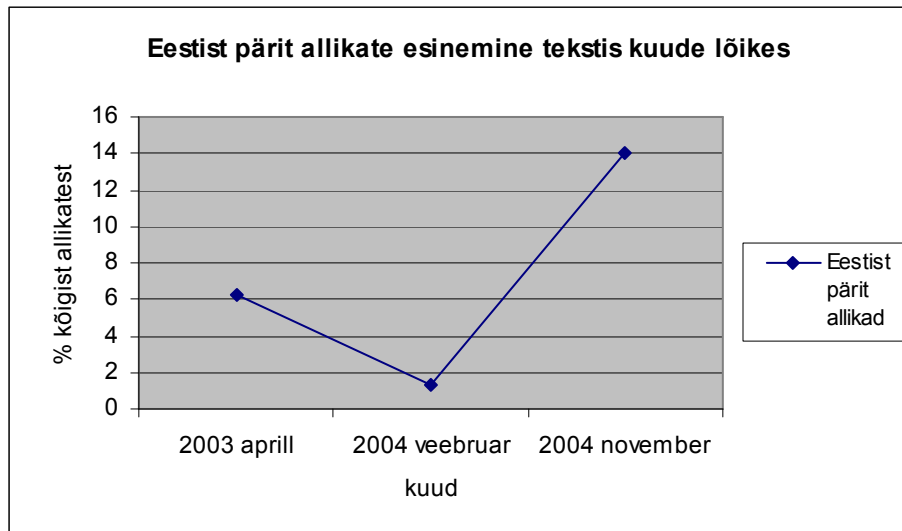
Juba eelmises peatükis jõudsin Eestist pärit kõneisikute ja nende osakaalu juurde Postimehes sõna saanute koguhulgast. Analüüsitava näitaja on oluline sellepärast, et kuigi Iraagi sõda toimub Eestist umbes 3500 kilomeetri kaugusel, osaleb Eesti ometi siiani koalitsioonivägede koosseisus Iraagi riigi ülesehitamises ning Eesti poliitikud toetavad seal nende tegevuse jätkamist. Seega oli siis ja on praegugi Iraagist tulevate sõnumite vastu eestlaste seas endiselt huvi, kuigi tulenevalt teema agendast eemaldumisest ei ole see huvi enam nii kõrge.

Lähtudes traditsioonilistest ajakirjanduse uudiskriteeriumitest (Hennoste, 2001) annab kohalikele avaliku elu tegelastele ja arvamusiidritele sõna andmine ehk kirjutiste lokaliseerimine lugudele juurde lähedust (pannes kauged uudised kodusemasse konteksti), mõjukust (näidates, kuidas võib konflikt mõjutada ka rahulikku Eestit) ja prominentsustki (näiteks kui tavaline lehelugeja ei hooli koalitsioonivägede kindrali arvamusest, võib ta hoolida Eesti peaministri arvamusest).

Eesti avaliku elu tegelaste kaasamine kõneisikute sekka tagab kindlasti ka lugude suurema tasakaalustatuse ja mitmekesisuse, aidates nii vältida lugude üldise kallutatuse teket ning jäämist nii-öelda mugavusallikate kammitsaisse. Samas võimaldab Eesti kõneisikute kasutamine tekstis teha järeldusi sellest, kui hea koostöö on väljaandel olnud erinevate Iraagi konflikti puutuvate Eesti institutsioonidega.

Samas ei ole minu vaadeldud kolm kuud sugugi võrdsed ei selles suhtes, kui palju eestlased kõigi kõneisikute seast sõna saavad.

Eestist pärit kõneisikute hulgast teiste allikate seas annab ülevaate järgmine graafik.

Graafik 7. Eestist pärit kõneisikute esinemine tekstis kolme kuu võrdluses.

Nagu graafikust näha, on Postimehe ajakirjanikud (protsentuaalselt) kõige rohkem andnud Eesti kohalikele avaliku elu tegelastele ja arvamussliidritele sõna 2004. aasta novembris, kuul peale Arre Illenzeeri hukkumist. Siis oli leheveergudel sõna saanud eestlasi teiste seas 14 protsenti. Sellel suurel tõusul on kaks põhjust: esiteks pärisid Postimehe töötajad Illenzeeri surmast tõugatuna sel perioodil kohaliku eliidi käest rohkem aru selle kohta, mis eestlastest Iraagis edasi saab. Teiseks oli aga selleks ajaks suurenenud koostöö Postimehe ajakirjanike (peamiselt Toomas Sildami ja Rasmus Kagge) ning teiselt poolt Iraagis teeninud sõdurite ja üksuse esindajate vahel.

Kaarel Kaas selgitas Eestist pärit kõneisikute suhtelist suurt osa novembris 2004 ja kaitsejõududega paranenud suhteid nii: «/.../ ... infovoog on muutunud palju vahetumaks ja paremaks tänu sellele, et seal on olemas Eesti ohvitserid Bagdadis, kellelt on võimalik otse saada infot ja võtta kohapealt kommentaare – vahet pole ka telefonitsi või e-mailitsi. Selles mõttes on infovahetus paranenud. See on eriti drastiline, kui võrrelda seda olukorraga 2003. aasta suvel, kui praktiliselt kõigi Eesti Iraagi-missiooniga seonduva ümber valitses täielik kaos: ei väljastatud absoluutselt mingeid detaile. Ei räägitud isegi seda, kui palju sinna inimesi läheb, keelati ära inimeste pildistamine, lõpuks salastati isegi väljalennu aeg ära. Praegu enam midagi sellist ei toimu.» (Kaas, lisa 1)

Aprillis 2003 ehk aktiivsel sõjaperioodil oli Eestist pärit kõneisikute osakaal kõigist sõna saanud tegelastest 6,3 protsenti – see on ka Postimehe enda töötajate hinnangul üsna kehv tulemus (Lisa 1). Kuna välisagentuuridest Postimehe kirjutistesse üle kantud allikaid oli palju, kadusid eestlaste arvamused nende sekka ära. Võis küll täheldada üksikuid katsetusi sõda eestlastele uudislikkuse mõttes lähemale tuua, aga järjepidevat ajakirjanike tööd selles suunas lugudest silma ei paistnud.

Üksikutest katsetest lugusid lokaliseerida võib tuua näiteks Hindrek Riikoja loo «Iraagi sõda ei pidurda turistide voolu Eestisse» (Postimees, 2.03.2003) ja proove kirjutada lugudesse näiteks ekspertidena sisse kohalikke Eesti tegelasi. Näiteks räägib suursaadik Jüri Luik meedias peetavast karmist TV-sõjast kirjutises «Jüri Luik: TV-sõda käib karmide reeglite järgi» (Postimees, 5.03.2003) ja Tartu Ülikooli emeritprofessor Lembit Roostar meditsiinist sõja ajal Riina Luige kirjutises «Sõjameditsiin teenib ka rahuaja huve» (Postimees, 1.03.2003).

Samas oli vaadeldud aktiivsel sõjaperioodil ka lugusid, kus eestlastest ekspert mõjus tekstis võõrkehana. Näiteks ei sobinud Eesti relvaklubi Reval juhatuse liikme Martin Bahovski kasutamine eksperdina loo «Iraagi sangarid astuvad püssiga kopteri ja taksoga armee vastu» (Postimees, 4.03.2003) juures, kus räägiti iraaklaste sõjapidamisrelvadest ning kus kõik teised allikad olid väljastpoolt Eestit.

Kõige rohkem tegeles Eestist pärit kõneisikute sobitamisega lugudesse ajakirjanik Riina Luik, kes töötas välisuudiste toimetuses 2003. aasta aprillis ja kelle ülesanne oli anda lugejatele edasi informatsiooni iraaklaste elu-olu ja sõjaga seotud probleemide kohta, mis ei puudutanud otseselt sõjategevust. Luige tol perioodil kirjutatud kuuest põhjalikult analüüsloost vaid üks ei sisaldanud endas katset lugu lokaliseerida – see tähendab, et selles loos ei otsinud Luik kirjutisse ühtegi Eestist pärit kõneisikut. Intervjuus selgitab Luik ka seda, et kuna Postimehel ja tal endal olid head suhted nii välisministeeriumi ka näiteks kohaliku Punase Risti organisatsiooniga, siis oleks olnud patt neid kasutamata jätta. (Luik, lisa 1) Toomas Sildam aga viitab oma intervjuus, et Riina Luigel oli kahtlemata kergem lugusid lokaliseerida, sest tema teemad, mis olid nii-öelda pehme ajakirjanduse esindajad, andsid selleks lihtsalt parema võimaluse. (Sildam, lisa 1)

2004. aasta veebruaris, kui Iraagist tuli üksikuid sõnumeid, oli eestlastest sõnasaajate hulk Postimehe Iraagis konflikti kajastavates uudistes vaid 1 protsent. Selle ainsa 1 protsenti koguhulgast moodustab tollane Eesti välisminister Kristiina Ojuland, kes andis intervjuu sel puhul, et täitus üks aasta sellest, kui kümme Ida-Euroopa riiki kirjutasid alla Vilniuse deklaratsioonile ja asusid seega koos toetama USA Iraagi-poliitikat. See protsent ehk väga väike arv koguhulgast oli Iraagi konflikti arengujärku arvestades ka üsna loomulik – peamised uudised Iraagist rääkisid jätkuvast sissisõjast ning USA püüdlustest Iraagis uut režiimi üles ehitada. Eesti kohalikel allikatel polnud sel perioodil Iraagis toimuva kohta palju öelda, sest ka arutelu eestlaste konfliktis osalemise üle oli vaibunud.

Samas oleks arvamuste paljususe ja lugude tasakaalustatuse huvides olnud siiski see, kui mõnede rutiinsete lugudegi puhul oleks kommentaariks sõna antud ka Eesti arvamusiidritele. Toomas Sildam tunnistas, et välisuudiste lokaliseerimine ja nende kohalikele lugejatele lähemale toomine on Postimehe välisuudiste toimetuses olnud pidevalt arutletud mureallikas. *«No muidugi on hulgaliselt probleeme sellega, et sa saad aru küll, et seda peaks Eesti inimestele lähemale tooma, aga sul puudub hea idee sellest, kuidas seda teha,»* otsis Sildam põhjendusi. Lisaks ideedepuudusele nimetas Sildam problemaatiliseks ka inimressursi nappust – kuna välisuudiste toimetuses töötab vähe inimesi, on nende tööaeg piiratud ja lihtsalt napib aega uudiste lokaliseerimisega tegeleda. (Sildam, lisa 1)

Üldiselt sai kõik kodumaised allikad jagada järgnevasse suurematesse kategooriatesse:

1. *Poliitikud* – selle kategooria esindajad on näiteks tollane Eesti peaminister Juhan Parts ja tollane Eesti kaitseminister Margus Hanson. Kohalikud poliitikud said kolme kuu jooksul Iraagi konflikti kohta sõna 12 korral.
2. *Kaitseväge ja kaitseväe esindajad* – näiteks kaitseväge juhataja Tarmo Kõuts ja Eesti sõdurid Iraagis. Kokku sai selle grupi esindajaid kolme kuu jooksul Postimehe Iraagi teemalistes uudistes sõna 6 korda.
3. *Eksperdid* – näiteks Eesti kunstimuuseumi direktress Marika Valk kõneles Iraagi sõja kontekstis kunstiväärtuste müümisest ja hävitamisest ning Raul Rebane ja Tarmu Tammerk meediasõjast. Selle kategooria esindajaid oli kolme kuu jooksul Postimehe Iraagi puudutavates uudistes mainitud 10 korral.

4. *Muud* – sellesse kategooriasse kuuluvad vähesed ajakirjanikud (näiteks Aarne Rannamäe), erinevate organisatsioonide pressiesindajad (näiteks Tallinna politsei pressiesindaja Helin Taal), aga ka kõige erinevamad muud isikud, kes ühes või teises kontekstis on ajakirjanikele Iraagi sõjast või sellega seotud teemadest kõnelenud. Nii on näiteks sõna saanud ka Tallinna Sadama turundusdirektor, Palace'i hotelli juht ja raviameti pressiesindaja. Kokku sai kolme kuu jooksul selle kategooria esindajatena Postimehe veergudel Iraagi sõja kohta sõna 11 inimest.

Viimane grupp on oma rohkuselt sama suur kui eestlastest poliitikute arv Iraagi sõna saanud inimeste kontekstis, mis tegelikult annab märku, et Eesti poliitikute sõnavõtte Iraaki puudutavatel teemadel on olnud vähe. Samuti on sama palju kui poliitikuid (ent siiski kokkuvõttes vähe) kasutatud eestlastest ekspertide arvamusi. Ekspertide grupi vähesust põhjendasid Postimehe töötajad sellega, et kui arvestada kõnealuse rahvusvahelise konfliktide ulatust, siis sellise tasemega eksperte ei olegi võimalik Eestist leida. Näiteks Marek Laane suhtus rahvusvaheliste konfliktide Eesti mõistes ekspertidesse üsna irooniliselt, öeldes: *«Ja noh, meil on ka suhteliselt nagu vähe inimesi, kes oleks tõsiste ekspertidega arvestatavad. Isegi kui neid on, siis ei ole nad tsiteeritavad.»* Lisaks näitab Laane öeldud lause, et ta isegi ei mäleta, kas ja milliste Eesti allikatega ta Postimehes Iraagi konfliktide kajastades rääkida võis, et ta ei ole pidanud nende arvamuste kaasamist oma lugudesse siiski oluliseks. (Laane, lisa 1)

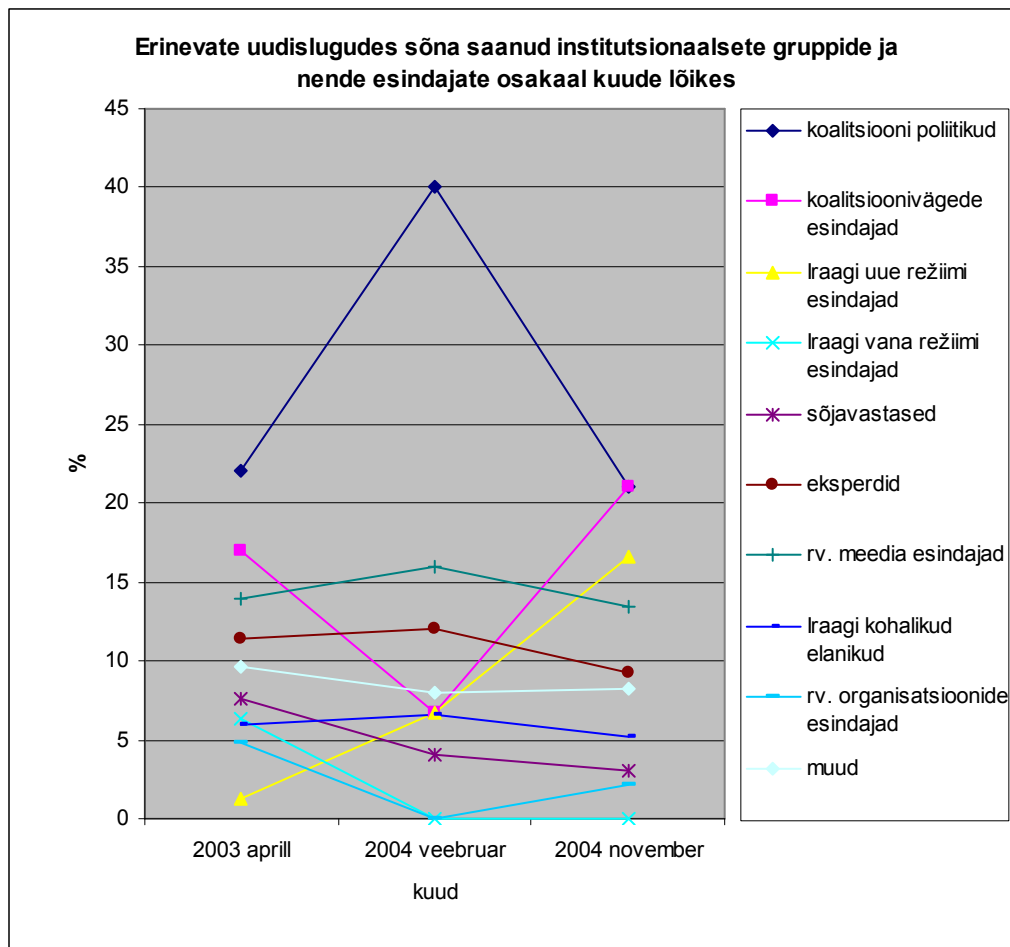
Kaarel Kaas suhtus Eesti ekspertidesse küll veidi leebemalt, viidates, et tema on kõnelenud näiteks Tartu Ülikooli ja rahvusvaheliste suhete instituudi töötajatega, ent väga arvestamist väärt allikatena ei hinnanud neid Kaaski. (Kaas, lisa 1)

Kokkuvõttes on eestlastest kõneisikute osakaal kõigi teiste seas kolme kuu kokkuvõttes peaaegu olematu – vaid 7 protsenti kõigist Postimehes sõna saanud allikatest, mis näitab, et tegelikult ei püüdnud Postimehe töötajad lugusid piisavalt kohalikele lugejatele lähemale tuua. Seetõttu kannatas kindlasti aga arvamuste igakülgus ja domineerima jäi siiski rahvusvahelistest uudisteagentuuridest ja infokanalitest vahendatud kõneisikute hääl – see viitab, et Postimehe uudistekstidele omavad suuremat mõju rahvusvahelist infovoogu vormivad tegurid kui kohalik avalik arvamus ja avalikkuse huvi.

3.3.4. Tekstides esindatud institutsionaalsed allikad ja nende esindajad

Institutsionaalsetesse gruppidesse kuuluvuse järgi on Postimehes sõna saanud kõneisikuid oluline analüüsida seetõttu, et teada saada, milliste seisukohtade ja maailmavaadete esindajate arvamused lehes domineerivad – see annab ülevaate sellest, kas Postimehe Iraagi konflikti puutuvad kirjutised võivad olla kallutatud või mitte. Püüan võrrelda käesoleva peatüki analüüsi tulemusi McQuaili (2000) nõudega, mille järgi kallutamata meediakajastus on täpne, neutraalne, tasakaalustatud ja erapooletu sündmuste ja sotsiaalse reaalsuse esitamine.

Järgnev graafik annab ülevaate sellest, millised kõneisikud, jagatuna kümnesse kategooriasse institutsionaalsete gruppidesse kuuluvuse järgi, on Postimehes kolmel eri perioodil sõna saanud. Kategooriatesse jagamise põhimõtteid selgitasin pikemalt oma töö meetodeid käsitlevas peatükis.

Graafik 8. Iraagi konflikti teemal sõna saanud kõneisikute jagunemine institutsionaalsete gruppide ja nende esindajate järgi kolme kuu võrdluses.

Eelnenud graafik ei jäta fantaasiale palju ruumi: kõigi kolme analüüsitud kuu lõikes saavad Postimehes enim Iraagi sõja teemal sõna koalitsiooni kuuluvate riikide poliitikud. Kolme kuu kokkuvõttes moodustavad nad kõneisikute koguhulgast keskmiselt 24 protsenti. Neile järgnevad koalitsioonivägede ja nende esindajate arvamuste kajastused, mida on kolme kuu peale kokku keskmiselt 16,5 protsenti kõigist sõna saanud isikutest.

Arvestades, et koalitsiooni kuuluvate riikide poliitikute ning nende riikide sõjavägede esindajate arvamusavaldused on üldjuhul oma suunalt ning põhimõtelt kattuvad, siis saab väita, et USA ja teda toetavad riikide esindajad (näiteks Suurbritannia, Poola jne) omavad Postimehe Iraagi teemalistes uudistes kõneisikutena suurt ülekaalu – kokku saavad nende institutsionaalsete gruppide esindajad sõna 40,5 protsenti. See on juba suur ülekaal, arvestades, et esindatuselt järgmisena saavad sõna rahvusvahelise meedia esindajad – nende hääl moodustab Postimehe Iraagi konflikti kajastavates uudistes kolme kuu peale kokku 14,5 protsenti. Ülejäänud grupid on seega võrreldes koalitsiooni kuuluvate poliitikute ja koalitsioonivägedega võrreldes väga vähe esindatud.

Minnes kuude ja gruppide lõikes täpsemaks (seda näitlikustavad lisad 5-7), on näha, et aprillis 2003 ehk aktiivsel sõjaperioodil moodustab koalitsiooni poliitikute hääl kogu kõneisikute arvust 27 protsenti. See tähendab, et USA ja tema liitlaste, arvamused on need, mida tavaline Postimehe lugeja praktiliselt iga päev lehe kaudu endale ammutas.

Veebruariks tõuseb koalitsiooni kuuluvate poliitikute sõna saamise osakaal aga veelgi, jõudes lausa 40 protsendini. Sellel suurel tõusul on kaks põhjendust: esimene tuleneb Iraagi konflikti kulgemisest, teine avalikust huvist. Kuna veebruar 2004 märgib Iraagi aktiivset ülesehitusperioodi, mil sõjavägi on oma tegevuse intensiivsust vähendanud (sest sõda on ametlikult läbi), siis seda olulisemaks on saanud poliitikute arvamused selle kohta, kuidas peaks Iraak edasi arenema: milline peaks olema Iraagi valitsus, millises vormis peaks säilitama sõjaväe kontrolli riigi üle ja kui kaua peaks Iraagi üle sõjaväelist kontrolli üldse rakendama. Nende teemade kohta olid kõige pädevamad aga vastama koalitsiooni kuuluvate riikide poliitikud, sest nemad olid ka ainsad, kes said loetletud teemadel otsuseid teha ning nende ellu viimist jälgida.

Avaliku huvi langemine 2004. aasta veebruariks ehk Iraagi ülesehitusperioodiks tähendas aga seda, et Iraagist avaldati peamiselt jooksvaid teateid (vaata lugude väärtustatuse graafik 2) ning põhiuudiste ja pikkade analüüslugude osakaal jäi väikeseks. See tähendas ka seda, et kõneisikutena kasutati peamiselt tuntud poliitikuid, kelle sõnavõtte teema *agendas* hoidmiseks siiski aeg-ajalt avaldati. Teisi kõneisikuid polnud nende kõrvale võimalik võtta samuti kahel põhjusel: esiteks seetõttu, et neil polnud antud perioodil kuigi palju Iraagis toimuva kohta öelda, sest sealt kostis pidevalt ainult rindeteateid ja teiseks seetõttu, et rindeteadete laiendamiseks ei oleks olnud (ega olekski pidanud olema) ajalehes palju leheruumi.

Veebruariks 2004 langes koalitsiooni vägede ja nende esindajate osakaal kogu sõna saanud tegelaste hulgas langenud (17lt protsendilt 6,7 protsendini), sest enam ei olnud operatiivsetel rindeteadetel nii suur osakaal kui aktiivsel sõjaperioodil. Samas kui aktiivsel sõjaperioodil oli koalitsioonivägede suur osakaal sõnasaajate seas loomulik, siis 2004. aasta novembris ehk kuul peale Arre Illenzeeri surma see nii loogiline pealtnäha ei paista. Tegelikult põhjustas koalitsiooni vägede esindajate kui sõna saajate tõusu novembriks 2004 see, et Illenzeeri surma ning teiste Iraagis viibivate Eesti sõdurite kohta andsid ülevaadet Eesti kaitseväge esindajad, kes samuti kuuluvad koalitsioonivägede sotsiaalsesse gruppi. Selleks hetkeks oli Postimehe ja Iraagis teenivate Eesti sõdurite vahele tekkinud tihe kontakt ning enam ei püüdnud Eesti kaitsejõud ajakirjandust täielikus infosulus hoida (Sildam, lisa 1) – seetõttu on loomulik, et sõjaväe esindajate osakaal kõneisikute seas novembriks 2004 taas tõusis.

Sarnaselt koalitsiooni kuuluvate riikide poliitikute ja sõjaväe kõneisikute osakaalu kõikumisega käib üsna loogilist rada ka Iraagi uue ja vana režiimi esindajate häälte osakaal kõigi kõneisikute seas. Iraagi vana režiimi põhiline esindaja oli Iraagi infominister Muhammad Said al-Sahaf, kelle unustamatuid pöördumisi ja kirglikke sõnavõtte USA invasiooni vastu meenutasid intervjuudes ka Postimehe töötajad. (Kaas, Laane, lisa 1). Et veebruariks 2004 olid vana režiimi esindajad läinud põranda alla ja alustanud USA vastu vaikset sissisõda, ei olnud nende häält ei Iraagi ülesehitusperioodil ega novembris 2004 kuulda. Neil oli oma seisukohtade teatamiseks võimalus vaid läbi Araabia kanalite ja neid kasutasid Postimehe töötajad vähe. (Kaas, Bahovski, lisa 1)

Iraagi uue režiimi osatähtsus kõneisikute koguhulgas oli 2003. aasta aprillis 1,3 protsenti. 2004. aasta veebruariks tõusis see 6,7 protsendini ja sama aasta novembriks 16,6 protsendini. Selle tõusu põhjustas see, et kui aktiivse sõjaperioodi ajal said uue Iraagi korra (ehk USA tegevust toetavate iraklaste) esindajad veel üsna vähe sõna, sest olukord Iraagis oli pingeline ning keegi ei teadnud veel, mis riigist edasi saab, siis 2004. aasta veebruariks oli diktaator ammu kukutatud ja USA võimuesindajate määratud ajutine valitsus ametisse nimetatud. Ajutise valitsuse osatähtsus aina kasvas ning 2004. aasta novembriks tõusis see võrreldes eelmiste perioodidega veel eriti kõrgele, sest lähenema hakkasid esimesed vabad valimised, enne mida kõik kohalikus poliitikud püüdsid siiski oma sõnavõttudega meelde jääda.

Rahvusvahelise meedia esindajate pidev keskmine esindatus (kolme kuu peale keskmiselt 14,5 protsenti) Postimehe kõneisikute seas on ka ootuspärane, sest rahvusvaheliste infoagentuuride ja –kanalite esindajad on konflikti situatsioonis alati need allikad, keda on rahulikest piirkondadest kerge tabada – nende kontaktid on olemas ja nad oskavad juba oma ameti tõttu olla operatiivsed ja täpsed. Seepärast leiab neid, isegi personifitseeritult, päris palju andmas ülevaateid kõigil konflikti perioodidel.

Loomulikult said sõna ka teised erinevate institutsioonide esindajad, kuid nende osakaal kogupildis on üsna kesine, eriti mis puudutab sõjavastaste institutsioonide ja nende esindajate arvamusi ja seisukohti – need ei jõudnud eestlasteni praktiliselt üldse (kogu kõneisikute arvust vaid 7,6 protsenti). Tuues võrdluseks, siis aprillis oli sõjavastaste kõneisikute osakaal kõigist sõna saanutest vaid 7,6 protsenti, 2004. aasta veebruaris üksnes 4 protsenti ja 2004. aasta novembriks langes see sootuks 3,1 protsendini kõigist sõna saanud kõneisikutest. Sõjavastaste osakaalu langus on ootuspärane, sest sõda ise loeti avalikkuses lõppenuks 2. maiga 2003, mil USA president George W. Bush küll teatas võidust Iraagis, ent ametlikult mitte sõja lõpust. Seega: avalikkusele igati positiivses valguses näidatud Iraagi ülesehitusperioodil ei olnud sõjavastastel praktiliselt mingit mõtet enam protesteerida ja sedasi avalikkuse tähelepanu sõja probleemidele juhtida. Ka ei aidanud selleks ajaks enam midagi näiteks paavst Johannes Paulus II, Prantsusmaa ja Venemaa riigipeade sõjavastased avaldused, mida nad olid teinud aktiivsel sõjaperioodil ehk aprillis 2003 ja enne sõja puhkemist.

Sama halvas või ehk halvemaski olukorras kui sõjavastased, on Postimehe Iraagi konflikti kohta sõna saanud kõneisikute hulgas rahvusvahelised abiorganisatsioonid, kelle sõnumid samuti Postimehe lugejateni ei jõua. Aktiivsel sõjaperioodil oli rahvusvaheliste organisatsioonide ja nende esindajate osakaal kõigi kõneisikute seas 4,8 protsenti. Ülesehitusperioodiks, kui nende allikate osakaal oleks kõigi eelduste järgi (aitasid ju need organisatsioonid sõjast räsitud Iraaki üles ehitada) pidanud olema eriti kõrge, oli see aga langenud nulli. Mitte ükski rahvusvahelise organisatsiooni esindaja ei leidnud Postimehes kohta!

2004. aasta novembriks tõusis rahvusvaheliste organisatsioonide ja nende esindajate osakaal kõigi Postimehe Iraagi sõja teemaliste kõneisikute hulgas 2,1 protsendini. Viimane arv tähistab abiorganisatsiooni Care ühe röövitud töötaja Margaret Hassani surma Iraagis ning organisatsiooni reaktsiooni sellele. Margaret Hassani surm tekitas rahvusvahelistes uudistekanalites üsna palju poleemikat, sest arutati heategevuslikel eesmärkidel Iraaki sõitnud inimeste turvalisuse üle. Kuna temaatika oli rahvusvahelises infovoos nii kõrgelt esindatud, on loomulik, et selle märkis ära ka Postimees, kes sel perioodil sai suure osa oma uudistest otse, ja kohapeal laiendamata, just ülemaailmsetest infokanalitest.

Üsna vähe on Postimehe ajakirjanikud kõneisikutena kasutanud ka Iraagi kohalikke elanikke. Kolme kuu peale kokku moodustavad kohalikud iraklased vaid 5,9 protsenti kõigist kõneisikutest. Aprillis 2003 oli nende osakaal teiste seas 5,9 protsenti, 2004. aasta veebruaris 6,6 protsenti ja 2004. aasta novembris 5,2 protsenti. Kuigi nendeni saavad Postimehe ajakirjanikud tõesti jõuda vaid rahvusvaheliste meediakanalite vahendusel, oleks lugude tasakaalustatuse (aga kindlasti ka huvitavuse) seisukohalt hea, kui ka selle institutsionaalse grupi esindajad oleksid sõna saanud.

Üldiselt oligi huvitav lugeda neid lugusid, kus kohalikud oma elust rääkida said: need olid inimesekesksed ning seetõttu enam kaasaenamist pakkuvad lood kui tavalised rindeteated. Sestap jäigi teiste seas silma näiteks selline artikkel nagu «Iraagi sangarid astuvad püssiga kopteri ja taksoga armee vastu» (Postimees, 4.03.2003) – neis oli inimlikku lähenemist ja põnevust.

Kui vaadelda erinevate institutsionaalsete gruppide ja nende esindajate osakaalu Postimehe Iraagi konflikti teemal sõna saanud kõneisikute seas, siis paistab silma suur koalitsiooni kuuluvate poliitikute ja samuti koalitsiooni sõjaväe esindajate ülekaal. See aga tähendab, et Postimehe Iraagi konflikti kajastus on siiski vähemalt allikate osas kallutatud: see ei ole igakülgne (nagu eeldaks McQuaili järgi avalik huvi), kuigi võiks olla, sest see annaks Eesti avalikkusele Iraagis toimuvast palju laiapõhjalisema kuvandi.

Toomas Sildam tunnistas, et koalitsiooni esindajate ülekaal sõna saanud tegelaste seas on probleem, ent ta ei näe sellele ka lahendust, sest kõik on kinni Postimehe majanduslikes ressursides: nii kaua kui Postimehel ei ole inimesi, keda saaks kaua ja turvaliselt Iraagis olukorda kajastamas hoida, ei muutu midagi. Samuti ei muutu midagi nii kaua kuni Postimehel pole piisavalt finantse, et oma töötajat konfliktikoldesse saata. See olukord on aga nii Postimehe kui üleüldse Eesti väiksust arvestades (ja võrreldes seda teiste suurte meediaorganisatsioonidega) lahendamatu. (Sildam, lisa 1)

Kaarel Kaas leidis Postimehe kallutatusele, mis puudutab kõneisikuid, sarnase põhjenduse. Ta märkis, et Postimehe Iraagi konflikti kajastus saab tema käest üksnes rahuldava hinde seetõttu, et tulenevalt Postimehe kohalike juhtide otsustest, on jäänud Iraagist saamata hea ajakirjanduslik materjal, mida oleks saanud koguda, kui oleks tehtud otsus siiski oma ajakirjanik Iraaki saata. *«Ainult rahuldav on see kajastus ka ainult seetõttu, et analüüsi kui sellist pole peetud vajalikuks anda. Ikkagi on jäänud see nagu jooksvate sündmuste kajastamise tasemele,»* lisas Kaas.

Seega võib kuude analüüsi ja Postimehe töötajatega tehtud intervjuusid vaadates teha järelduse, et kõige enam on Postimehe Iraagi konflikti käsitlust ja seda, keda Postimees on kasutanud kõneisikutena, mõjutanud majanduslikud tegurid, mida nimetab Larson (1994). Et majanduslike ressursside vähesuse ja töötajate nappuse tõttu sõltutakse kogu Iraaki puudutavas informatsioonis rahvusvahelistest meediakanalitest ning infoagentuuridest, siis võib lisada, et oma mõju avaldavad Postimehe lugejateni jõudvale tekstile siiski ka sõjaväe ja poliitilise eliidi piirangud (Nohrsted & Ottosen, 2001; Tumber, 2003; Shoemaker & Reese, 1991), mis määravad algetapis juba selle, milline info üldse rahvusvaheliste meediakanaliteni jõuab.

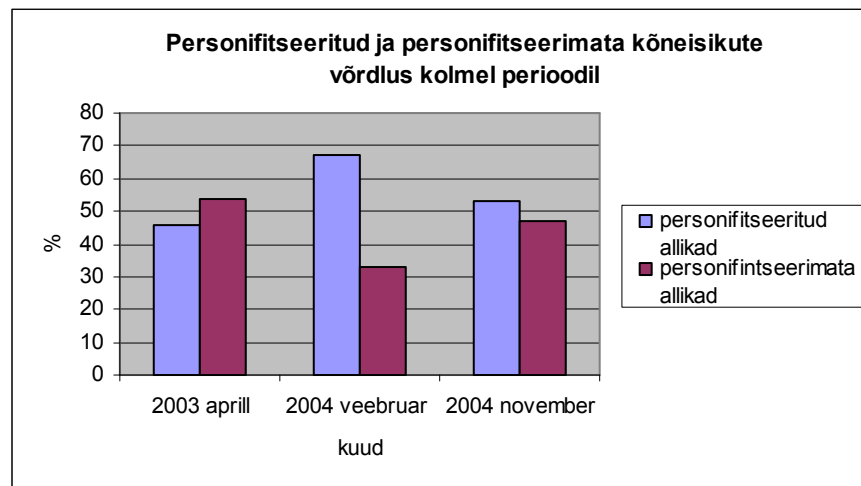
3. 5. Personifitseeritud ja personifitseerimata kõneisikud

Lisaks jagamisele institutsionaalsete gruppide järgi, lahutasin Postimehe uudistelehekülgedel sõna saanud kaheks ka selle järgi, kas nad olid tekstis täpselt personifitseeritud või personifitseerimata. See tähendab, liigitasin allikad selle järgi, kas nad olid tekstis nimeliselt esindatud või oli nende identiteet jäetud mõneti umbmääraseks.

Analüüsi sellise jaotuse järgi pidasin oluliseks, sest see näitab, kui oluliseks on Postimehe ajakirjanikud pidanud inimeste täpset kujutamist. Püstitasin küsimuse: kas Iraagi sõja teemalistes lugudes on peetud oluliseks inimesi täpselt kujutada ja seeläbi tõsta kasutatud kõneisikute usaldusväärsust või piirduki umbmääraste allikatega, mis võivad tekstis jätta mulje väljamõeldud/ebausaldusväärsetest allikatest.

Personifitseeritud kõneisikute hulka lugesin need allikad, kes olid tekstis identifitseeritud nime järgi. Enamikel juhtudel oli nimele lisatud ka allika amet, välja arvatud mõned korrad kui kasutati kohalikke Iraagi elanikke. Personifitseerimata kõneisikute hulka lugesin aga need sõna saanud inimesed, organisatsioonid ja muud tegelased, keda ajakirjanikud pole pidanud vajalikuks nimega lugejatele tutvustada.

Järgnev graafik annab ülevaate, kui suure protsendi tervikust moodustavad personifitseeritud ja personifitseerimata allikad kolme kuu lõikes allikate koguarvust.

Graafik 9. Personifitseeritud ja personifitseerimata kõneisikute võrdlus kolme kuu lõikes.

Kuude lõikes täpsema ülevaate annavad lisad 8-10.

Graafikust on näha, et vaid aktiivsel sõjaperioodil ehk aprillis 2003 on personifitseerimata kõneisikuid lugudes kasutatud rohkem kui personifitseeritud allikaid. See on halb näitaja, sest mida rohkem teab auditoorium kasutatud kõneisikute kohta, seda enam usaldusväärne lugu tundub. Usaldusväärsus on aga osa avalikust huvist, mida üks kvaliteetne meediakanal peaks arvestama. (McQuail, 2000) Kui kõneisikud on väga umbmäärased ning on näha, et ajakirjanik ei pruugi isegi teada, millise allikaga parajasti tegu, on efekt vastupidine.

Üks põhjus, miks aprillis 2003 ehk aktiivsel sõjaperioodil on Postimehe Iraagi sõja teemalistes kirjutistes kõneisikud nii umbmäärased, võib olla selles, et tolleks perioodiks oli just tööle võetud ajakirjanik Marek Laane, kes ka ise tunnistas, et tema lugudes võivad kõneisikud olla üsna personifitseerimata – sellise umbmäärasuse tingibki tema sõnul sõja-aeg, mil organisatsioonid ei avalda mitte üksikisikute läbi oma seisukohti, vaid kus rahvusvahelistele infokanalitele antaksegi teada vaid üldisi arvamusi. (Laane, lisa 1) Laane lugudes tegutsesid näiteks kõneisikutena «vaatlejad», «ajakirjanikud», «USA sõjaväe esindajad» ja paljud teised, kellel auditooriumi ees ei ole päris nägu ega nime. Näiteks artiklis «USA väeüksused jõudsid eile Bagdadi servale» (Postimees, 4.03.2003) saavad sõna järgmised allikad: ajakirjanikud, mitu analüütikut, Iraak, ameeriklased ja keskväejuhatus. Ainsa personifitseeritud allikana on Laane ära toonud Iraagi infoministri Muhammad al-Sahafi.

Põhiliselt küll Laane lugudes, aga vahel ka teiste ajakirjanike loomingus esineb ka kõneisik «USA» – selle allika puhul on esmapilgul keeruline mõista, kes selle äärmiselt personifitseerimata nimetuse taga seisab. On selleks USA valitsus, USA sõjavägi, USA president? Sellele küsimusele saab vastuse alles siis, kui hakata uurima loo konteksti. Ning siis selgub, et ühes loos on USA-d kui kõneisikut kasutatud USA vägede üldistava nimena, teises aga USA valitsuse seisukoha üldistusena.

Taolise kõneisiku peale ei osanud ka Marek Laane väga palju kosta, kinnitades vaid, et kui tema tõesti sellist allikat on kasutanud, peaks tal piinlik olema ja ta kujutab endal tuhaämbrist (siiski kujundlikult) pea kohal rippumas. (Laane, lisa 1)

Nii võib öelda, et tegelikult ei tee ajakirjanikud paljusid konkreetseid teksti puudutavad otsuseid teadlikult, vaid need sünnivad kiiruga kirjutamise käigus, mistõttu pole need ehk kõige läbimõeldumad. Et aga Postimehes on välisuudiste toimetuses töötavad inimesed ühtlasi nii reporterid, kui toimetajad (Kaas, lisa 1), siis pole ka kontroll nende lugude üle nii põhjalik kui olla võiks.

Veebruaris ja novembris 2004. aastal tõuseb siiski personifitseeritud allikate osakaal – ja tuleb tunnistada, siis ei tööta Postimehes ka enam Marek Laane – ning lugude tegelased selgitatakse lugejatele enam lahti. See areng üllatav, sest oleks võinud eeldada, et kui avalik huvi konflikti vastu väheneb ning Iraagi teema muutub *agendas* nõrgemaks, ei näe ka ajakirjanikud enam nii suurt vajadust kõiki allikaid täpselt identifitseerida.

Siiski, nagu juuresolevast graafikust näha, ei ole see eeldus tõene, sest veebruaris kui Iraagi sõda kõige vähem valitsevas *agendas* oli, identifitseerisid ajakirjanikud allikaid hoopis kõige täpsemalt: personifitseeritud allikaid oli sel perioodil 67 protsenti ja personifitseerimata allikaid kõigest 33 protsenti. Aktiivsel sõjaperioodil oli aga personifitseeritud allikaid olnud ainult 46 protsenti ja 2004. aasta novembriks langes nende osakaal taas 53le protsendile.

Selle tõusu põhjus veebruariks 2004 võib peituda selles, et peale aktiivset sõjaperioodi ei olnud enam vaja kasutada pidevate allikatena sõjaväe esindajaid ning rahvusvaheliste meediakanalite esindajaid – neid, kes aktiivsel sõjaperioodil olid institutsionaalset gruppi, kust olid peamiselt pärit personifitseerimata allikad. Näiteks kui 2003. aasta aprillis oli meediakanalite personifitseerimata esindajaid 45, siis 2004. aasta veebruaris oli neid vaid 8. Samuti kui personifitseerimata koalitsioonivägede esindajaid sai aktiivsel sõjaperioodil Postimehes sõna 47, siis 2004. aasta veebruaris oli neid selle institutsionaalse grupi personifitseerimata kõneisikuid üksnes 2. See järsk langus tulenes otseselt ka koalitsioonivägede esindajate üldisest olulisuse langemisest kõneisikute koguhulgas.

Tõsiasi, et Iraagi ülesehitusperioodil ja kuul pärast Arre Illenzeeri surma on personifitseeritud allikate osakaal suurem kui aktiivsel sõjaperioodil, võib põhjendada ka sellega, et sõja algusperioodil oli vaja anda infot edasi operatiivsemalt, kiiremini ja teha

uudistevalikuid lühema otsustusajaga ning seetõttu klammerduti kõigi allikate külge, mida vähegi oli võimalik leida. Kui aga konflikt polnud enam nii terav ja muutunud oli ka selle iseloom, siis oli ajakirjanikel rohkem aega allikate tuvastamise ning nende identifitseerimisega tegeleda, et muuta neid auditooriumile täpsemaks ja oma lugusid ka seeläbi usaldusväärsemaks. Tundub, et viimasel kahel perioodil on Postimehe ajakirjanikud sellega üsna hästi hakkama saanud.

Järgnev tabel annab ülevaate sellest, kui suurt osa kõigil analüüsitud perioodidel mängisid erinevad institutsionaalsed grupid ja nende esindajad Postimehe Iraagi sõja teemalistes lugudes personifitseerimata ja personifitseeritud kõneisikute osakaalus.

Kõneisikute ehk uudislugudes sõna saanud allikate personifitseeritus institutsionaalsete gruppide lõikes kolme kuu võrdluses

	2003 aprill		2004 veebruar		2004 november	
	Personifitseeritud	Personifitseerimata	Personifitseeritud	Personifitseerimata	Personifitseeritud	Personifitseerimata
koalitsiooni poliitikud	57	30	22	9	17	3
koalitsiooniväed	21	47	3	2	11	9
Iraagi uus režiim	4	1	4	1	9	7
Iraagi vana režiim	12	13	0	0	0	0
sõjavastased	16	13	2	1	3	0
eksperdid	23	21	7	2	4	5
rv. meedia	10	45	4	8	1	12
Iraagi kohalikud rv. organisatsioonid	3	16	0	0	1	1
muud	27	10	5	1	5	3
kokku	182	210	50	25	51	45

Tabel 1. Kõneisikute personifitseeritus sotsiaalsete gruppide lõikes kolme kuu võrdluses.

Nagu tabelist ning kolmest graafikust (Lisad 8-10) näha, on läbivalt kõigil kolmel analüüsitud kuul kõige täpsemalt personifitseeritud koalitsiooni poliitikute kategooriasse kuuluvaid kõneisikud.

Selle kõige selgem seletus on see, et poliitikud on rahvale üldiselt hästi teada ja neil on konkreetsed ning selged ametid. Seevastu kõigil kolmel kuul halvasti personifitseeritud rahvusvaheliste meediaorganisatsioonide esindajaid on kindlasti ka ülimalt raske, ehk isegi võimatu, isikustada, sest teavet annavad tõesti agentuurid, mitte nende nimelised esindajad.

Koalitsioonivägede nõrk personifitseeritus võib tuleneda sellest, et sõjaväelaste ametinimetused on tihtipeale liiga pikad ja keerulised, et neid Eesti lugejatele oleks mõtet esitada. Sellises kontekstis ongi lihtsam teha üldistus ning asendada rahvusvahelises meedias täpse ja konkreetse allikana antud konkreetne isik koalitsioonivägede staabist lihtsalt allikanimega «koalitsioonivägede esindaja» või millegi muu sarnasega.

Üldiselt võib Postimehe kõneisikute üsna nõrgale personifitseeritusele läheneda kahele. Esiteks võib vaadata seda nii: on parem, kui kõik lugudes tegutsejad ja sõna saajad on võimalikult täpselt identifitseeritud, sest see tekitab lugejates usaldust. Teisalt võib öelda ka sedasi: kõik kõneisikud (näiteks eespool nimetatud meediakanalid ja sõjaväelased) pole sugugi nii olulised, kui nende edastatavad teated, mis loo sisu seisukohast omavad kindlasti kaugelt rohkem kaalu kui nende edastajad.

Ka Postimehe Iraagi konflikti kajastavatest lugudes kasutatud kõneisikud sõltuvad suurel määral rahvusvahelisest infovoost ja seda mõjutavatest teguritest – kui juba uudisteagentuuri teates on mõni kõneisik esitatud personifitseerimata kujul, siis ei jää ka Postimehe ajakirjanikel muud üle kui kasutada seda loos nii-öelda näota isikuna. Loomulikult võiksid Postimehe ajakirjanikud valida rahvusvahelisest meediast allikaid, kes on personifitseeritud, ent nagu mainitud eelpool, ei oma need tihtipeale uudise sõnumi seisukohalt olulist tähtsust.

KOKKUVÕTE

Iraagi konflikt on Postimehe uudisveergudel figureerinud nüüdseks juba kauem kui kaks aastat, sest teema jõudis *agendasse* kaugelt enne sõja päris puhkemist 20. märtsil 2003. aastal. Ma eeldan, usutavasti õigesti, et see viimaste aastate suurim rahvusvaheline konflikt on Postimehes nõudnud kokku rohkem leheruumi kui ükskõik milline välisuudiste teema viimaste aastate jooksul. Postimees on kogu aeg hoidnud sel teemal silma peal ja on pidanudki seda tegema, sest avalik huvi teema vastu on suur.: Iraagis teenivad ka Eesti rahuvalvajak, kellest selle ajaga on oma elu jätnud Andres Nuiamäe ja Arre Illenzeer.

Postimehe ajakirjanikud on teinud tänuväärset tööd, vahendades oma lugejateni teateid mitmetuhande kilomeetri kauguselt. Oma analüüsi tulemusena võin kinnitada, et kui Postimehel Iraagi konflikti kajastusest midagi puudu jäi, siis esimene aspekt sellest on see, et võrreldes muu maailma kõneisikutega, saavad Eesti kohalikud arvamuslimidrid sel olulisel teemal liiga vähe sõna. Tõsi on ka see, et Eesti kõneisikute kasutamine tekstides on üsna juhuslik ning jätab tihtipeale pealiskaudse mulje. Kohalike eestlaste allikatena kasutamine oleks olnud aga vajalik, sest see oleks aidanud geograafiliselt siiski üsna kaugeks jäänud teemat lokaliseerida ja inimestele ka emotsionaalselt lähemale tuua. Puudujääki selles osas tunnistavad ka Postimehe töötajad ise (Sildam, lisa 1), ent nad ei näe lahendusi, sest tulenevalt majanduslike ressursside nappusest (mida on olulise infovoogu mõjutava tegurina nimetanud ka Larson, 1994) töötab Postimehe välisuudiste toimetuses vaid kolm inimest, kelle töökoormus on suur. Neil napib aga aega lugude põhjalikumaks töötlemiseks ning juba seetõttu omab rahvusvaheline infovoog Postimehes ilmuvates lugudes ilmselget ülekaalu.

Teise punktina, mida Postimehe Iraagi sõja kajastatusele ette heita, ongi see, et nagu selgus analüüsist, jäävad siiski lugudest valitsema USA ja tema koalitsioonikaaslaste seisukohad, mille on Postimeheni toonud rahvusvaheline infovoog, mis Hacheni (1992) kinnitusele on USA-keskne. Nii näiteks moodustavadki koalitsiooni poliitikute ja koalitsiooni kuuluvate vägede esindajate hääled Postimehe Iraagi konflikti teemalistes lugudes kolmel perioodil keskmiselt 40,5 protsenti kõigist kõneisikutest – see on aga juba nii suur ülekaal, et tõestab kallutatust.

Kui vaadelda teisi gruppe, kellele Postimees on pidanud targaks sõna anda, siis näiteks sõjavastaste hääled kaovad nende massiivse ülekaalu ees kui nõel heinakuhja. Sama halvas seisus on rahvusvaheliste organisatsioonid ja nende esindajad, kes üldiselt esindavad neutraalset vaatepunkti. Samuti on vähe (vaid 5,9 protsenti keskmiselt) saanud sõna kohalikud Iraagi elanikud. Need arvud on USA ja tema liitlaste osakaaluga võrreldes väga väikesed, mis paneb küsima, kas Postimehe ajakirjanikud ise selles probleemi ei näe, või nad ei aimagi oma igapäevast tööd tehes, et nad vahendavad Eesti avalikkusele suures ülekaalus USA ja tema liitlaste arvamusi?

Jah, Postimehe ajakirjanikud teavad seda ja Toomas Sildami sõnul on see probleem, mis tekitab ühekülgust ja pealiskaudsust, millele nemad ajakirjanikena just peaksid vastu võitlema. Ent Sildam ei näe sellisele kallutatusel ka lahendust, sest peamiselt peitub taolise ühekülgse kajastuse põhjus tema meelest ressursides, millele on viidanud nii Larson (1994) kui Shoemaker ja Reese (1991): Postimehel pole esiteks raha, et ise konfliktipiirkonda tasakaalustatud kajastust hankima minna (Sildam, lisa 1), aga Araabia maailma allikatele on juurdepääs keelebarjääri tõttu piiratud. (Bahovski, Laane, lisa 1)

Et Postimees sõltub oma väheste ressursside tõttu palju Lääne infoagentuuride ja meediakanalite vahendatud infovoost, on ka üsna loogiline, et liitlasvägede ning koalitsioonipoliitikute hääl kõlama jääb. Nii võib Hatcherile ja McQuilile toetudes ja oma andmeid võrreldes öelda, et ka Postimeest ning selle avaldatud uudiseid mõjutab ühelt poolt vabatahtlik allumine meediaimperialismile (ajakirjanikud kiidavad intervjuudes Lääne infokanalid operatiivsemateks ja usaldusväärsemateks kui Araabia maailma kanaleid) ja teiselt sellele sunnitud allumine (sest ise Iraaki olukorda kajastama minekuks ei ole ressursse).

Minu töös leidis kinnitust püstitatud hüpotees, et Postimehe Iraagi konflikti kajastavate uudiste veergudel domineerivad USA ja tema liitlaste seisukohad, sest nendeni on läbi Läänemaailma infokanalite lihtsalt kergem pääseda. Seega jõuavad Eesti lugejateni pigem pildid üllastest USA sõduritest kui kannatavatest iraaklastest. Arvestades, et Eesti kuulub siiski Lääne tsivilisatsiooni ja seega on Postimehe töötajate valikud uudiste

kajastamisel mõjutatud McQuaili (2000) järgi Lääne sotsiaalkultuurilistest teguritest, on hüpoteesile kinnitust andnud analüüsi tulemused ka üsna loogilised. Siiski oleks Postimehe töötajad võinud igakülgsuse, sõltumatuse ja usaldusväarsuse huvides alternatiivseid allikaid rohkem otsida, neid rohkem usaldada ja neile ka leheveergudel enam sõna anda.

Kõige paremini annab sellest, mis Postimehe Iraagi konflikti teemalistes lugudes puudu jäi, ülevaate Riina Luige tsitaat: «*Tegelikult ju seda tegevust kaua-kaua serveriti kui õilsat riigi türanni ikke alt vabastamist, mitte kui inimeste tragöödiat, mida ta kahtlemata oli.*» (Luik, lisa 1) Postimees ei kajastanud seda tragöödiat, mille kajastamist Luik nii oluliseks peab, andes Iraagi kohalikele ja nende esindajatele, neid toetanud rahvusvahelistele organisatsioonidele sõna minimaalselt. Selle asemel jäid kõlama USA ja tema liitlaste hääled, mis rääkisid peamiselt sõja kulust, sissi-tegevuse maha surumisest ja suurtest sündmustest: valimistest, Saddami tabamisest ja muust sellisest. Inimlikku poolt oli vähe, sõjaväe esindajate ja poliitikute loosungeid palju.

Loodan, et Postimehe töötajad saavad minu analüüsist teha omad järeldused ja ehk aitab see neil oma valikuid ja kasutatavaid allikaid paremini jälgida, sest kriitika, mis loodetavasti on antud juhul edasiviiv, ei tee kunagi halba.

Tulevikku vaadates jääb üle vaid loota, et Eestis kasvab kriitiline põlvkond, kes suudab seda Lääne infokanalite toodetavat kalduolekut, mis lõppevat ei paista, kaine mõistusega võtta ja endale teadvustada, et meile pakutava meediapildi taga on veel mitmeid meediapilte, mis kajastavad maailma sootuks teisiti.

ABSTRACT

The bachelor thesis «The covering of Iraqi conflict in *Postimees*: comparative analysis of three periods of conflict» discusses the influences, that international newsflow and other aspects, like mediaworkers' choices has on the newspaper. The empirical material of the study is based on the Estonias' leadind daily *Postimees*.

The purpose of this thesis is to analyse, if the covering that *Postimees* offers to its' audience is biased or not – do there dominate the voices of the coalition (USA and its supporters) or not.

The theoretical part of the thesis inables ust o frame these factors that have influence on the coverage of Iraqi War in the *Postimees*. I used different theories, because only one does not give enouhg and satisfactory basis to this thesis. So, there for I used the theory of polittical, economical and technological influences on international news flow (Larson, 1994); the media imperialism theory (Hachen, 1992; McQuail, 2000), the theories of public interest, media accountability (McQuail, 2000) and agenda setting (McQuail, 2000). Also I based my analysis on the theorie that any media worker has his/her own influence to media texts, because their decisiond are influenced by their socicultural backgrounds (McQuail, 2000) and media routines (Shoemaker & Reese, 1991).

The method of the thesis is contentanalys, more specifically text-analyse. Also, to explain the finding, I interviewed the workers from *Postimees*, to find out, how and why they make the deciosions they do. This helped me to understand and explain the aspects that ifluence media texts in *Postimees*, but wich are hidden from the reader.

It became evident from the research that *Postimees* is very dependent of the international news flow, because they have little resources (money and workers) of their own to copete with the international media companies and news agencies. That is the reason why jornalists at *Postimees* present more coalition politicians' and army officials' words and opinions to their readers. So, with this research we can say that *Postimees* is a bit biased, concerned with the war in Iraq.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Bloch, Y. & Lehman-Wilzig, S. (2002) An Explanatory model of Media-Government Relations in International Crisis: U.S. Involvement in Bosnia 1992-1995. Gilboa, E. (toim) *Media and Conflict. Framing Issues, Making Policies, Shaping Opinions*. Transnational Publishers, Inc.
- Budd, R.W; Thorp, R.K & Donohew, L. (1967) *Content Analysis of Communications*. The Macmillan Company, New York.
- Desmond, R.W. (1978) *The Information Process. World News Reporting to the Twentieth Century*. University of Iowa Press, Iowa City.
- Galtung J. & Ruge, M. H. (1970). The Structure of Foreign News. The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Foreign Newspapers. J. Tunstall (toim). *Media Sociology: a Reader*. Constable, London.
- Gerbner, G. (1966) On Content Analysis in Critical Research. L. Dexter & D. M White (toim) *People, Society and Mass Communication*. New York,
- Hachen, W. A. (1992) *The World News Prism. Changing Media of International Communication*. Iowa State University Press/Ames.
- Hammond, W. M. (2000) *Reporting Vietnam. Modern War Studies*. University Press of Kansas. Raamatututvustus <http://www.kansaspress.ku.edu/hamrep.html>
- Harro, H. (2001) *Changing Journalistic Conventions in the Press. Empirical studies on daily newspapers under different political conditions in 20th century Estonia*. Oslo. University of Oslo.
- Hennoste, T. (2001) Uudise käsiraamat. Tartu Ülikooli kirjastus, Tartu.
- Kalmus, V. (2004) Meedia ja kommunikatsiooni uurimismeetodid: tekstianalüüsi kompendium. Õppevahend Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonna üliõpilastele. Tartu.

- Kempf W. & Luostarinen, H (2002) *Journalism and the New World Order. Studying War and the Media*. Vol. 2. Göteborg University.

- Larson, J. F. (1980) *Disasters and the Mass Media*. Washington D.C., National Academy of Science.

- Lauk, E. (1995) *Algteadmisi teadustööst*. Õppevahend ajakirjanduse osakonna õpilastele. Tartu.

- Luostarinen, H. & Ottosen, R. (2001) The Media Gulf War and its Aftermath. Nohrstedt, S. A. & Ottosen, R. (toim) *Journalism and the New World Order. Gulf War, National News Discourses and Globalization*. Vol.1. Göteborg University.

- McQuail, D. (2000) McQuaili massikommunikatsiooni teooria. Tartu, Tartu Ülikooli Kirjastus

- Nohrstedt, S. A & Ottosen, R. (2001) Studying the Media Gulf War. *Journalism and the New World Order. Gulf War, National News Discourses and Globalization*. Vol.1. Göteborg University.

- Pullerits, P (2002) Uudise kirjutamise kursuse konspekt. Õppevahend. Tartu Ülikool.

- Richstad, Jim ja Anderson, Michael H. (1981) *Crisis in International News: Policies and Prospects*. New York, Columbia University Press.

- Rutsheikov, D. (2004) Maailma esitamine Postimehe, SL Õhtulehe ja Molodjoz Estonii välislugudes aastatel 2003-2004. Seminaritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.

- Shinar, D. (2002) *Cultural Conflict in the Middle East: The Media as Peacemakers*. Gilboa, E. (toim) *Media and Conflict. Framing Issues, Making Policies, Shaping Opinions*. Transnational Publishers, Inc.

- Shoemaker, P. J. & Reese, S. D. (1991) *Mediating The Message: Theories of Influences on Mass Media Content*. New York, Longman.

- Stevenson, R. L. & Shaw, D. L. (1984) *Foreign News and the New World Information Order*. The Iowa State University Press.

- Tumber, H. (2002) *Sources, The Media and the Reporting of Conflict*. Gilboa, E. (toim) *Media and Conflict. Framing Issues, Making Policies, Shaping Opinions*. Transnational Publishers, Inc.

- Vihalemm, Peeter. (2004) *Meediasüsteemid ja meediakasutus Eestis 1965-2004*. Tartu. Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Wimmer, R. D. & Dominick, J. R. (1991) *Mass Media Research. An Introduction*. Wadsworth Publishing Company. Belmont, California.

- Hrycyszyn, D. (2001) Artikkel «Desert Storm»
struggle.ws/issues/war/gulf_media.html

- West, D. (2003) Öppematerjalid «The case of War: WWII, Vietnam, Gulf War, and Afghanistan» www.insidepolitics.org/ps111/war.html

- Richardson, I. (2003) artikkel «Being true to «our boys»»
www.richardsonmedia.co.uk/bbc%20gulf%20war.html

- Silver, Rosalind (2003) artikkel «Gulf War: The More We Watched, the Less We Knew»
www.medialit.org/reading_room/article595.html

- TBSi toimetajate artikkel «Media on Media»
www.tbsjournal.com/Archives/Spring03/media%201.html

- Postimees. USA hoiatab Iraagi ohu eest (13.03.2002)

vana.www.postimees.ee/index.html?op=lugu&rubriik=4&id=51293&number=450

- Postimees. USA ja Suurbritannia loodavad julgeolekunõukogus enamusele (25.02.2003)

vana.www.postimees.ee/index.html?op=lugu&rubriik=4&id=90904&number=740

- Postimees. USA revideerib Iraaki puudutavaid luureandmeid (23.05.2003)

vana.www.postimees.ee/index.html?op=lugu&rubriik=4&id=102017&number=813

- Intervjuu kindral William Westmorelandiga.

www.cnn.com/SPECIALS/cold.war/episodes/11/interviews/westmoreland/

LISA 1

Intervjuud Postimehe töötajatega, kes kajastasid uurimuse autori vaadeldavatel perioodidel Iraagi konflikti

Kai Väärtnõu küsimused on alljärgnevalt tumedas kirjas.

INTERVJUU RIINA LUIGEGA

Riina Luik

Postimehe lisalehe Arter toimetaja. Aprillis 2003 ehk aktiivsel sõjaperioodil töötas Postimehe välisuudiste toimetajana.

Küsimused siis. Kui palju Sa jälgid Iraagi konflikti kajastust meedias üleüldse?

Ee, pärast välisuudiste toimetusest äratulekut ütleme vähem, kuna siin on ka tekkinud terve rida uusi märksa aktuaalsemaid probleeme üle maailma, mis kajastamist nõuavad ja kuna protsessid on läinud soovitud suunas ja Iraagis on sisuliselt olemas oma rohkem või vähem demokraatlikult valitud valitsus, siis noh, siis tegelikult ei saa sõjast kui sellisest enam tükk aega rääkida.

No ja selle tõttu ja seoses ka tööga teises osakonnas tuleb fokuseerida ennast nagu teistele teemadele. Välisuudiste vastu huvi on aga jätkuv, muidu poleks ma toona sinna ka tööle läinud.

Räägime siis 2003. aasta aprillist, kui sõda hakkas. Kui tähtis oli see teema Sinu jaoks tol perioodil?

No ikka kõige tähtsam. Vaieldamatult kõige tähtsam, sest tähendab, tegelikult oli see pretsedent maailma poliitikas ja tähendab, ütleme, kui selline teema oli õhus, et Iraagis midagi peab muutuma, siis tuli seda kajastada. Ja see teema oli õhus kuude kaupa.

Ka siis, kui USA oma invasiooni Iraagis alustas, selleks hetkeks ei olnud veel meil midagi peale ähmaste väidete, sest tegelikult jäi maailma avalikkusele ju sõja algus siiski üpris selgusetuks. See oli ikka pretsedent. Tähendab see, et üks türann tahetakse kukutada, aga seda ei tehta muidu sellise militaarse operatsiooniga nagu Ameerika ja liitlasväed tegid. Maailmapoliitikas oli see kahtlemata pretsedent.

Sellest jutust jääb mulje, et olid USA tegevuse vastu. Või olid siiski poolt?

Tähendab, ma mäletan seda, kui sõja eelõhtul, üsna selle eel, kui ka toimetuses inimesed küsisid, et no kas see on põhjendatud või ei ole, ja kuni selle hetkeni ja ka hiljem puudusid ju igasugused vettpidavad tõendid, mis oleks sõjalise sekkumise nii laias ulatuses nagu õigustanud.

Ma arvan, et siin tuleb asju vaadata natuke globaalsemalt, sest et kindlasti ei ole antud juhul Iraagi puhul tegu ainult Iraagi probleemiga, vaid probleemiga laiemalt. Ja on siin lisaks poliitilistele, just poliitilistele, ambitsioonidele lisaks majanduslikud huvid mängus. Teame ju eks ole, mismoodi tegi koostööd Iraagiga Venemaa. Seda oli ju juba tookord arvata, miks nad juba tookord sõja vastu ja ameeriklaste sekkumise vastu olid, kusjuures Ameerika saatis ju kogu aeg signaale ja teateid selle kohta, et Iraagi sõda ei ole nii-öelda majanduslikust ambitsioonist ajendatud.

Kuid, noh, lõppkokkuvõttes tundub ikkagi niimoodi, et nii olulises geopoliitiliselt kui ka majanduslikult ütleme, mis puudutab loodusvarasid, ütleme riigi juhitamatus või ütleme allumatus, mida Saddam kahtlemata viljeles, oli paljudele vastukarva juba ammu ja nii asutigi sellele tee.

Kas Postimees kujundas tol ajal ka oma ametliku Iraagi-poliitika, et milliseid aspekte kajastada, millise suunaga?

Postimees on sõltumatu leht ja ütleme, et kaldeta ju vasakule ja paremale – ja meie kaubamärgiks on objektiivsus. Ja selle tõttu tähendab, et see oli meedias ja maailma poliitikas ju nii oluline sündmus, siis, ee, oli info kiirus, objektiivsus, võimalikult lai kajastamine oluline.

Seetõttu me ei toonud ka ju ainult fakte. Me püüdsime kirjutada lugusid sellest, mis toimub inimestega, mis toimub kultuuriväärtustega, mis oligi põhiliselt minu rida. See oli eesmärk, et sõja käigule kõrval näidata ka asju, mis seal samal ajal kõik toimusid. Sõjategevus on tegelikult ju ainult üks osa ju sõjast, aga ka humanitaarabi jagamise probleemid, selle saabumise probleemid, kultuuriväärtuste probleemid.

Ma mäletan ühte lugu, mille ma kirjutasin, kui sõda oli veel alles üsna vähe toimunud, kui tuli kokku, kui ma ei eksi, siis Bagdadis, tuli kokku teatrigrupp, kes tegi tänavateatrit, et väljendada oma sellist suhtumist ja emotsioone ja pakkuda mingisugustki meelelahutust või ütleme tuge. Ja ma arvan, et see on meie tugev külg.

Tookord ju töötasime välja ka selle, et lehe ülaosas, päises, jooksis nii-öelda ajagraafik, et mis toimus, millised olid viimase aja olulisemad sündmused. Kes ei jõudnud lugeda, kes ei viitsinud lugeda läbi kõiki Iraagi sõja kohta käivaid materjale, said sealt oma info kätte, et mis siis tegelikult toimub. Eriti oluline oli see siis, kui ikkagi sõda algas, kui protsessid arenesid väga kiiresti.

Samuti käivad sinna alla ka graafikud, et näiteks «Iraagi sõja 11. päev»?

Jah, just, just, just. Ma arvan, et see oli väga hästi esitatud. Meeskond pani oma õlad kokku ja ma arvan, et see oli tõesti väga hästi esitatud.

Aga kas olid eelistatud mingid teemavaldkonnad konfliktis sees: et näiteks üht teemat kajastatakse ja teist ainult siis, kui lehepinda jagub?

Ega seal suurt valida polnud, sest meil ei olnud oma esindajat seal. Ja et kogu sõja vältel ei olnud, siis selge on see, et me toetusime rahvusvahelistele uudisteagentuuridele, et mida nemad kajastasid, siis seda kajastasime ka meie. Ja nii-öelda, et nii palju kui sealt tuli, oli meil ka võimalusi neid kajastada.

See allikate teema ongi minu töös kõige olulisem. Loetle palun nüüd need infoallikad, mis olid töös kõige olulisemad.

Need, mida meie kasutasime, kusjuures CNN töötas ju nagu propagandamasin, olid Reuters, BBC, kõik suured agentuurid, kelle meediaesindajatel oli konfliktile ligipääs: AFP, France Press, AP. Ee, siis kuna me valdame ka ise mitmeid võõrkeeli, siis tuli appi ka Saksa ja Hollandi meediakanalites avaldatu, sest ka neile oli juurdepääs.

Et tegelikult, kui me ütleme nii-öelda diapasoonilt, siis üldiselt ikka ingliskeelne meedia. Pealegi polnud neid väljaandeid eriti palju, sest luba sõja ajal Iraagis viibida oli siiski antud väga loetud väljaannetele ja meediakorporatsioonidele. Kõik see oli ju USA diktaadi all ja seega oli kogu see meelsus väga oluline, eks ole. Ja noh, kogu ingliskeelne meedia, saksakeelne meedia, Hollandi, Soome, Vene meediat nagu ju jälgisime.

Kui suur roll oli nii-öelda sellel vahendatud infol, mis enne BNSist läbi käis?

Me olime nendest ees. Ma arvan küll, et olime nendest ees just tänu sellele keelepotentsiaalile ja kaasa arvatud see, et meil oli Marek Laane väga-väga tugev selle piirkonna tundja – inimene, kes jälgis pidevalt ja mitte ainult sellel ajal, vaid ka enne ja ka pärast.

Tema oli siis toimetuses see ekspert, kelle poole pöörduiti ja kes kõike seda teemat valdas?

Jah, kahtlemata, kahtlemata. Sellepärast saigi Marek siia toodud, et temal oli selle piirkonna vastu huvi olnud kogu aeg ja no ta tunneb seda ja. No välispoliitika kajastamisel on ka see, et sa ei jõua olla ekspert igal ajal. Tuleb alati teha valik. No nagu näiteks Kadri Liik on meil Vene spetsialist ja Erkki Bahovski on lähiajaloo spetsialist oma tausta tõttu.

Nii et jah, see on suur õnn, kui selline ekspert on olemas. Ja muidugi, jah, meid toetas Ameerikast Neeme Raud, kes kajastas seda poolt, et mis nagu Ameerikas toimub kõige selle foonil.

Aga kuidas toimetuses ja Sina ise ka, valisite agentuuridest tulnud tekstidele juurde kohalikke Eesti allikaid?

Meil olid tol perioodil väga head suhted välisministeeriumiga ja on siiani ja Eesti NATO ühingu liikmete ekspertidega me rääkisime. Ja siis oli meil kogu aeg otseühendus välisministeeriumiga, välisministrini välja.

Siis me kontakteerusime, kui oli humanitaarabi probleeme, siis Punane Rist ja sellised rahvusvahelised organisatsioonid, mille esindused olid Eestis olemas. Oleks olnud patt neid kasutamata jätta.

Kui mina võrdlesin neid lugusid, siis tuli välja, et aprill 2003, kui sõda algas, oli Eesti allikaid suhteliselt palju. Samas, veebruaris 2004, kui oli juba Iraagi ülesehitusperiood, leidsin ma vaid ühe Eesti allika – see oli Kristiina Ojuland. Kas toimetuses üldse jälgiti, et neid Eesti allikaid oleks rohkem või millisele teemale nad juurde võeti.

No vaata, asi oli selles, et kuni selle ajani, kui see protsess algas, kui sõda algas, kusjuures ma võin ainult oletada siin, kuni sinna maani, oli Eesti allikatel olemas läbi rahvusvaheliste diplomaatiliste allikate mingigi informatsioon.

Kui aga protsess väga konkreetseks läks, siis ei olnud neil enam seda infot ja nad ei saanud enam esineda nii-öelda eksperdi staatuses, neil ei olnud enam midagi väga öelda. See, mida nad teadsid, oli nagu ära räägitud. See eksperdi-staatust langes siis ära.

Kui info jälle hakkaks liikuma mööda diplomaatilisi kanaleid, siis see info jälle taastus, ja neil oli taas midagi öelda.

Kas toimetuses oli ka mingeid mugavusallikaid, kellele sai iga kord helistada, kui oli vaja selgitusi või täpsemaid kommentaare?

Meil oli mugavus see, et Marek oli siin.

Aga oli probleeme allikate kättesaamisega?

Ei, tegelikult ei olnud. Seda pole kunagi olnud. Ma arvan, et Postimehel on nii head, kuidas nüüd öelda...?

Suhted?

Just, suhted olnud kõigi vajalike institutsioonidega, et ma küll mingeid probleeme ei mäleta.

Kas saab üldse midagi ette heita teile saabunud info operatiivsusele või kvaliteedile, usaldusväärsusele?

Ainuke, mis oli, oli see, et nagu ma ka enne ütlesin, et ainult ameeriklaste suhtes positiivsed väljaanded said loa Iraagis viibida, siis eks neil oli ka nii-öelda kohustus kraapsu teha. Tegelikult oli see tendentslikkus, eriti kogu see *show* tuli ikka välja CNNist. See oli selles mõttes selgelt tendentslik, kogu oma heroilisuses ja ka infos ja see ühesõnaga – kindlasti see kallutatud oli tuntav. Sest väga kaua ju varjati hukkunute arvu, tsiviilisikute hukkunute arvu ja-ja-ja vangivõetute arvu ja hukkunute arvu tervikuna. Sõjas on neid arve küll raske kokku lugeda, ent need ei jää kunagi saladuseks ja need on siiski olemas ja selles mõttes ka need, mis puudutab olukorda vangilaagrites ja nende kohtlemisest, need imbusid väga visalt ju läbi.

Tegelikult seda tegevust ju kaua-kaua serveeriti kui õilsat riigi türanni ikke alt vabastamist, mitte kui inimeste tragöödiat, mida ta kahtlemata oli.

Minu tööst tuli välja, kui ma olin kõik need allikad, kes sõna said, kokku lugenud, et tegelikult olid Postimehe allikateks siiski enamuses koalitsioonivägede ja koalitsiooni poliitikute esindajad, mitte näiteks rahvusvaheliste organisatsioonide esindajad või eksperdid. Miks nii?

Vat ega keegi ei julgenud ka midagi öelda. Vat kui sinu sõnad trükitakse ära ja sind kasutatakse kui eksperti, ja sul tegelikult ei ole täpset infot, sest info oli ju selgelt sulustatud, siis ei saa seda tegelikult endale ükski tipp-poliitik lubada. Ta ei saa sellist jama suust välja ajada.

Kas Postimehel oli ka alternatiivseid allikaid, mida sai rohkem sõltumatuna kasutada? Näiteks mõni tuttav allikas Iraagile lähedastes riikides?

Tead, no vaata, et Kaarel ju käis Türgis, aga see ei viinud ju tegelikult kuskile, see ei andnud midagi. See info, mille ta sealt kaasa tõi, oli info poolest ju täiesti mõttetu. See tore kirjeldus ei aidanud mingil moel kaasa sellele, et näha, mis seal tegelikult toimus. Sul lihtsalt ei ole võimalust näha üle piiri.

Kirjelda paari sõnaga seda kogemust, mida Sa enne diktofoni tööle panekut rääkisid, kui olid üksinda töö ja Bagdad vallutati? Mis oli selle sündmuse juures raske?

No sellest võib vast tagantjärele rääkida, et Erkki Bahovski ja Marek olid mälumängul (naerab) ja tegelt mingid märgid ei näidanud, et sel õhtul läheb Bagdadi vallutamiseks, sest tegelikult see toimus ikka jube äkki. Siis nad panid õhtul omad pillid kotti ja läksid kuhugi Vaidasse või kuhugi. Neil on seal oma mingi mälumängu *fan-club*.

Aga siis hakkasid järsku CNNist tulema täiesti uskumatud uudised ja me ei olnud selleks üldse valmis sellel päeval. Ühesõnaga, kuna mina sajabrotsendiliselt usaldas inimesi ja leht oli juba küljenduses. Ja siis tuli pauk hoopis sealt, kust seda ei osanud oodata ja ma mäletan, et siiski meie tookord esilehekülj sisuliselt siiski toetus sellele, mida telekas näidati ja oli sisuliselt selle ümberjutustus.

Ja kui sa tegelikult töötad toimetajana, pead sa suutma kiiresti reageerida – selleks, et sündmust kirjeldada, ei pea sa olema mingi ekspert. Aga raske oli. Selles mõttes, aga kuna leht oli meil sisuliselt valmis, oli vaja siiski kirjutada ja esikülj ümber teha.

Aga tuli päris hästi välja.

Tuli küll, minu meelest ka tuli. Jah, selles mõttes, mul oli hetkeks selline naljakas tunne nagu rindereporteril, et sa pead kiiresti reageerima. Aga tol päeval oli majas ka peatoimetaja Urmas Klaas, kes mind väga toetas. Järgmisel päeval said mehed sugeda küll, et nad mu üksi jätsid.

Aga kõik sai tehtud ja ma mäletan, et me lõpetasime selle lehe tegemise kuskil kell 11 ja see oli küll tõesti õudne päev. Aga see oli väga pöördeline punkt, sest kõik ju ootasid, et millal Bagdad langeb.

Mis on sõja kajastamise juures kõige raskem?

Ma arvan, et igat sellist protsessi on väga raske kajastada, kui sul ei ole kohapeal oma infoallikat, kust tõmmata otselinki ja kes tunnetaks kohalikku lugejat ja kes oskaks tõmmata kohapeal seoseid ja otsida välja faktid. Olgu, neid ei saa moondada, aga neile saab lisada sellise kohalolekutunde, mis minu meelest meil selles protsessis puudu jääb.

Anna üldine hinnang Postimehe Iraagi sõja kajastamisele. On see suupärane, väga hea, hea...

Ma arvan, et seda tehti väga hästi, ilma et ma midagi liialdaksin. Olid võib-olla sellised üksikud väikesed möödalaskmised, mis oli puhtalt ka seotud mingi lehe trükki mineku või küljendamise, aga kuna meie *dead-line*'id olid toona väga hilised, siis ma usun, et meil ei jäänud küll midagi kajastamata. Ja ei jäänud ka me sõja alguse päevaga hiljaks. Ma arvan küll, et väga professionaalselt tehti seda tööd.

See olekski kõik. Tundub, et olen katnud kõik teemad, mida vaja. Aitähh

INTERVJUU KAAREL KAASIGA

Kaarel Kaas

Postimehe välisuudiste toimetaja nii töös kajastatavatel perioodidel kui praegu.

Kui palju Sa ise jälgid Iraagi konflikti kajastamist meedias? Milliseid kanaleid kasutad?

Siin tuleb lähtuda välisuudiste spetsiifikast. Et kuna Iraagi sõda on olnud nii-öelda *main topic* välisuudiste *agendas* kuskil 2002. aasta lõpust, toona rääkides sõja võimalikkusest. Siis üks osa sellest koosneb sellest, et sa seda infovoogu jälgid, on möödapääsmatu kahel põhjusel: esiteks sellepärast et see teema on *agendas* ja selle tõttu, et tegu on peamiste rahvusvaheliste uudisvoogude teemadega.

Teiseks on see, et lähtudes Eesti ajakirjandusjuhtide ühest küljest maailmapildist ja arusaamisest ja teisalt sellest, millised on nende meelest auditooriumi ootused selle teema kajastamisele, siis on see kajastamine vähenenud. Sest sõda kui selline on muutunud üsna tavaliseks kontseptsiooniks ehk siis on tavalised rindeteated, mis peamiselt siis seisnevad selles, et kedagi lastakse kuskil õhku või kedagi võetakse pantvangi.

Kui sellised asjad eks ju pidevalt juhtuvad, siis see teema *downgrade*'ib ehk siis muutub vähem uudisväärtuslikuks. Siis juhtkonna suunistest tulenevalt on rõhuasetus nihkunud muudele teemadele ja seetõttu puhtalt kirjutamisvajadusest tünditud jälgimine ja erinevate allikate otsimine on ütleme vähenenud.

Räägime allikatest.

Kui allikatest rääkida, siis allikatest on põhilisteks nagu siis kolme liiki: need on uudisteagentuurid Reuters, AP, BBC, mis ilmuvad siis hüperreaalsel kujul ehk arvutis. Teisteks allikateks on nii 24-tunnistes tsüklites töötavad sellised uudiskanalid, peamiselt BBC, CNN. Esimeste allikate juurde tagasi tulles, siis BBC on selles mõttes nagu olulisem ja rohkem kasutatud allikas kui CNN või agentuurid, seda seetõttu, et BBC annab rohkem sellist taustainformatsiooni, analüüsi ja *background*'i asja. Ja siis paberväljaanded ehk siis paberil tulev informatsioon, mis liigitatud ka kaheks: üks on siis igasugused rahvusvahelise lehed, näiteks Financial Times. Washington Posti ja New York Timesi me ei ole tellinud, sest need saab tegelikult võrgust kätte. Oot, ja üks allikas on veel. Need on siis analüüsid, mis tulevad kätte, peamiselt küll ingliskeelsed.

Kas teil on ka toimetuses Iraagi sõja ametlik poliitika: et mida kajastatakse, millal kajastatakse, kui palju kajastatakse?

Ametlik poliitika, sa pead silmas siis, et...

Olete istunud toimetusega koos ja mõelnud, milliseid aspekte kajastada, kuidas kajastada?

Sellist ametliku poliitika formuleerimist ei ole olnud ja seda reeglina ka välisteemade puhul ei toimu. Kas peaks pooldama nagu rohkem ühte poolt või teist poolt? Kellele anda sõna? See tuleb sedasi jooksvalt, ehk siis formuleeritakse töö käigus. Aga Iraagi sõjaga seonduvalt on see olnud päevakorras nagu Eesti kontekstist lähtuvalt, et näiteks kuidas formuleerida toimetuse seisukohta, et kas Eesti peaks seal osalema ja kuidas Eesti peaks reageerima kahe sõduri hukkamisele. Mida sellest järeldada ja kuidas sellesse suhtuda. Et selles plaanis on küll toimunud selliseid arutelusid jooksva töö käigus.

Kas toimetuses on ka oma Iraagi sõja ekspert, kelle poole kõik jooksevad, kui mingi tõsisem ja arusaamatum asi juhtub?

Nii, üldiselt on see eksperdi staatus langenud minu õlule. Aga kui on mõni jooksev sündmus, näiteks toimub mõni terroriakt või toimuvad valimised ja kui kedagi muud ei ole, siis katab seda see, kellel on hetkel võimalik. Kui nii-öelda ekspert sellega tegeleda ei saa.

Kui palju kasutate töös Eesti allikaid, näiteks võtate siit kohapealt juurde eksperte, rahvusvaheliste organisatsioonide esindajaid või muid tegelasi, et teha lood lugejatele lähedasemaks?

Eestis ei ole praktiliselt üldse rahvusvaheliste organisatsioonide esindajaid, keda selles kontekstis saaks kasutada.

Aga muid allikaid?

Muid on kasutatud ja need on peamiselt siis, kui rääkida üldisest olukorra kommenteerimisest. On olnud üldised välispoliitika eksperdid ehk siis välispoliitika taustaga inimesed kas Tartu Ülikoolist või siis rahvusvaheliste suhete instituudist või siis välisministeeriumiga seotud inimesed või siis välispoliitika formuleerimisega seotud inimesed. Aga üldises kontekstis on neid eksperte kasutatud suhteliselt vähe. Eesti allikaid on kasutatud suhteliselt jõudsalt loomulikult nendes kohtades, mis seostuvad Eesti sõduritega Iraagis. Seda nagu kahes plaanis: üks nagu poliitiline pool ehk siis vastused küsimustele, et kas miks, kuidas ja mil moel peaks või ei peaks Eesti jätkama. Teisel pool on siis sõjaline eksperdi tasand ehk siis kaitseväe ohvitserid on saanud sõna: taktikalisi ülesandeid, kuidas Est-pla tegutseb ju muud sellised asjad. Aga siin on ka see, et viimasel ajal on infovoog on muutunud palju vahetumaks ja paremaks tänu sellele, et seal on olemas Eesti ohvitserid Bagdadis, kellelt on võimalik otse saada infot ja võtta kohapealt kommentaare – vahet pole kas telefonitsi või e-mailitsi. Selles mõttes on infovahetus paranenud. See on eriti drastiline, kui võrrelda seda olukorraga 2003. aasta suvel, kui praktiliselt kõigi Eesti Iraagi-missiooniga seonduva ümber valitses täielik kaos: ei väljastatud absoluutselt mingeid detaile. Ei räägitud isegi seda, kui palju sinna inimesi läheb, keelati ära inimeste pildistamine, lõpuks salastati isegi väljalennu aeg ära. Praegu enam midagi sellist ei toimu.

Anna hinnang agentuuridest saadavale infovoole? On see kiire, karme, piisavalt objektiivne ja täpne või on Sul sellele midagi ette heita?

Hm, kusjuures, see infovoog ei olegi nii väga koalitsioonivägede keskne, sest agentuurid ei kasuta kohapeal tihtilugu mitte Lääne ajakirjanikke vaid kohalikke kaastöölisi. See infovoog sisaldab üsna palju ka selliseid infokilde või elemente kohalikelt elanikelt, mis peegeldavad kohalike elanike meelsust.

See infovoog on hoopis selles mõttes nagu ühekülge, et kajastab suuri uudissündmusi, mis selles kontekstis on suured sõjalised operatsioonid, aktid, poliitilised arengud, näiteks valitsuse moodustamine, valimised jne.

Ja ütleme selliseid pehmemaid teemasid ei kajasta ega anna *backgroundi*, mis kajastaks üldist sotsiaalset olukorda kohapeal. Samas ega uudisteagentuuri töö ei olegi sellise informatsiooni andmine, kuigi sellise *feature*'id reeglina võivad ilmuda küll BBCs ja CNNis, kusjuures BBC on sealjuures sotsiaalsem või siis kohaliku olukorda analüüsivam läbi kohalike elanike pilgu ehk siis sedasi klassikaliselt *feature* ajakirjanduslikult. CNN selles osas, kes teeb ka selliseid asju, keskendub koalitsioonivägede tegevusele ja sellisele rohkem *hard-core* asjale.

Kas Postimehe allikate kasutamises on midagi muutunud ka, alates sõja algusest ja jõudes tänasesse päeva?

Kui rääkida üldisest infovoost, siis ei ole, sest need allikad on üldiselt samad, kui rääkida infovoost. Et seal midagi muutuks, peaks saama me otsese juurdepääsu kas Iraagi poliitikutele, Lääne otsustajatele või Lääne sõjaväeliste allikatele.

Aga seda ei ole ega tule, lähtuvalt kahest põhjusest: esiteks siis et meedia organisatsioon on liiga väike, et panna nagu inimesi tööle kuhugi, et neid kontakte luua ja üleval hoida kuskil, mis on suur töö. Ja teiseks seetõttu, et eelis on suurtel rahvusvahelistel meediakanalitel.

Aga kui rääkida Eesti lõikes kitsamalt, siis on toimunud muutus allikate mõttes kitsamalt. On toimunud muutus selles lõigus, mis puudutab siis kitsalt Eesti sõjalist tegevust. Kui varem neid allikaid ei olnud, kes kommenteeriks kohapeal, siis nüüd on need olemas tänu neile sõduritele, ohvitseridele ja teistele, kes on seal Bagdadis töötanud või töötavad. Selles mõttes on muutus suur.

Sa ise käisid sõja alguses Türgis. Kui tulemuslik see lähetus oli? Sa olid siis ju ka kohalikele sündmustele üsna lähedal.

Kui ma nüüd takka järgi vaatan, siis oleks kindlasti ära tasunud, kui see komandering oleks olnud normaalselt planeeritud ja normaalselt ellu viidud.

Et kuivõrd see olukord, et sõda tegelikult puhkes oli paar kuud ette teada, tuli justkui kõik see asi üllatusena, ja seega keegi ei jõudnud nõuda inimestelt seda, et keegi kõrgemal oleks midagi planeerinud. Seega tuli juhtkonnal mõte saata keegi kuhugi tegema midagi. Aga kes ja kuhu ja mida tegema, sellest nagu ülevaadet ei olnud.

Siis tuli sihtpunkt valida 24 või 48 tunni jooksul, mis tähendab, et normaalselt ei saa planeerida, sest normaalselt planeerimine tähendab, et sa kaardistad ära selle, et kuhu ja miks minna, lähtuvalt sellest, millist materjali sa võid sealt saada ja milline on olukord transpordiga.

Kuivõrd sellist asja ei toimunud, jäi see lähetus suhteliselt mõtetuks, kuigi see oleks olnud mõttekas, kui ma oleksin saanud minna Türgi teise piirkonda. Selles mõttes, et infopuudusest ja kiirustamisest ja mittepõhjalikkusest sattusin ma piirkonda, kus Iraagi ja Türgi vahel ei toimunud mingit liiklust ja kus oli piiri äärde suhteliselt võimatu saada.

Aga kohapeal osutus praktilistest vaatlustest selgeks, et kolida ümber kuhugi Türgi teise piirkonda, oleks üsna mõtetu, sest see oleks võtnud komanderingust nii palju aega, kolm-neli päeva, ära, ja kuna tööjõudu napib kohapeal ja üks inimene ei saa väga kaua ära olla ja rahaliselt on raske, siis on piiratud komanderingu aeg.

Ja seetõttu see ei olnud väga mõttekas, aga oleks võinud olla väga mõttekas.

Kas Sa ise toetad USA Iraagi-poliitikat. Alates otsusest Iraaki tungida.

Lähtuvalt toona olemas olnud informatsioonist, mida väljastas Valge Maja, siis mulle näis, et see võib olla õigustatud, kuigi ma sõjalist konflikti iseenesest ei poolda. Aga nagu hiljem selgus, oli see informatsioon pehmelt öeldes moonutatud, see info mida edastati Iraagi kohta.

Sellele küsimusele on väga raske vastata, sest selleks oleks vaja teada põhjalikumalt mingeid plaane ja kaalutlusi, mida erinevad pooled tegid, aga seda me ei tea. Selge on muidugi see, et kui mindi Iraaki, moonutati infot teadlikult ja sihikindlalt, mida ma ei kiida heaks, ega saa kuidagi ka seega pooldada.

Samas kui sõjaline faas viidi läbi väga edukalt, siis ilmselt siis kiirustamiselt kas taktikaliselt, aga neil ei

olnud välja töötanud head plaani, mis edasi saab.

Eeldused poliitika planeerimiseks olid valed, tehti suuri diplomaatilisi vigu, struktuur ei olnud pädev ja selle tulemuseks on see, et ollakse võimaluste kaotajad selle asemel, et olla stabiliseerijad.

Eeldused sõjajärgset olukorda parandada olid head, aga see viidi läbi kohutavalt kehvalt. Konkreetne planeerimine lonkas, see on genereerinud sellise kaose nagu seal on. Seda ei saa ma kuidagi toetada.

Kas Postimees on saanud Iraagi sõja kajastamisega hakkama väga hästi, hästi, rahuldavalt...?

(Pikk mõttepaus).

Ja kui pole hakkama saanud suurepäraselt, siis millised on need põhjused?

Rahuldavalt pigem, ma ütleks. Rahuldavalt sellepärast, et kuigi see võimalus oleks olnud olemas. Ja neid võimalusi on korduvalt olnud olemas, siis otseinformatsiooni Iraagist kohapealt pole peetud vajalikuks. Sinna pole toimunud ühtegi välislähetust, kuigi tegu on olnud välispoliitilise teemaga number üks rahvusvahelises *agendas* juba aastaid. Sellel on olnud väga kaugeleulatuvad järelmõjud ja kujundav mõju mitte üksnes Lähis-Idale vaid kogu laiemale globaalpoliitikale vähemalt kahekümne aasta jooksul. See on vaid üks kild sellest.

Teine kild, miks välislähetuse mittetoimumine on rumal, on see, et seal on puhtalt väga palju head ajakirjanduslikku materjali, ning antud juhul pole peetud seda ajakirjanduslikku materjali piisavalt heaks, lähtudes mõttemaailma ja arusaamise piiratusest, et eeldades, et auditooriumit see ei huvita. See materjal on lastud lihtsalt raisku minna.

Ainult rahuldav on see kajastus ka ainult seetõttu, et analüüsi kui sellist nagu pole peetud vajalikuks anda. Ikkagi on jäänud see nagu jooksvate sündmuste kajastamise tasemele.

Mis toimus sõja eelõhtul ja sõja alguses – selle faasiga võib olla täiesti rahul. Nõrgaks on jäänud kohaloleku efekt ja otsese informatsiooni hankimine. Need on olnud jooksva töö tasemel ja see pole hea, sest see ei ava protsesside tähendusi ja olulisust. Et lugejale selgitada, et aita lugejal mõista seda maailma, mis tema ümber toimub.

Kirjelda protsessi, kuidas jõuab üks Iraagi konflikti temaline lugu lehte: alates hetkest, kui leitakse teema ja lõpetades selle loo trükki jõudmisega.

Reeglina näeb see välja nii, et on mingi uudissündmus, näiteks toimub mingi terroriakt, mis on olnud viimase aja läbivaim uudissündmus. Seda sündmust kajastavad suured maailma meediakanalid, siis hinnatakse seda, millist kajastust see siin väärrib. Lähtuvalt sellest planeeritakse ruum. Siis inimene kogub informatsiooni, kasutades selleks uudisagentuure, uudisvõrke, välisajakirjandust. Sellest infost lähtuvalt kirjutab selle kokku.

Toimetajatel on mingi roll?

Välisuudistes toimetajad ainult kirjutavadki ja reportereid meil uue süsteemi järgi enam ei olegi. On mõned kaasautorid, kelle teksti toimetavad ka toimetajad – kontrollivad fakte ja keelt.

Miks ma seda küsin, on see, et mu tööst tuli välja, et Postimehe Iraagi sõja teemaliste lugude allikad on üsna personifitseerimata. No näiteks allikad Iraak, USA, Pentagon. Kas see on mingi kokkuleppeline suund või iga kirjutaja enda otsus?

Reeglina on see kirjutajate teadlik valik, sest sellise allika täpsustamine pole antud kontekstis väga oluline seetõttu, et seda retoorikat, ametlikke seisukohti, mis tulevad läbi pressiesindajate, konverentside, mis pole mõne kõrge võimukandja otseselt öeldud, kes on tsiteerimisvääriline, on suhteliselt standardiseeritud. Need on institutsioonide seisukohad. See, kes seda täpselt ütles ja kuidas, ei pruugi alati olla väga relevantne sujuvuse ja loetavuse suurendamise huvides. See sõltub konkreetse autori kirjutamisstiilist.

No näiteks Marek Laane lugudes oli väga palju personifitseerimata allikaid.

No jah, Laane stiil on selline, et ta kirjutab voolavalt ja ei keskendu detailidele. See tsiteerimine selles kontekstis on oluline, kui räägib kõrgem ametiisik, või mõni muu tähtis tegelane. Näiteks Iraagi infominister, kes oli sõja alguses juba päris legendaarne kuju. Aga muidu mitte.

Kui suur roll oli Marek Laanel üldsegi sõja algusperioodil Postimehe Iraagi sõja kajastamises. Ta ju võeti ainult selleks otstarbeks tööle.

Suur osa Postimehe sõja-alguse Iraagi konfliktiga kajastamisest oligi Mareki genereeritud. Tema stiil ja tema võtted. Roll oli ikka suur. Näiteks ta kirjutas rohkem lugusid *online*'i uudistele kui terve *online*-toimetuse kokku.

On Sul mõni ere mälestus Iraagi sõja kajastamisest, hea lugu rääkida?

No ma ei oska sulle midagi sellist välja tuua. Ma võiksin sulle neid eredaid seiku jutustada peamiselt oma sisekaemuslikest asjadest – lehekülgede kaupa. Aga see pole enam sellesse teemasse puutuv.

Suur tänu sulle, ma rohkem ei kiusa oma küsimustega. Aitäh.

INTERVJU TOOMAS SILDAMIGA

Toomas Sildam

Postimehe Eesti uudiste toimetuse juhataj., Iraagi konfliktiga tegeles peamiselt aspektidest, mis puudutasid eestlasi Iraagis ja Eesti poliitikute suhtumist

Kui palju Sa ise jälgid Iraagi sõja kajastamist muudes meediakanalites?

Ee, kui palju. No ma arvan, et ma vaatan ikka iga päev, mis seal ikka toimub, ja mitte ainult trükiajakirjandusest ja netist, mis on kättesaadav, vaid ka telekanalitest.

Kui tähtsaks Sa hindad seda teemat oma töös? See pole ju peamine asi, millega tegeled.

Iraagiga tegelen siis, kui sellega seoses sisepoliitiliselt on vaja tegeleda. Oma töös olen ma Iraagiga seoses kahte asja vaadanud. Esiteks Eesti kaitseväge missiooni kujunemine, väljasaatmine, tegevus Iraagis ja teiselt poolt Eesti võimalik osalemine või mitteosalemine tulevikus nii militaarses kui tsiviilmõttes Iraagis.

Oled Sa USA Iraagi-poliitika poolt või vastu?

Minu jaoks oli arusaamatu, miks ühendriigid seda sõda alustasid. Või noh, ma sain poliitilistest põhjustest aru, aga inimlikult oli minu jaoks seda keeruline mõista.

Ah, noh, praegusega on ju nii, et me võime taguda trummi ja öelda, et kõik välismaalased Iraagist ära ja las nad saavad nüüd ise hakkama, aga see ei ole eriti moraalne minu arvates. Kui see supp on juba kokku keedetud, peab keegi helpima ka seda.

Kas Postimehes on oma nii-öelda Iraagi-poliitika, et mida, kuidas ja millal kajastatakse? Olete toimetuses sellistest asjadest rääkinud?

Postimees ei ole kordagi arutanud omavahel, kas me toetame Iraagi sõda või mitte. Postimees on olnud küll seda meelt, et võimalust mööda peaks valitsus ütlema avalikkusele, kui kauaks Eesti üksus Iraaki jääb. Ja Postimees kaldus toetama seda põhimõtet. No Postimees ei toetanud seda põhimõtet, et jaanipäevaks kõik koju, mida Keskerakond tahtis. Küll aga leidsime, et aastalõpuga võiks nagu asja ära lõpetada. See tuleb ka Postimehe juhtkirjadest ja Postimehe enda inimeste kommentaaridest ka välja.

Kas teil on toimetuses oma ekspert, kes spetsiaalselt Iraagi sõjast teab ja kirjutab?

Ma arvan, et välisuudiste poolelt tegeleb sellega Kaarel Kaas. Siseuudiste poolelt oleme püüdnud asja jagada. See on olnud suht minu peal, aga teinud on ka Rasmus Kagge.

Milliseid allikaid oled Sina oma lugudes kasutanud? Loetle mulle mõningaid.

Siin ongi see, et loomulikult see taust on oluline. Kasvõi mis puudutab Eesti üksust Iraagis, sa pead teadma laiemat tausta, eks ole. Suhteliselt kergesti kättesaadav on agentuuride info. Vaatame telekat, rahvusvahelise

info saame suhteliselt kergelt kätte. Mis puudutab Eesti allikaid, siis on peaministri büroo, välisministeerium, riigikogu väliskomisjon, riigikogu riigikaitsekomisjon.

Aga eksperte kõrvalt?

No puht sõjaliselt oleme midagi rääkinud Laaneotsaga päris operatsiooni alguses, et mis väljavaated on, aga noh.

Kuidas hindad allikate kvaliteeti. On nad kiired, mugavad ja kättesaadavad või on nendega mingeid probleeme ka?

Ah jaa, kaitsejõudude peastaabi unustasin enne ära. Riigikogu inimestega ei ole probleemi, ei ole ka probleemi sellega, et ministrilt mingil avalikult üritusel, diktofon näpu vahel, küsida midagi. Siis vastavad kõik.

On loomulikult olnud sageli allikaid, keda me ei identifitseeri, ja keda me ei hakka varjama ka mingite umbmääraste nimede taha, et näiteks, et «üks Eesti välispoliitika tippkujundajaid ütles et...» ja muid selliseid asju.

Aga loomulikult on kõige raskem kätte saada infot, mis puudutab Eesti võimalikku osalemist tulevikus Iraagis.

Kuidas on info kättesaadavusega Iraagist?

No see on tegelikult nii, et peastaap on väga head tööd teinud. See esimene kriis, kui Kinnunen üksus esimesena sinna läks, siis oli see ka peastaabi jaoks täiesti uus olukord, sest selliseid lahingmissioone ei ole enne olnud. Ja nad ei olnud info andmises kõige kiiremad, aga minu meelest said nad kõigest sellest väga siva üle ja praegu näiteks, noh, kui tekiks idee, et tahaks teha kellegagi Iraagist intervjuu, siis see ei ole keeruline.

Aga Postimees ise Iraaki ei lähe?

No Kaarel läheb juuni alguses.

Miks seni ei ole käidud?

No see logistika on küllalt keeruline. Muidugi ka komanderingukulud iseenesest läheks küllalt suureks.

Aga oled täheldanud allikate muutust Iraagi sõjas läbi aja?

Inimeste ring on ju suht sama, sest ükskõik, mis inimene, kas vaadata parlamendi või valitsuse poolelt, siis need on enam-vähem samaks jäänud. Muutunud on jah, olgu, ametnikud, kes ära läinud, juurde tulnud.

Anna hinnang Postimehe Iraagi sõja kajastamisele.

Me oleme oma võimaluste piires rahuldavalt tööd teinud. Ma ei näe põhjust öelda, et me oleksime midagi väga suurepäraselt teinud. Ma ei näe ka, et me oleksime midagi väga halvasti teinud.

No mulle endale oli väga sümpaatne, et eelmisel aastal Postimees valis aasta inimeseks Eesti sõduri Iraagis, mis tegelikult oli eelkõige oluline neile lähedastele, kelle isad, pojad, vennad, mehed on praegu Iraagis ja nendele meestele endale ka, kes seal on. Sest kahetsusväärset loevad nad netikommentaare, kaasa arvatud nii Illenzeeri kui Nuiamäe hukkamise ajal, mis olid väga jõhkrad ja läksid väga hinge meestele.

No eks see on muidugi selline doseerimise küsimus, sest kahtlemata see Iraagi teema on oluline. Samas tuleb tugevalt kõrvale Afganistan, mis ma arvan, et muutub Eesti jaoks olulisemaks, ja ma usun, et juba järgmisel aastal panustab Eesti näiteks Afganistani palju rohkem, kui ta seni on Iraaki panustanud.

Mis siis jääb puudu sellest, et mida Postimees oleks tahtnud teha, aga mida pole saanud?

No puudu. Puudu jääb kindlasti kohaloleku efekt, mis iseenesest oleks normaalne, et Postimees oleks kohal olnud mitte üks kord, vaid mitu korda.

See jääb ressursseide taha?

Isegi ei, no ma ei tea. Ma arvan, et isegi kui oleks mingi väga hea võimalus, et mõistlike kulutustega oleks saanud Iraagis tõepoolest nii, et ajakirjanik ei kirjuta vaid Eesti sõduritest, vaid oleks näinud ka seda elu seal Iraagis laiemalt, siis oleks sinna mindud.

Aga see viis oleks pidanud olema ühelt poolt mõistliku hinnaga ja Iraagi jaoks mõeldamatult garanteeritud turvalisusega.

Siin on ka see, et Postimees ei saa minna seda teed, et anname Kaarel Kaasile ütleme tinglikult 5000 dollarit peo peale ja ütleme, et palun väga: siit Maakri tänavalt võid sa saada takso, sõida Tallinna lennujaama ja siis vaatad, mis edasi saab.

Siin on ikka selline vastutus, et ta peab sealt ikka tagasi tulema. See on nagu ikka toimetuse vastutus. See võib minna vastuollu: see toimetuse vastutus ja ajakirjaniku huvi teha hästi lugusid.

Milline on Sinu ja Sinu meelest Postimehe missioon Iraagi konflikti kajastamisel: mida Sa tahad oma lugudega öelda. Kas tahad anda infot, analüüsida, pakkuda meelelahutust või muud sellist?

Sisemine hoiaks on kahtlemata see, et ... et kaitsta neid mehi, kes on Iraagis ja kaitsta nende lähedasi.

Õigemini hoida neid. Teiselt poolt on eesmärk survestada valitsust olla võimalikult läbipaistev oma otsustes, mis puudutavad Eesti osalust Iraagis. Ja kolmandalt poolt vaadata, et Eesti militaarplaneerijad käituksid mõistlikult ega teeks asju, mis poole Eesti tuleviku seisukohalt kõige arukamad.

Ja muidugi on alati eesmärk lugejaid informeerida sellest, mis neid huvitab. Ja eestlasi Iraak huvitab, kõigi eelduste kohaselt, sest Eesti sõdurid on Iraagis.

Kui jätta nüüd kõrvale see kohaloleku efekt, siis kas need eesmärgid, mis Sa just üles lugesid, said Postimehel hästi täidetud?

Ükski ajaleht, isegi siis kui teda Reformierakonna häälekandjaks nimetakse, ei suuda ju valitsust mõjutada. Ma arvan, et oleme tekitanud suht ebamugavaid olukordi.

Näiteks?

Oleme ehk sundinud ütlema poliitikuid asju, mida nad muidu poleks ütelnud. Mis hoidmist puudutab, siis me ei ole läinud Illenzeeri ja Nuiamäe perekondi küsitlema, et kuidas tunne on. Ja ma arvan, et me oleme teinud õigesti.

See on toimetuses palju sisemisi vaidlusi tekitanud, kas me peame käituma üht- või teistpidi. Mulle isiklikult meeldib, et ükskõik, mida ajakirjandusteooria räägib, mulle meeldib, et me oleme sedasi hoidvalt käitunud.

Mu töös tuli välja selline asi, et Eesti allikaid üleüldse oli Postimehe Iraagi sõda käsitlevates lugudes äärmiselt vähe. Et näiteks oli Riina Luik võtnud juurde oma muististe hävitamisele jutule Eesti eksperte. Aga üldiselt seda polnud näha, et Postimees püüaks Eesti allikate lisamisega teemasid oma lugejatele lähemale tuua.

Riina tegeles jah selle Eesti poolega rohkem, sest ta kirjutas selletemalisi lugusid, mis lasid hästi Eesti allikate poole pöörduda.

Seda on koostöös välisloimetusega pidevalt arutatud. Mitte ainult Iraagi konfliktiga seonduvalt, vaid ka muidu. Ühelt poolt võtab oma igapäevane rutiin, sest toimetuse pooled on ju lahus ja on erinevad küljed ja erinevad ruumid täita lehes. Ma mõtlen Eesti uudiste toimetuse ja välisuudiste toimetuse osa.

No muidugi on hulgaliselt probleeme sellega, et sa saad aru küll, et seda peaks Eesti inimestele lähemale tooma, aga sul puudub hea idee sellest, kuidas seda teha.

Alguses oli seda püüdu ikka näha, aga pärast enam mitte. Millega seda huvipuuduse järsku langust selgitad?

Sellise konfliktiga on muidugi ka see, et mingil hetkel on ajakirjanduslik kõrgpunkt, peale mida hakkab teema nagu *agendast* välja kukkuma ja saabub rutiin, kus kajastatakse pressiteateid, et leiti kuskilt mingi hulk relvi.

Ja siis läheb see teema jälle üles, kui saabub mingi uus suurem probleem, sündmus või arutelu, et näiteks

kui kauaks peaks Eesti sõdurid Iraaki jääma. Ma usun, et see on mõjutanud ka seda Postimehe kajastust.

Teine asi, mis mu töös tuli välja on, et sõna saavad selgelt rohkem koalitsioonivägede ja -poliitikute esindajad, kui muud allikad. Millist probleemi Sa siin näed, kui näed?

Hm, ma võin näha küll mitmeid probleeme ja need pole üldse mitte ainult Iraagiga seotud. Aga samas näen ma ka seda, et kui välisloimetuses on tööl kolm inimest, kellest üks on näiteks Brüsselis ja keegi sõidab minugi poolest kasvõi Riiga, siis see üks inimene suudabki ainult pressiteadete põhjal asja kokku kirjutada, kus kahtlemata domineerivad Valega Maja, USA väejuhatuse ja kus kättesaadavad on võib-olla ka Iraagi praeguse ja siis enne ajutise valitsuse liikmed.

Lahendust pole?

Et noh, see on kahtlemata probleem, mis sünnitab pealiskaudsust ja kohati ka ühekülgset, aga nii ta on ja pole parata.

Suur tänu su aja eest. Rohkem küsimusi mul polegi. Aitäh.

INTERVJU ERKKI BAHOVSKIGA

Erkki Bahovski

Postimehe välisuudiste toimetuse juhataja, Iraagi konflikti kajastamisega on tegelema muude töökohustuste kõrvalt, samuti puutunud sellega kokku uudistetoimetust juhtides.

Kui palju jälgid Iraagi konflikti. Kui palju jälgisid sõja alguses, kui palju praegu?

No ma jälgin seda, jah, võib-olla sedasi mitu korda päevas. Vaatan pealkirjad läbi ja kui midagi väga tõsist on, eks me peame ka siis reageerima. Aga üldiselt ma ikka jälgin, olen kursis sellega, mis seal toimub. Detailidesse ma ei lasku, minu kolleeg Kaarel Kaas jälgib seda sügavamalt. Ma ei ole end kurssi viinud väga detailidega, aga olen üldiste suundumustega ja poliitikute sõnavõttudega enam-vähem kursis. See pole muidugi nii intensiivne kui siis, kui Iraagi sõda algas 2003. Siis tegeles sisulistelt terve välisuudiste toimetuse Iraagiga.

Praegu ka, et ma olen üritanud seda enda jaoks niimoodi selgeks teha, et ma loen mingisuguseid raamatuid või mingisuguseid artikleid, mis kajastavad Iraagi probleemi. Isegi mitte ainult päevalehti, vaid ka ajakirju nagu näiteks Foreign Affairs või National Interest või mingisuguseid raamatuid selle kohta.

Millised on need meediakanalid, millele toimetuse on toetunud Iraagi sõja kajastamisel?

No meediakanalid on põhimõtteliselt suuremad anglo-ameerika meediakanalid CNN, BBC. Siis me kasutame uudisteagentuure AFP ja AP, eh, aga aeg-ajalt vaatame ka mujale, sest inglise keele põhjal jääb see asi paraku ühekülgseks. Et allikateks on kindlasti ka mõnikord Eesti sõjaväelased Iraagis, kes käinud. Siis mõnikord ikkagi ka Vene kanalitest. No nende käsitus Iraagist erineb tunduvalt nendest, mida annavad Ameerika telekanalid. Ja võimaluste korral ka muudest keeltest, saksa keelest. Prantsuse keelt meil keegi ei oska, sel puhul peame piirduma ikkagi põhiliselt refereeringutega. Aga saksa keelt, aga ka Soome ajakirjandust tasub jälgida selles võttes.

See ikkagi tähendab ju, et otsite laiemalt kanaleid, mitte ei jää pidama CNNi ja BBC uudistevoole. Miks?

Ja-jaa, ikka-ikka. See on selles mõttes, et need süüdistused ei vasta nagu tõele, et me kirjutame maha CNNi ja BBCd. See võis olla sedasi siis, kui Iraagis sõda algas, et siis oli tõesti CNNi ja BBC peal rõhk liiga palju.

Aga see muutus kiiresti, sest me saime nagu aru, et CNN ei anna nagu täit ülevaadet. Aga seda ei kurda ainult mina, vaid ka mitmed Lääne ajakirjanikud, et CNNi põhjal ei saa nagu üldse aru, mis seal Iraagis toimub, sest kui vaadata nagu pilti tankist, ja et see sõidab kuskil mingis suunas, siis tegelikult ikka ei saa aru, mis toimub. Siis tuli ikka õhtul vaadata EuroNewsi, et aru saada, mis tol päeval üldse tegelikult Iraagis toimus.

Nimetasid siin näiteks Iraagis teeninud Eesti sõdureid. Kui raske on üldse selliseid alternatiivseid allikaid leida?

Praegu on suhteliselt kerge. Ma pole siin ise sellega küll tegelenud, aga Kaarel Kaas on siin võtnud paar intervjuud ja Toomas Sildam samamoodi. Seega lähebki ta juba seal väliskülgedelt ära siseuudiseks. Aga tõesti, praegu ei ole nagu mingit probleemi. Alguses oli tõesti meeletult keeruline see, et kaitsejõudude peastaap varjas nende inimese identiteeti ja nimesid ja noh. Täiesti arusaamatutel põhjustel kusjuures, sest mujal maades, kes olid oma sõdureid nagu Iraagis hoidmas, ei olnud nagu mingit probleemi. Vat alguses oli see keeruline, aga praegu on see olemas täiesti normaalsel kujul. Mis puudutab muid allikaid, siis tuleb alati nagu lähtuda sellest, et nendesse tuleb suhtuda suure ettevaatusega, sest siin ingliskeelsed kanalid nagu CNN ja BBC on tegelikult ikka vaba ajakirjandus, aga selles mõttes, et seal ei pea oma pead nagu väga vaevama selle küsimusega, et kas see on nagu tõene või vale ja nii edasi.

Aga ennist just ütlesid, et CNN pole nagu ikka päris vaba...

No tegelikult viimane Newsweek näitas, et eksida võivad ka suured väljaanded. Kui me kanname selle asja nagu teisele poole üle, siis Venemaal on ju täiesti selge, et mõningaid asju näidatakse ikka väga tendentslikult ja seal tulebki asjasse suhtuda suure ettevaatusega. Selles suhtes ma ka ütlesin, et no CNNi me väga enam ei kasuta lugedes nii palju enam. Samamoodi nagu Venemaa, on tegelt ka Araabia kanalid. Me ei oska küll nagu Araabia keelt, aga aeg-ajalt neid ka refereeritakse ikkagi, seal on samamoodi. Et tegelikult me peame kasutama ka muid kanaleid, aga seal tekib see probleem, et need kanalid on nagu ikka kohtadest, kus ajakirjanduse vabaduse traditsioon ei ole nii tugev. Seal tekib ikka suur küsimus usaldusväärsusest.

Kas Postimeest on siis konkreetselt süüdistatud selles, et leht oleks liialt USA-meelne või kallutatud?

Seda süüdistust on üles tõstetud terve Eesti meedia vastu. Ja kui see algul lahti läks, sõda, ma mõtlen, kevadel 2003, siis pidas see isegi mingil määral paika, et me olime liiga ameerika- ja inglise-kesksed. Me lähtusime sellest, et eelmise sõja, Lahesõja, ajal oli CNN väga usaldusväärne, aga BBC mitte. Ikka väga usaldusväärne. Aga siin, ma mõtlen nüüd, tekkis see probleem, et nad nagu ikka ei katnud seda sõda piisavalt hästi ja siis tegelikult me pöörasime pilgud muude allikate suunas. Aga jah, see süüdistus oli suunatud terve Eesti meedia vastu, mitte ainult Postimehe vastu. Aga minu meelest nende süüdistajate häda oli selles, et nad toetusid ka liigselt igasugustele tendentslikele süüdistustele, mitte faktidele. Üks süüdistus, mis minu meelest oli ikka väga naeruväärne, oli see, et miks Eesti meedia ikka ei kirjuta Iraagist tõde. See eeldaks nagu seda, et sel inimesel on tõde monopol. Et ta oleks nagu ise Iraagis käinud. Niimoodi ei saa ju öelda. Väga vähe inimesi maailmas omab ju tegelikult täit ettekujutust, mis seal Iraagis toimub. Me kirjutasime seda, mis oli teada, mida kirjutasid suuremad agentuurid, et olla kindel. Eks võib jah olla oht, et fakte käsitletakse mingis omas valguses, aga, noh, mina ei ütleks, et me oleks väga palju patustanud. Olukorras, kus ei ole võimalik saata Iraaki püsivat korrespondenti, tuleb ikka lähtuda sellest, mis on ja tegelikult Iraagis me oleme ju käinud. Enne sõda ju Kaarel Kaas käis Iraagis ja plaan on sinna nüüd uuesti minna. Päevaleht käis Iraagis ja ETV käis Iraagis – see ei ole nüüd ju niimoodi, et need süüdistajad, kes nagu ütlevad, et me ei kirjuta nagu Iraagist õigesti. Nad pole ju ise Iraagis käinud ja muudkui süüdistavad. Kuidas nad saavad seda teha?

Mis Su enda seisukoht on kogu selle Iraagi konflikti kohta? Toetad USA tegevust või mitte?

Ma arvan, et USA tegelikult pingutas üle, et esiteks nad läksid sõtta valdedel eeldustel. Seal ei leitud massihävitusrelvi. Rääkida sellest, et Saddam Hussein oli nagu kohutav türann ja diktaator, oli muidugi õige. Aga neid on muus maailmas ka olnud, aga USA ei ole neid rünnanud. Ja kui Saddam oli siis selline, siis ikkagi tekib küsimus, et miks nad talle otsa peale ei teinud 1991. aastal. Need on nagu suured küsimused. Teine asi on Eesti poliitika sellega seoses. Mina ikkagi arvan, et tegelikult oli see õige sinna Eesti poisid saata. Et ega keegi ei uskunud, ega keegi ei teadnud seda, et seal läheb nagu selliseks mölluks ja mäsuks. Et

kui me nüüd vaatame kahte eelnevat rahuvalveoperatsiooni, kus Eesti on olnud, siis seal nagu ei olnud sellist asja. Me oleme saatnud sinna oma rahuvalvajad ja kõik on hästi läinud, keegi ei ole surma saanud ja kõik on rahulik olnud. Ei ole sellist möllu nagu seal. Sellest kogemusest ju lähtuti.

Teine asi oli see, et me ei olnud toona ju NATO liikmed. USA Senatis ootas ratifitseerimist NATO laienemise leping. Me pidime ju kõike seda siis arvestama ja nii edasi noh.

Millega ma ei ole rahul, on see, kuidas seda otsust rahvale selgitati. Seda ei tehtud nagu minu meelest piisavalt hästi. Ei suudetud nagu seletada, miks see on kasulik ja oluline. Vilniuse deklaratsioonile alla kirjutamine, see tekitas ikka palju küsimusi. Ja kui vaadata seda, mis samal ajal diplomaatilistes kanalites toimus, siis võib ka aru saada, mis Jaques Chirac ikka Ida-Euroopa riikide peale nii vihane oli, et need USA poolele läksid.

Tagantjärele tundub mulle see otsus Iraaki minna ikkagi õige.

Teoreetikud on öelnud, et ajakirjanikud teevad lugude kirjutamisel valikuid nende eelnevate kogemuste ja teadmiste ja veendumuste põhjal. Kas siis Postimehe ajakirjanike suhtumist sõtta on tunda ka Postimehe lugudes? Jätame siit arvamused välja, eks.

No ma arvan, et ikkagi on. Ma arvan, et selle suhtumise saabki võtta kokku nii, et me olime sõja vastu, meile ei meeldinud see, aga samas me saame aru Eesti välispoliitilisest dilemmast ja eks see suhtumine tuleb ka nendest lugudest välja.

Eks samas on see laiem ajakirjandusteoreetiline küsimus, aga samas on Eesti ajakirjandus nii väike, et inimesi on toimetuses nii vähe, et pole nagu selget vahet arvamustoimetuse ja uudistoimetuse vahel, et välisuudiste toimetajad peavad kirjutama arvamuskülgedele.

Mujal maailmas see nii ei ole, aga meil tehakse nagu kõike. Meil on nii, et sa võid ju uudiskülgedel kirjutada suhteliselt neutraalse asja, aga sinu kommentaar või sinu tehtud juhtkiri läheb arvamusküljele. See on paratamatus.

Teine asi on see, et üha enam maailma ajakirjandus nagu ongi kallutatud, et on nagu mõttetu otsida objektiivset infot, et ajakirjanus võtabki mingeid seisukohti uudiskülgedel.

Okei, et küsimus on tasakaalustatuses. Et sa võtad ka vastaspoolelt mingi seisukoha, aga lugu oma olemuselt ikka ei ole päris objektiivne. Üldse on küsimus, et kuidas on võimalik saavutada 100 protsenti objektiivsust.

Ei olegi?

Jah, ja arvestades seda, et meil on internetiajastu, telekommunikatsiooni ajastu. Inimesed saavad oma põhiinfo kätte netist eelmisel päeval. Telest samamoodi. Siis polegi nagu mõtet enam sellisel neutraalsel kujul uudist esitada. Sa lihtsalt pead võtma mingisuguse nurga, mille alt seda sündmust kajastada. See on paratamatus, nagu ma enne ütlesin.

Viimane küsimus, sul on kiire, ma mõistan. Millise hinde Sa annad Postimehe Iraagi konflikti kajastamisele?

Hm, raske, ma ju pean siin hindama iseennast. Ma paneks ta sinna kuhugi hea ja rahuldavad vahepeale tegelikult.

Et ütleme nii, et viis oleks olnud see, et me oleks olnud seal kohapeal pidevalt. Ma olen realist, et me poleks saanud olla seal lakkamatult, aga me siiski oleks pidanud olema seal varem. Me oleks pidanud sinna minema, kui Eesti väed sinna viidi. Me ei ole suutnud seda teha. Samas see ei ole minu otsus.

Aga no teisalt võttes see kindlasti mõjutab seda hinnat ja mõned asjad veel. Oleksime pidanud püüma kirjutada rohkem sellised väljaspool sõjatandrit lugusid, et selliseid, tead küll...

Human interest rohkem, mõtled?

Just. Aga noh, piirid tulevad ette, välisuudiste toimetuses töötab ainult kolm inimest, ja ega nad ei tegele ainult Iraagiga, vaid ka muude küsimustega ja nad lihtsalt ei jõua selliste asjadega tegeleda.

Samas Eesti kontekstis, ma arvan, me tegime head tööd. Et trükiajakirjandusest, ma ei julge öelda, et me oleme kõige paremad olnud, aga me olime kindlasti seal kuskil esitsas vähemalt.

Olgu siis, rohkem pole küsimusteks aega. Aga suur-suur tänu.

INTERVJU MAREK LAANEGA

Marek Laane

Praegu töötab vabakutselise tõlgina. Postimehesse võeti ajutiselt tööle 2003. aasta kevadel, et ta kajastaks intensiivselt Iraagi sõda.

Teid võeti Postimehesse tööle just Iraagi sõja kajastamiseks? Millised olid Teie eelnevad kokkupuuted ajakirjanduse ja Lähis-Idaga?

Ma töötasin enne kuus aastat Postimehe välisuudiste toimetuses. Ja siis lahkusin siit ja kui Iraagi sõda lahti läks, siis kutsuti mind tagasi. See oli aasta pärast seda, kui ma siit ära läksin, nii et neil oli ju lihtne minu poole pöörduda.

Lähis-Ida ja sõjateemad on temaatika, millega ma nagu enne tegelesin ja mida ma nagu jagan.

Nii et Postimehel oli siis ekspert kohe omast käest võtta?

Jah, eks ta kipub nii olema.

Kui palju Te ise jälgite konflikti kajastamist meedias? Võrrelge: tol perioodil ehk 2003. aasta kevadel, ja praegu.

Siis võeti mind spetsiaalselt tööle, just selle sõja pärast. Siis jälgisin ma seda enam-vähem ööpäevaringselt, seitse päeva nädalas ja 30 päeva kuus.

Enne seda ja pärast seda? Ma jälgin ikka välispoliitilist infot kogu aeg enda huvides lihtsalt. Ei oskagi öelda, kui palju praegu – no kord päevas kindlasti. Mulle tuleb see tavaliselt e-maili või Interneti teel kergesti kätte.

Milline Teie enda seisukoht oli toona: kas USA Iraagi-invasioon on õigustatud?

Minu meelest... No ma olen senini veendunud, et see on õigustatud, jah. Argumentatsiooniga on küll... Selle ümber on nii palju vassitud, et see konkreetne asi on ikka kuidagi tahaplaanile jäänud, aga minu seisukoht on, et Iraak rikkus Lahesõja-järgseid lepingutingimusi. Ja ainuüksi see andis selle õiguse, USAI tegutseda, ma mõtlen. Kui üks pool tingimusi rikub, siis leping, kui ta otseselt tühiseks ei muutu, siis ikkagi järgnevad mingid sanktsioonid. Ja need tulidki.

Aga praeguse olukorra kohta? On midagi USA tegevusele ette heita?

Kindlasti on ette heita küll. See pole kunagi kellelgi hästi õnnestunud, et teine riik ära vallutada ja seal siis kohe edukalt rahu kehtima panna. Aga kindlasti on seal asju, mida annaks paremini teha.

See, et see on pikale veninud, see on päris loomulik. Diktatuuri alt vabanenud riikides on selline asi päris normaalne.

Hea, et Eestis 90ndate algul nii halvasti ei läinud, et siin ainult vähesed plahvatused olid ja päris vastupanuliikumiseks ei läinud.

Minu töö keskendub peamiselt sellele, millised on need allikad, kes Postimehe uudisveergudel Iraagi konflikti kohta sõna on saanud. Et läbi millise infovoo need on tulnud ja nii edasi. Millised olid need meediakanalid, kust Teie oma allikad ja info leidsite aprillis 2003?

No raske öelda, neid oli päris palju.

Aga põhilised?

No mida teistest rohkem kasutasin või mis parem oli, siis mina tõstaksin BBCd esile, mis üldjuhul oli märksa objektiivsem, kui nendest suurtest kanalitest rääkida. Kuivõrd Suurbritannia ise oli siiski sõdiv riik, siis niivõrd oli ta ikka ka natuke kallutatud. Aga ikkagi oli see parem kui CNN.

Minu meelest on CNN selles temaatikas läbivalt kogu aeg olnud väga kallutatud. Sõltumata sellest, kuhu ta

on kallutatud, aga ta on kallutatud. (Naerab)

Aga muud agentuurid? France Press, AP ja teised?

Ütleme nii, et France Press ja muud sellised, nendega on häda sellega, et nendele on ligipääs raskem. Kasutasin ka Reutersit, mis oli Internetist kättesaadav. Kasutasin neid asju, mida Postimees oli sisse ostnud, näiteks Reutersi graafikat ja pilte oli sisse ostetud.

Millise hinnangu Te annaksite sellele infovoole, mis Postimehel kasutada oli? Oli see kiire, kvaliteetne?

Seda on keeruline öelda. Kohati oli ja kohati mitte. See sõltus palju sellest, millise sündmusega oli tegu: kus see juhtus, kuidas see juhtus, millal see juhtus. Sest no Iraagi sõja ajal oli see üks asi, et mis nagu pärssis uudiste kiiret kätte jõudmist, oli see, et kõige rohkem said nagu infot anda need ajakirjanikud, kes olid nagu USA vägedega kaasas. Kuna nad olid nagu niioelda kaasatud sellesse protsessi, siis ei pruukinud ju alati ka nendest sõltuda, et millal nad seda infot anda said. Et sõjaväel oli siin suur roll, see kontrollis selles mõttes infovoogu. Jälgisin tegelikult toona ka neid väheseid veebipäevikuid, mis sellele teemale olid pühendatud, ja mis nagu tulid Iraagist. Aga nende häda oli see, et nad andsid hea tausta ja palju üksikasju, aga nad andsid seda suure hiline misega. Neid tehti kuskil Iraagi Kurdistanil aladel või kuskil naabermaal, kui telefoni teel suheldi sugulastega Iraagis. Aga need võtsid kauem aega.

Seega Te jälgisite ikka, et Teie lugedesse satuks ka kohalike arvamus ja seisukohti. Et ei oleks ainult USA infovoog valdav?

No võiks öelda, et igapäevaselt ma tõesti seda jälgisin. No ma võiks öelda, et nende lugude kirjutamisel, mis minu nime all ilmusid igapäevaselt, kasutasin ma vähemalt mingit 20-30 allikat. Iseasi muidugi, kui palju neist lõpuks lehte jõudis, aga tausta uurimise mõttes oli neid umbes nii palju. Jälgisin üsna hoolikalt seda, mida andsid edasi piirkonna infoallikad ehk siis mis tuli Türgist, Iisraelist, Iraanist, Pakistanist, Egiptusest. Enda teadmiste piires loomulikult, sest araabia keelega mul tegelikult ei ole väga soojad suhted.

Minu analüüsist tuli välja, et tegelikult said ikkagi kõige enam sõna koalitsiooni poliitikud, seejärel koalitsioonivägede esindajad ja alles seejärel muud allikad. Kuidas kommenteerite?

Eks see ole paratamatus, et nii läheb, sest suurem infovoog tuleb ju tegelikult, ja tuleb ka lihtsamalt, ikkagi Lääne meediakanalitest. No näiteks Iraagi toonase infoministri unustamatud esinemised. Seal küll sai infot, aga noh. Sest mõnikord ta isegi ei öelnud midagi isegi naljakat ega veel vähem tähelepanuväärset, et teda oleks pidanud tsiteerima. Minu tähelepanek, või ütleme arusaam ajakirjandusest on ikkagi see, et tuleb tsiteerida seda, mida on mõtet tsiteerida: kui keegi annab uut infot või võtab tugevaid seisukohti. Niisama tsiteerida tsiteerimise pärast ei ole mõtet, et kunstlikult seda tasakaalustatuse tunne tekitada, ma arvan.

Kui palju puutusite kokku Eesti allikatega? Siis ei olnud veel eestlased Iraagis, aga näiteks Eesti ekspertide seisukohti ja poliitikute seisukohti küsisite?

Mina tegelesin sellega ikka suhteliselt vähe.

Riina Luik vist tegeles rohkem?

Seda küll. Kui ma õigesti mäletan, siis vist ... Ma pean lausa meenutama. Kui ma õigesti mäletan, siis minu meelest ma rääkisin mõningate sõjaväelastega ja võib-olla juristidega, aga ma peaks ikkagi mäletamiseks vaatama oma e-mailinduse üle. Siis ei puudutanud see teema ka otseselt eestlasi. Seal ei olnud eestlasi olemas tol hetkel ja Eesti ei osalenud tol perioodil tegevuses üldse mingil mõtestatud moel. Ja noh, meil on ka suhteliselt nagu vähe inimesi, kes oleks tõsiste ekspertidega arvestatavad. Isegi kui neid on, siis ei ole nad tsiteeritavad. (Naerab)

Teie kirjutasite tol perioodil praktiliselt kõik lood, mis Iraagi konflikti puudutasid. Kas Te

kujundasite teadlikult välja ka mingi seisukoha või suundumuse, et milline nagu oleks Postimehe niiöelda ametlik Iraagi sõja kajastamise poliitika?

Hea küsimus. Seda on nagu keeruline öelda. Mina nägin nagu seda kontseptsiooni, mida me peaksime tegema. Ja Erkki Bahovskiga, kes oli mu otsene ülemus ja Urmas Klaasiga, kes mu tööle võttis, oli mul selline kokkulepe, et kasutame sama mudelit, mida olime kasutanud ka Kosovo sõja puhul ja Tšetšeenia sõja puhkemise ajal.

Et igapäevaselt tuli kajastada niiöelda operatiiv uudised, et kes ja kus mida tegi – ehk niiöelda päevauudised. Ja et selle kõrvalt peaks olema ka sellised informatiivsemaid asju. Näiteks kõikide sõdade alguses on olnud näiteks relvastuse ülevaade ja muid selliseid asju, et anda lugejatele see pilt, et mis seal siis toimub tegelikult.

Selliseid nagu informatiivseid lugusid, analüüsivamaid asju, mis räägivad tausta rohkem lahti, pidi ikka ka olema.

Jah, see igapäevane operatiivteade pidi alati olema. Ja teiseks see taust, seda ei pidanud alati olema, sest see sõltus ikka ka sellest, kui palju meil ruumi oli kirjutamiseks ja millised olid parajasti teemad. Leht ei ole ju kummist.

Kas Te nende päevasündmuste kajastamise poolega, mis Teisse rohkem puutus, olite rahul või jäi seal midagi puudu?

Puudu jäi see, mis ajalehel ikka puudu jääb: et kirjutaja seisukohalt peab see valmis olema eelmisel õhtul ja et lugeja käes on see alles järgmisel hommikul.

Et arvestades, et sõjasündmused on suht dunaamilised, et see tekitas jah mingisuguse rahulolematuse. Aga nii on ja teisiti ei saa: ei ole võimalik kuidagi, et inimene, kes hommikul kell kuus võtab lehe kätte, näeks seal 5.50 daatumiga uudiseid.

Vaatlesin oma töös ka seda, et kas inimesed, kes on lugudes sõna saanud, on ka personifitseeritud. See tähendab, kas neil oli nägu ja nimi või mitte. Näiteks allikad nagu Rahvusvaheline Punane Rist või kohalikud elanikud. Või selline allikas nagu USA. Kuidas need otsused sünnivad, et kas niiöelda teha sellele inimesele nägu pähe või mitte?

Uups, kas tõesti ma suutsin kirjutada kuhugi, et «USA väitel...»? Mul tekib siin praegu selline tuhaämbri pilt pea kohale – sellist asja ikka poleks tohtinud olla.

Kas just «USA väitel», seda ma nii täpselt ei mäleta, aga kindlasti oli selline asi nagu «USA andis teada...» ja «USA seisukoht...».

See on küll midagi, mida ma tegelikult oleks pidanud vältima ja mida ei tohiks teha. Aga kui nii on, siis on. Ja ma pakun välja, et see USA kui allikas võis sedasi esineda ka just pealkirjades...

Esines küll.

Eks ta kipub jah nii olema ja seal on nad natukenegi õigustatud, sest ruumi pole ja pealkirjad ikka ei kipu alluma ka väga suurele mõtestatusele tihtipeale. (Naerab)

No aga kuidas need otsused ikkagi sündisid: kas personifitseerida või mitte?

Eks see on kohati suvaline ka. No see USA on ikka halb näide, nii ei tohi teha. Aga sellised allikad nagu Rahvusvaheline Punane Rist ja muud, et selle inimese nimi ei ütle tegelikult midagi. Seisukoht on kas kogu organisatsiooni või mingi kohaliku haru seisukoht. Et selle annab edasi inimene, kelle nimi esineb võib-olla seekord ja mitte kunagi enam, et ta pole selles suhtes oluline. Oluline on pigem siiski institutsiooni seisukoht.

Kas selle konflikti ajal tundsite ka puudust mingitest allikatest, et mõtlesite: kurat, see allikas võiks olla, miks mul seda ei ole?

No kõige rohkem tundsin ikka sellest puudust, et ma araabia keelt ei oska. Et ma ei saanud kohalikke allikaid kasutada.

Iraagi enda allikate kätte saamine oli selle sõjaväe faktori pärast nii ehk teisiti raskendatud, aga et ka piirkondlikke allikaid ei saanud kätte kuidagi, sellest tundsin puudust küll. No sai, aga see oli ikka tugevasti piiratud.

Milline on Teie üldine hinnang Postimehe Iraagi konflikti tollasele kajastusele? Mis see hinne nagu oleks, kui võtame ülikooli süsteemi: A on suurepärane, B on väga hea, C hea ja nii edasi?

Ei teagi, ei oskagi nagu hinnet panna. Teise töösse punaseid jutte tõmmata on palju kergem kui enda omasse.

Ma arvan, et ta head hinnet vääriks küll. Rahuldav jääks natuke kehvaks, suurepärase ei tahaks siin juba enne mainitud põhjustel panna. Eks ta seal hea ja väga hea vahepeal oleks.

Usun, et see kajastus andis piisavalt hea ülevaate, mitte ainult mulle, aga ka lugejatele sellest, mis seal piirkonnas toimus. Suhteliselt operatiivne.

Mulle väga meeldisid need graafikud, mis sõja ajal kasutusel olid: et «Sõja 11. päev» ja «Sõja 12. päev» ja nii edasi.

Jah, need olid head küll, põhiliselt pärinesid Reutersilt, aga me ise ka täiendasime neid päris palju. Ja see jäi alati viimasele hetkele, et anda võimalikult hea ülevaade. Et olla operatiivne, ma mõtlen, et viimased sündmused saaksid ka peale.

Aga see ajas toimetuse tehnilist poolt päris närvi ja vihaseks alati, et neid tehti teine kord vaid hetk enne seda, millal leht trükki läks. (Naerab)

Ma siiski usun, et me saime anda piisavalt hea ülevaate lugejatele. Samas, maht oli nagu oli: me ei saa end kunagi võrrelda BBCga, kust tuli sel teemal uudiseid ööpäevaringselt. Need kaks asja pole lihtsalt võrreldavad. Ent ma usun, et Eesti meediamaastikul oli see piisavalt hea kajastus siiski.

Aga praegu loete Postimehe Iraagi konflikti kajastust? Nii kõrvaltvaatajana?

Ikka loen.

Mis mulje see jätab? Kas nad hoiavad hästi sellel teemal silma peal?

Muidugi võiks olla rohkem uudiseid ja analüüse, sest see on teema, mis ma arvan, kõiki rohkem huvitab kui töörahutused Prantsusmaal. Aga teisest küljest saan ma aru, et ega see niivõrd tippteema *agendas* pole, et seda peaks väga palju põhjalikumalt kajastama.

Ega mingeid põhjalikke analüüse pole olnud, aga arvamuskülgedel on mõningaid olnud ikka meie oma kohalikele tegijatele. Ja veidike välisuudiste külgedel ka ikka vahel ikka leiab midagi sellist, mis ei ole nagu päris jooksev uudis.

Asi on ikka enam päevakorralt maas praegu.

Mulle tundub, et me oleme katnud enam-vähem kogu teema, mis ma küsida tahtsin. Suur aitäh, et leidsite aega minuga kohtuda. Suur tänu.

LISA 3

Iraagi sõja kronoloogia

Sügis 2002 – USA valmistab ette rünnakuid Iraaki, samas käivad vaidlused, kas sõda on paratamatu või ei.

7. oktoober 2002 – George W. Bush peab kõne, kus ütleb, et Iraak tuleb kindlasti desarmeerida.

Jaanuar 2003 – USA koondab Lähis-Itta oma vägesid.

11. jaanuar 2003 – Saddam Hussein kutsub naaberriike üles toetama Iraaki sõjas USA vastu, kui see peaks algama.

28. jaanuar 2003 – George W. Bush annab oma aastaaruande kõnes mõista, et isegi kui USA ei leia Iraagi desarmeerimises Euroopast liitlasi, on sõda tõenäoline.

2. veebruar 2003 – Arnold Rüütel vastandab Eesti sõjale.

25. veebruar 2003 – Iraak ähvardab rünnata Kuveiti ja Türgit, kui USA sõda alustab

Märtsi algus 2003 – Suurbritannia ja Hispaania teatavad avalikult, et toetavad Bushi otsust Iraak desarmeerida. Venemaa president Vladimir Putin nimetab sõja alustamist valeks.

17. märts 2003 – Bush esitab Saddam Husseinile ultimaatum: mingu 48 tunniga pagulusse või seisku vastu sõjale.

19. märts 2003 – Arnold Rüütel õigustab Postimehele antud intervjuus tõenäoliselt algavat sõda Iraagis

20. märts 2003 – algab Iraagi sõda, USA väed pommitavad Bagdadi.

20. märts 2003 – Venemaa nõuab sõja lõpetamist, Saksamaa avaldab lootust, et see lõpeb ruttu.

22. märts 2003 – paavst Johannes Paulus II mõistab sõja hukka.

9. aprill 2003 – USA väed vallutavad Bagdadi.

Aprilli lõpp 2003 – esimesed teated sellest, et Iraagist ei pruugi massihävitusrelvi leida.

2. mai 2003 – George W. Bush teatab võidust, kuid mitte sõja lõpust.

20. mai 2003 – USA esitab ÜROle Iraagi ülesehitusplaani.

20. juuni 2003 – 43 Eesti rahuvalvajad sõidavad Iraaki.

16. oktoober 2003 – haavata saavad esimesed kolm Eesti sõdurit Iraagis.

28. veebruar 2004 – hukkub Andres Nuiamäe.

30. juuni 2004 – Iraagi peaministriks saab Iyad Allawi.

8. september 2004 – Iraagis on hukkunud 1000 USA sõdurit.

25. oktoober 2004 – hukkub Arre Illenzeer.

2. november 2004 – USA presidendiks valitakse tagasi George W. Bush.

Jaanuar 2005 – USA välisminister Colin Powell teatab, et sel aastal võivad liitlasväed hakata Iraagist lahkuma.

LISA 4

Analüüsitud uudiste nimekiri

Aprill 2003 – aktiivne sõjaperiood

USA väed jätkasid eile liikumist Iraagi pealinna Bagdadi poole (1. aprill 2003)
Piirilinna kaubamajades sõeluvad mundrimehed (1. aprill 2003)
Rumsfeld eitab erimeelsusi armeejuhtidest kindralitega (1. aprill 2003)
Sõjameditsiin teenib ka rahuaja huve (1. aprill 2003)

USA uurib tsiviilisikute tapmist (2. aprill 2003)
Iraagi piirile suunduvad hiiglaslikud abikonvoid (2. aprill 2003)
Iraagi sõda innustab Põhja-Koread tuumarelva tegema (2. aprill 2003)
Iraagi sõda ei pidurda turistide voolu Eestisse (2. aprill 2003)

Bagdadi lahing võib kujuneda veriseks (3. aprill 2003)
USA kinnitab suurt edu Bagdadi suunal (3. aprill 2003)
Ameeriklaste tarmukas ründaja (3. aprill 2003)
USA soovib Euroopalt abi (3. aprill)
Lõuna-Korea saabab Iraaki mittelahingüksused (3. aprill 2003)

USA väeüksused jõudsid eile Bagdadi servale (4. aprill 2003)
Punane Rist on šokeeritud pommitamise tagajärgedest (4. aprill 2003)
Iraagi sangarid astuvad püssiga kopteri ja taksoga armee vastu (4. aprill 2003)
Iraak keelas Al-Jazeera ajakirjanikel töötada (4. aprill 2003)
Powell: NATO maad on valmis sõjajärgses Iraagis tegutsema (4. aprill 2003)

Ring Bagdadi ümber on sulgumas (5. aprill 2003)
Eesti analüüsib Iraaki viidavaid ravimeid (5. aprill 2003)
USA valmistub Bagdadi täielikult sisse piirama (5. aprill 2003)
Meedia peab Iraagis sõnasõda (5. aprill 2003)
Jüri Luik: TV-sõda käib karmide reeglite järgi (5. aprill 2003)

Türgi dilemma Kurdistanis (7. aprill 2003)
Iraagi kristlased vaatavad tulevikku rahutusega (7. aprill 2003)
Briti väed alustasid Basra lõplikku hõivamist (7. aprill 2003)
Vene diplomaadid sattusid Iraagis tule alla (7. aprill 2003)
Granaate loopinud USA sõdur sai mõrvasüüdistuse (7. aprill 2003)
Türgi saatis välja Iraagi diplomaadid (7. aprill 2003)
Iraagis tegutseb 9000 USA eriüksuslast (7. aprill 2003)
Iraagi opositsionääride väljaõpe Ungaris lõppes (7. aprill 2003)
USA elektrooniline relv EC-130 valitseb eetrit (7. aprill 2003)
Tadžiki minister: lihtne on loopida pomme (7. aprill 2003)

Liitlasväed jõudsid eile välja Bagdadi kesklinna (8. aprill 2003)
Sõjavastased kavandavad uut meeleavaldust (8. aprill 2003)
Arheoloogid hoitavad muinsuste ründamise eest (8. aprill 2003)
USA tegi jõulise reidi Bagdadi südamesse (8. aprill 2003)
USA teatas keemiarelvaleiust (8. aprill 2003)
Kentuckylastel puudub sõjasse ühene suhtumine (8. aprill 2003)
Iraagi armee on sulanud kui kevadine lumi (8. aprill 2003)

USA üritas taas Saddami tappa (9. aprill 2003)
Iraagi ülesehitus tekitab pingeid (9. aprill 2003)
Sõjavastased rüvetasid Briti sõdurite kalmistu (9. aprill 2003)

Bagdadi pressihotell sai tabamuse (9. aprill 2003)
USA püüdis taas tabada Saddam Husseini (9. aprill 2003)
Basras alustas tööd tsiviilvalitsus (9. aprill 2003)
USA ootab Moskvalt pragmaatilisemat käitumist (9. aprill 2003)
USA toetub Iraagis ajutisele valitsusele (9. aprill 2003)

Bagdad on langenud (10. aprill 2003)
USA väed vallutasid eile pealinna Bagdadi (10. aprill 2003)
Bagdadis käib ohjeldamatu rüüste (10. aprill 2003)
Laaneots: Bagdadi kiire langemine üllatab (10. aprill 2003)
Võimsad Ladina-Ameerika riigid ei toeta Ameerikat Iraagi sõjas (10. aprill 2003)
Iraaklaste T72 kahvatub USA Abrams M1A2 kõrval (10. aprill 2003)

Põhja-Iraagi linnade vastupanu mureneb (11. aprill 2003)
Araabimaailm ei suuda uskuda Saddami langemist (11. aprill 2003)
Najafis mõrvati kaks tippvaimulikku (11. aprill 2003)
Sõjast räsitud Iraagis on toidu ja arstimate jagamine takerdunud (11. aprill 2003)
Punane Rist jätkab tööd (11. aprill 2003)

Eile langes viimane Iraagi suurlinn (12. aprill 2003)
Saddamile truuks jäänud vaid sünnilinn (12. aprill 2003)
Putin: Iraak olgu ÜRO pädevuses (12. aprill 2003)
USA sõdurid tapsid kontrollpunktis kaks last (12. aprill 2003)
Sõda ohustab USA sõnavabadust (12. aprill 2003)
Iraagi pagulased ootavad kodumaale naasmist (12. aprill 2003)

Sõda Iraagi vägede ja kaosega (14. aprill 2003)
Kardetud meeleavaldus jäi ära (14. aprill 2003)
USA väed jõudsid Saddami sünnilinn (14. aprill 2003)
Rüüstajad hävitasid inimkonna ajalugu (14. aprill 2003)
Prantsusmaa: USAI pole õige aeg Süüriat süüdistada (14. aprill 2003)
Moskva: Iraagi saatkond on Iraagi asi (14. aprill 2003)
Jessica Lynch – USA Jeanne D'Arc (14. aprill 2003)

USA: Tikriti langemine viis sõja lõppjärku (15. aprill 2003)
Vene luure abistas Saddami veel sõja eel (15. aprill 2003)
USA kurjustab Süüriaga (15. aprill 2003)

Eesti ohvitserid teel Iraagi poole (16. aprill 2003)
Iraagi tulevik võtab kuju (16. aprill 2003)
USA pakub Taanile Iraagis staabi juhtimist (16. aprill 2003)
Süüria tõrjub USA süüdistusi (16. aprill 2003)
Eestlased lendavad Iraagi külje alla Kuveiti (17. aprill 2003)
Kriisikoldeesse lähevad kõik Balti riigid (17. aprill 2003)
Iraagi tulevik tuginev kuraditosinale punktile (17. aprill 2003)
Ameeriklased tabasid Bagdadis Palestiina terroristi (17. aprill 2003)
Vabastatud Iraagi meedia alustas lendava telejaama ja linnalehega (17. aprill 2003)

Interpol võtab sihikule Iraagi kunstivarad (19. aprill 2003)
Iraagi kiirsõda on äratanud kahtlusi (19. aprill 2003)

Paavst soovis Iraagile rahu (21. aprill 2003)
Bagdadi isehakanud linnapea lubab korda (21. aprill 2003)
Schröder kahetseb Saksa-USA suhteid halvendanud märkusi (21. aprill 2003)

Iraagi ajutine juht saabus Bagdadi (22. aprill 2003)
USA muutus Süüria suhtes leebemaks (22. aprill 2003)
Iraaki asub juhtima vastuoluline erukindral (22. aprill 2003)

Šiigidid korraldasid Ameerika-vastase meeleavalduse (22. aprill 2003)
Iraagis leiti poliitvangide massihaud (22. aprill 2003)
Punane Rist loodab alustada lende Bagdadi (22. aprill 2003)
Iraagist leiti kahe Briti sõduri laibad (22. aprill 2003)
Saddam Hussein on Iraagis, väidab opositsioonijuht (22. aprill 2003)

Šiigidid asusid massilisele palverännakule (23. aprill 2003)

USA revideerib suhteid Prantsusmaaga (24. aprill 2003)
USA: Iraan ärgu sekkugu Iraagi asjadesse (24. aprill 2003)

Iraagi kunstiväärtused teel mustale turule (25. aprill 2003)
USA sõnastab ümber Iraagi sõja eesmärgi (25. aprill 2003)
Uus Iraagi tsiviilvalitsus selgub järgmisel nädalal (25. aprill 2003)
Britid tõrguvad ÜRO inspektorite Iraaki naasmise vastu (25. aprill 2003)

Saddami asetäitja andis end USA kätte (26. aprill 2003)
Vahistati Iraagi asepeaminister (26. aprill 2003)

Bagdadi plahvatuses hukkus kümneid inimesi (28. aprill 2003)
Kas hegemoonia või jõudude tasakaal? (28. aprill 2003)

Sunday Times: Pariis teavitas Iraaki USA plaanidest (29. aprill 2003)
USA eitas Bagdadi isehakanud linnapea vabastamist (29. aprill 2003)

Iraagi tudeng: rahval on hea meel vabanemise üle (30. aprill 2003)
USA väed eitavad relvitute meeleavaldajate tulistamist (30. aprill 2003)
USA eriüksused olid Iraagis enne sõda (30. aprill 2003)

Veebruar 2004 – Iraagi ülesehitusperiood

Suitsiidivõitlejad tapsid Iraagis üle 50 inimese (2. veebruar 2004)
Britid nõuavad Blairi luureandmete uurimist (2. veebruar 2004)

Huttoni raportile järgnevad uued uurimused (3. veebruar 2004)
Demokraadid ründavad Bushi Iraagi massihävitussrelvade teemal (3. veebruar 2004)

Blair lubab juurdlust Iraaki puudutavate luureandmete asjus (4. veebruar 2004)

Fookuses – täna aasta tagasi asusid kümme Ida-Euroopa riiki üheskoos toetama USA sõjakat iraagi-poliitikat (5. veebruar 2004)
Kuidas sündis Iraagi sõja eelõhtul Ameerika Ühendriike toetanud nn Vilniuse kiri (5. veebruar 2004)
Ojuland: Eestil polnud Iraagi asjus teist valikut (5. veebruar 2004)
Britid lahkavad Iraaki puudutavat luuretööd (5. veebruar 2004)

USA luurejuht kaitses Iraagis tehtud tööd (6. veebruar 2004)
Iraagi usuliider pääses atentaadist (6. veebruar 2004)

Prints Charles tegi üllatusvisiidi Iraaki (9. veebruar 2004)
Bush ei kardab Kerryt (9. veebruar 2004)

Autopomm surmas Bagdadi lähedal vähemalt 55 inimest (11. veebruar 2004)
Ajaleht: Saddam saadetakse inimtühjale saarele (11. veebruar 2004)
Sulid püramiidide veeres peavad äri sõjast tähtsamaks (11. veebruar 2004)

Raske tee liitlaste leppimiseni (12. veebruar 2004)
Pommirünnak Bagdadis tappis 47 sõdurit (12. veebruar 2004)

Terroriga flirtimine viis USA sõduri vangitorni (14. veebruar 2004)
Ajaleht: luureandmed ennustasid, et relvi ei leita (14. veebruar 2004)

Iraagis vahistati Baathi partei kõrge ametnik (16. veebruar 2004)
Madridis protestiti Iraagi okupeerimise vastu (16. veebruar 2004)

Kohus Saddami üle ei alga enne kahte aastat (17. veebruar 2004)

Miks Tony Blair sõtta läks? (18. veebruar 2004)

Riigikogu hakkab arutama Iraagi-missiooni pikendamist (26. veebruar 2004)
Bush andis käsu Iraagi sõjaks aasta enne rünnakut (26. veebruar 2004)

Briti spioonid kuulasid pealt Kofi Annani (27. veebruar 2004)
USA armees vägistatakse naisi (27. veebruar 2004)

November 2004 – kuu pärast Arre Illenzeeri surma

Bin Laden sekkus USA valimisvõitlusesse (1. november 2004)
Arre Illenzeer maeti Martnasse (1. november 2004)

Siseministerium peab terroriohtu väikeseks (2. november 2004)
Alalugu: Mihkelson: me pole oluline sihtmärk (2. november 2004)
Tapeti Bagdadi asekuberner (2. november 2004)
USA otsustab täna Valge Maja järgmise peremehe (2. november 2004)

ESTPLA-9 mehitab Bagdadis vaatluspunkti (3. november 2004)
Reutersi operaator suri tulevahetuses (3. november 2004)

USA sõtta viinud Bush jääb Valgesse Majja (4. november 2004)
Ungari toob väed Iraagist koju (4. november 2004)

Psühholoog: ESTPLA-9 võitlustahe on kõrge (5. november 2004)

Üks Iraagis haavata saanud sõdur tuli Eestisse (5. november 2004)

Juhan Parts: me ei saa Iraagis alustatud pooleli jätta (8. november 2004)
Nad tegid seda jälle ehk Saksa meedia vaeb Bushi tagasivalimist (8. november 2004)

Iyad Allawi andis loa Falluja ründamiseks (9. november 2004)
Iraagis rahu valvavad Eesti sõdurid elavad sissepoole (9. november 2004)
Poola otsib võimalusi piirata Iraagis-olekut (9. november 2004)
Solana arvates pole Iraagi valimisteks jaanuaris suurt lootust (9. november 2004)

Bush tahab siluda räsitud suhteid Euroopaga (10. november 2004)
Falluja operatsioon peab tooma selge pöörde ärevas Iraagis (10. november 2004)
Lisalugu: USA väed vallutasid kolmandiku Fallujast (10. november 2004)

Islamirühmitus röövis Iraagi peaministri lähisugulased (11. november 2004)

Fallujas jätkub lahingutegevus (12. november 2004)

Võimu piirid ja olematud käsuaehelad (13. november 2004)
USA väed on okupeerinud suurema osa Fallujast (13. november 2004)

USA: vastupanu Fallujas on raugemas (15. november 2004)

Powelli lahkumine paneb otsima USA uut kurssi (16. november 2004)

Mosulis puhkesid tänavalahingud (16. november 2004)

Pantvangi langenud naine on ilmselt tapetud (18. november 2004)

Hassani surnukeha on ilmselt leitud (19. aprill 2004)

Prantsuse ja Briti liidrid üritasid siluda erimeelsusi (19. aprill 2004)

Briti meedia kritiseeris Chiraci Londoni-visititi (20. november 2004)

Falluja mässulisi juhtis Saddami ihukaitsja (20. november 2004)

Peastaabi ülem inspekteerib Eesti üksusi Iraagis (22. november 2004)

Iraak määras valimispäeva (23. november 2004)

Iraagis haavatud kaitseväelane ilmutab paranemismärke (24. november 2004)

Saddam astub kohtu ette enne aasta lõppu (24. november 2004)

Iraagi-missiooni jätkamine selgub pärast valimisi (26. november 2004)

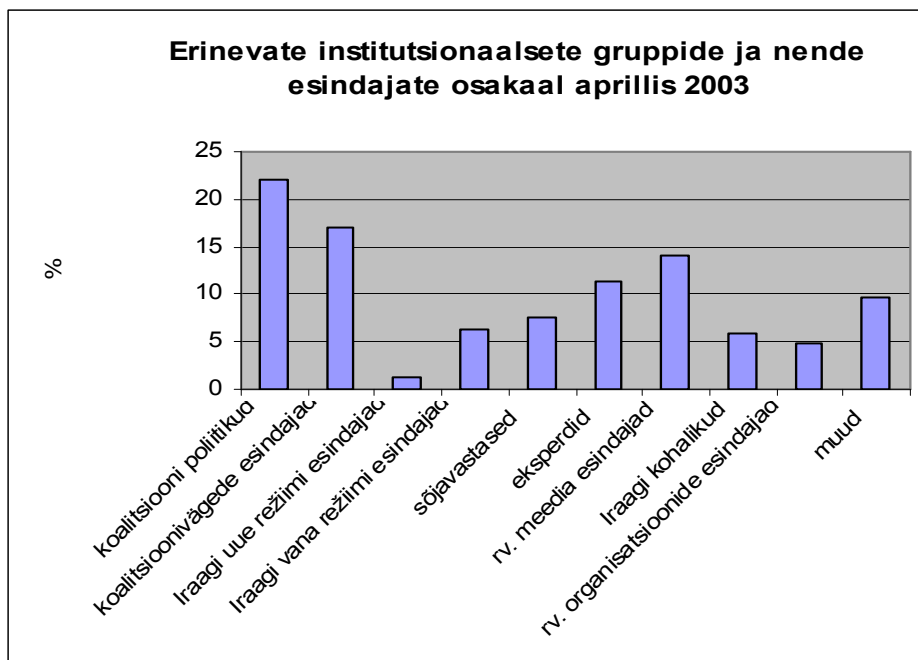
Neeme Brus asub Iraagis tööle teabeohvitserina (27. november 2004)

Fallujast leiti relvi kogu Iraagi vallutamiseks (27. november 2004)

USA toetab Iraagi valimiste toimumist juba jaanuaris (29. november 2004)

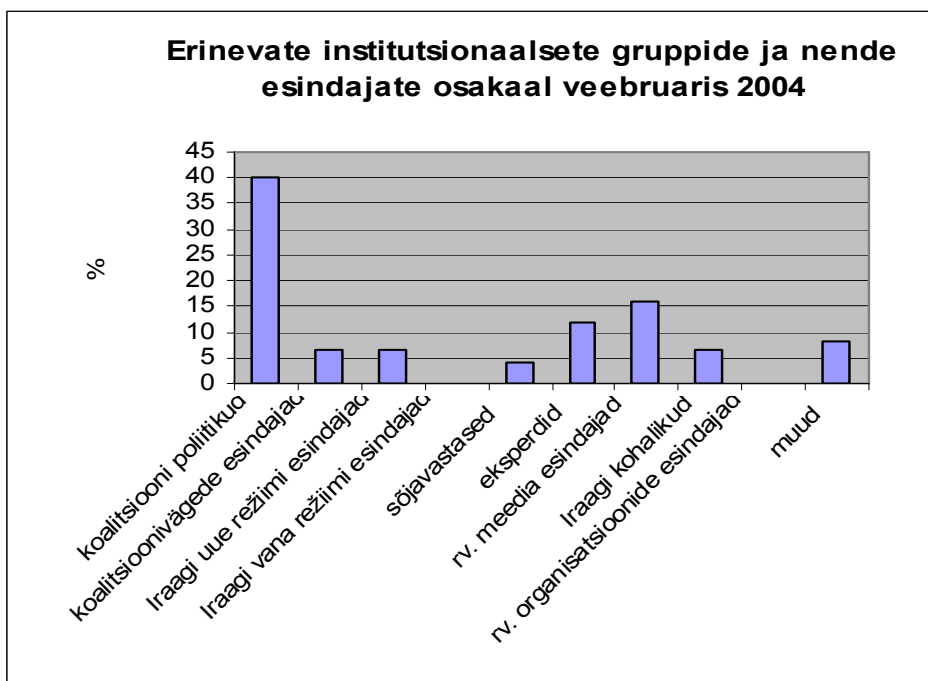
Prantsuse ajakirjanikud on Iraagis neljandat päeva vangistuses (30. november 2004)

LISA 5

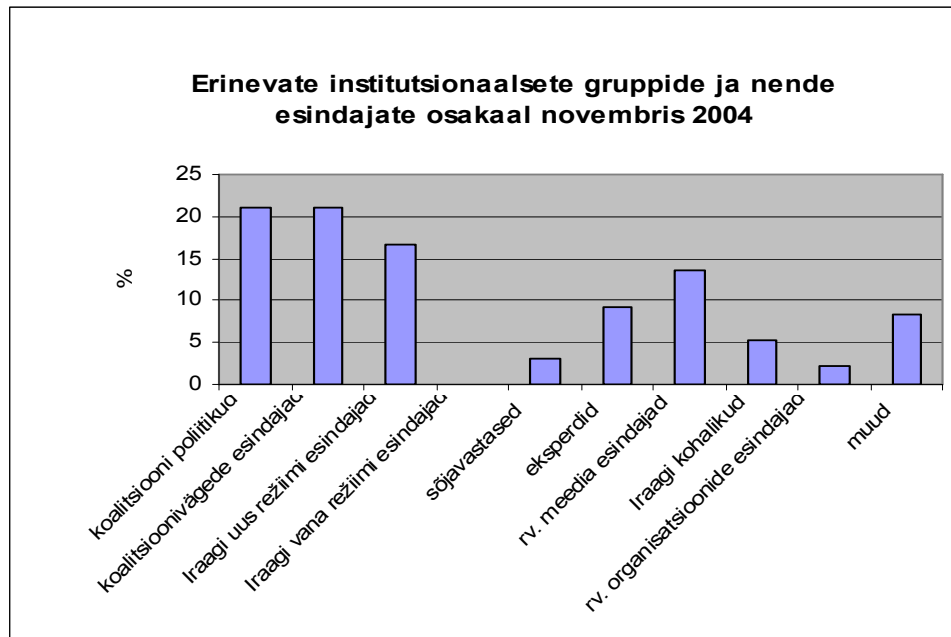
Graafik 10. Erinevate institutsionaalsete gruppide ja nende esindajate osakaal tekstis sõna saanud allikate koguhulgast aktiivse sõjaperioodil.

LISA 6

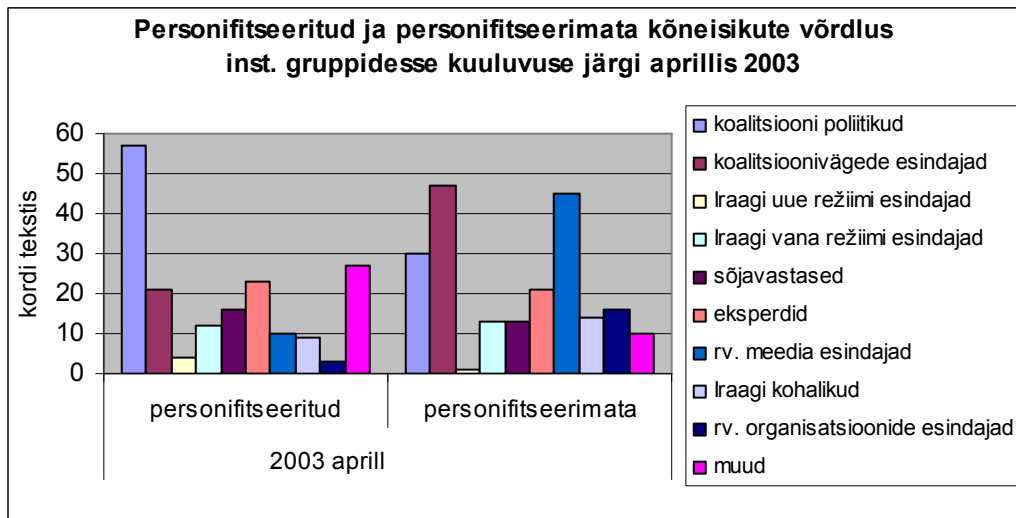
Graafik 11. Erinevate institutsionaalsete gruppide ja nende esindajate osakaal tekstis sõna saanud allikate koguhulgast Iraagi ülesehitusperioodil.

LISA 7

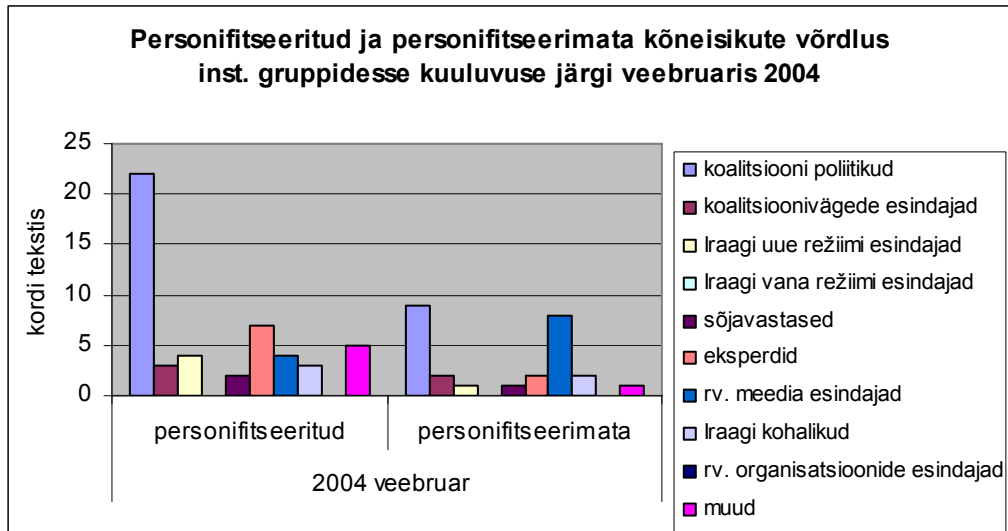
Graafik 12. Erinevate institutsionaalsete gruppide ja nende esindajate osakaal tekstis sõna saanud allikate koguhulgast Arre Illenzeeri surmale järgnenud kuul.

LISA 8

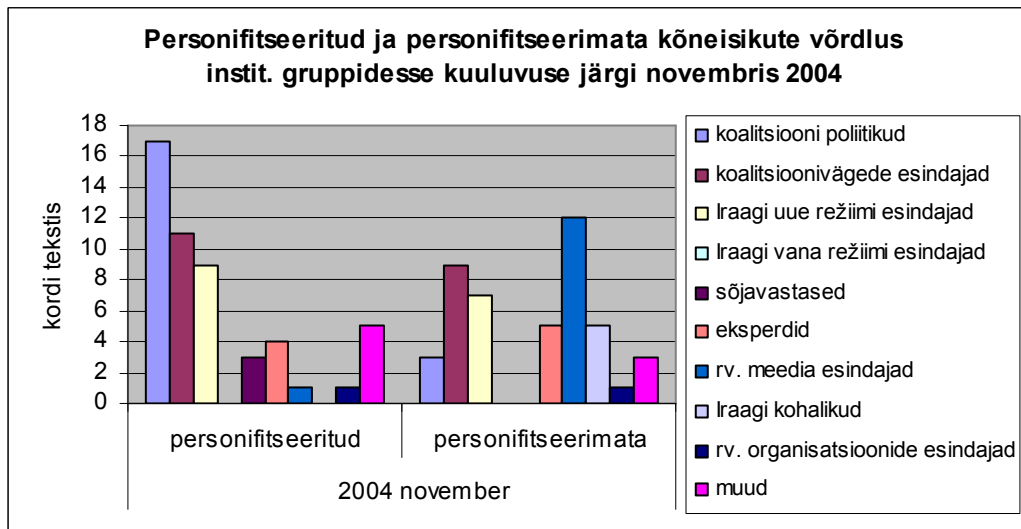
Graafik 13. Personifitseeritud ja personifitseerimata kõneisikute võrdlus institutsionaalsetesse gruppidesse kuuluvuse järgi aktiivsel sõjaperioodil ehk aprillis 2003. aastal.

LISA 9

Graafik 14. Personifitseeritud ja personifitseerimata kõneisikute võrdlus institutsionaalsetesse gruppidesse kuuluvuse järgi Iraagi ülesehitusperioodil ehk veebruaris 2004. aastal.

LISA 10

Graafik 15. Personifitseeritud ja personifitseerimata kõneisikute võrdlus institutsionaalsetesse gruppidesse kuuluvuse järgi kuul pärast Arre Illenzeeri surma ehk novembris 2004. aastal.